

บทที่ 10

กระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545

เมื่อปิดภาคเรียนแรกในต้นเดือนตุลาคม 2545 หลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนศala แดงได้จบ หน่วยที่ 6 และได้มีการประเมินผลในภาครวมเพื่อทบทวนบทเรียนที่ผ่านมาจากการทดลองทำ หลักสูตรท้องถิ่นที่เรียนรู้จากการปฏิบัติ ผลการประเมินดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 9 โดยภาคร่วม แล้วหลักสูตรท้องถิ่นชุดดังกล่าวได้รับการประเมินจากครู นักเรียน นักวิจัยชาวบ้าน และทีมวิจัย ว่า โดยเฉลี่ยแล้วอยู่ในระดับดี แต่ส่วนที่เป็นปัญหามีหลายประการ เช่น เวลาที่ใช้น้อยเกินไป ขาดการ สรุปใบงานให้กับการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน การรักษาความลับของ ความลึกของเนื้อหาที่จะไปถึงจิตสำนึกร่วมกัน ในการรักษาความลับของเนื้อหาที่จะไปถึงจิตสำนึกร่วมกัน ขาดการ สรุปโดยการอภิปรายในคลองแส้นและโดยการผ่านความหมายของเรื่องยังได้ไม่มากนัก บางหน่วยการ เรียนรู้หัวข้อใดๆ ก็ตามที่ไม่สันทัด เป็นต้น

ทีมวิจัยร่วมกับอาจารย์ใหญ่คุณใหม่ (อาจารย์สุวพิรุ พันพึง) ตัวแทนครู และนักวิจัยชาว บ้าน ได้ช่วยกันคิดที่จะหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประเมินผลในภาคเรียนที่ผ่านมา จึงได้ตั้ง แนวทางของการทำหลักสูตรเพื่อแก้ไขจากปัญหาเดิม พร้อมทั้งมีการทดลองทำแนวคิดใหม่ไป พร้อมๆ กัน แม้ว่าเวลาที่ใช้จะมีอยู่ไม่มากคือ ประมาณ 2 เดือนกว่า คือเดือนพฤษภาคม 2545 – 15 มกราคม 2546 ซึ่งแนวทางมี 3 อย่าง ได้แก่ ปรับแก้เนื้อหาและวิธีการบางส่วนในหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อกับวิถีชีวิตของชุมชนศala แดง ทดลองนำการหลักสูตรท้องถิ่น โดยมองความสัมพันธ์ ของน้ำในคลองแส้นและกับการทำการทำเกษตรของชาวบ้าน โดยแทรกเข้าไปในวิชาแกนที่มีอยู่แล้ว และใช้วิทยากรท้องถิ่นมากขึ้น แต่ใช้กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เช่นเดิม และทดลองใช้ หลักสูตรของหนู ตามแนวคิดการให้ผู้เรียนมีส่วนในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นของตัวเอง

1. ปรับแก้เนื้อหาและวิธีการบางส่วนในหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อกับวิถีชีวิตของชุมชนศala แดง

มีการบูรณาการเนื้อหาในหน่วยที่ 1-หน่วยที่ 3 เข้าด้วยกัน เพิ่มความเข้มข้นของเนื้อหา จึง เป็นเรื่อง ศาสนาอิสลามกับน้ำ ส่วนคนตระพื้นบ้านนาเสบเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน การรักษาความลับของเนื้อหาที่จะไปถึงจิตสำนึกร่วมกัน รวมทั้งให้เด็กมีส่วนร่วมในการแสดงบนเวทีร่วมกับวิทยากรมากขึ้น นอกจากนี้ในหน่วยที่ 4 และหน่วยที่ 5 ทำอย่างต่อเนื่องกัน โดยมีการบริหารร่วมกับนักเรียน จัด นำเสนอในหน่วยที่ 1-3 ให้เด็กมีส่วนร่วมในการแสดงบนเวทีร่วมกับวิทยากรมากขึ้น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 สอนในวันที่ 12 ธันวาคม 2545 เวลา 2 ชั่วโมง

หน่วยที่ 1-3 เรื่อง คลองแส้นและวัฒนธรรมของชุมชนศala แดง

หน่วยที่ 1-3 เรื่อง คลองแส้นและวัฒนธรรมของชุมชนศala แดง กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 สอนในวันที่ 12 ธันวาคม 2545 เวลา 2 ชั่วโมง

จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียน สามารถบอกเล่าความเป็นมาของการใช้เรือ และ ชนิดของเรือที่เคยใช้ในชุมชนศาลาแดงได้ บอกถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ของคลองแสนแสบที่มีต่อชุมชนศาลาแดงได้ และบอกความเป็นมาและตรัหังนักถึงความสำคัญของการเล่นน้ำเสบได้

สาระการเรียนรู้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของการใช้เรือในชุมชนศาลาแดง ชนิดของเรือในชุมชนศาลาแดง ความสัมพันธ์ของคลองแสนแสบกับชุมชนศาลาแดง และนาเสบ ที่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนศาลาแดง

กระบวนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยให้นักเรียนชั้น ป. 3-6 พร้อมกันที่อาคารอนกประสงค์ โรงเรียนสุเรศราศาลาแดง จากนั้นครูบอกรัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนรู้เรื่อง เรือ คลองแสนแสบ วัฒนธรรมในชุมชนศาลาแดงพร้อมแจกสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนคนละ 1 เล่ม เชิญวิทยากรในที่นี้คือ อิหม่ามวินัย สะมะอุน แห่งมัสยิดมาลูลิสลา� เขตคลองสามวา บรรยายเรื่อง คลองแสนแสบกับศาสนาอิสลาม และอิหม่ามอิสماแอล มะแอ บรรยายเรื่อง เรือกับชีวิตในชุมชน ตามด้วยคณะดนตรีพื้นบ้านนาเสบ บรรยายเรื่องประวัติดนตรีพื้นบ้าน"นาเสบ" พร้อมสาธิต จากนั้นให้นักเรียนแยกย้ายชมนิทรรศการหลักสูตรห้องถินเรือกับวิธีชีวิตของชุมชนศาลาแดงจากแบบจำลองคลองแสนแสบกับวิธีชีวิตของชุมชนศาลาแดงที่ทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ เคลื่อนที่ ให้บันทึกความรู้ที่ได้ลงในสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ตามคำชี้แจงในสมุดเสร็จแล้วนำผลงานมาสังเคราะห์เพื่อเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน สำหรับใช้พัฒนาหลักสูตรเรือกับวิธีชีวิตของชุมชนศาลาแดงต่อไป ตลอดทั้งเป็นแนวทางในการจัดแสดงนิทรรศการครั้งต่อไป 7) ให้นักเรียนประเมินผลการจัดการเรียนการสอนครั้งที่ 2 เป็นรายบุคคล 8) สรุปการประเมินการจัดกิจกรรมในครั้งที่ 2

กระบวนการวัดและประเมินผล ประกอบด้วย 1) การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในด้านต่างๆ ได้แก่ ความกล้าแสดงออก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความตั้งใจในการทำงาน และความสนใจในกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ตรวจผลงานจากสมุดบันทึกกิจกรรมการเรียนเป็นรายบุคคล 3) วิเคราะห์จากแบบประเมินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

แหล่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย วิทยากร ป้ายนิเทศหลักสูตรห้องถิน และแบบจำลองคลองแสนแสบกับวิธีชีวิตของชุมชนศาลาแดง

การประเมินผล พบว่าเด็กมีความรู้เกี่ยวกับเรือ ประวัติชุมชนศาลาแดงและคลองแสนแสบในระดับที่มาก มีทัศนคติที่เห็นด้วยมากต่อเรื่องนี้อย่างไรที่เรียน วิทยากร และสื่อการเรียนการสอน เด็กยังชอบนำเสนออยู่มากเช่นเดิม จนกระทั่งสนใจที่จะหัดเล่นนาเสบให้เป็น นอกจากนี้มีข้อเสนอว่าอย่างให้มีกิจกรรมเช่นนี้อีก อย่างให้มีนาเสบของโรงเรียน อยากดู อยากรเล่น อยากให้มีการว่ายน้ำ เล่นเกมทางน้ำ อย่างให้มีการแข่งขันพายเรือในวันเด็ก และพาไปทัศนศึกษาบ่ออยฯ

นอกจากนี้ในประเดิมของวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนศala แดง และการเห็นคุณค่าของชุมชนมากขึ้น และพยายามให้เกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ สะท้อนจากจากแบบสอบถามที่เด็กตอบอยู่ในระดับที่เห็นด้วยมากที่สุด นอกจากนี้เด็กเขียนเพิ่มเติมด้วยว่า “ดีใจที่อยู่ในชุมชนศala แดง มีคลองแสนแสบ” (รายละเอียดข้อมูลการประเมินผลอยู่ในภาคผนวกที่ 3)

นอกจากการประเมินจากแบบประเมินผลแล้ว ยังประเมินจากใบงานที่แจกให้เด็กในวันจัดกิจกรรม ซึ่งบันทึกตามฐานกิจกรรมที่มีอยู่ 4 ฐาน ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 เรื่องกับวิธีชีวิตของชุมชนศala แดง โดยให้นักเรียนบอกชนิดของเรือที่เคยมีใช้ในชุมชนศala แดง และให้วาดภาพเรือที่นักเรียนประทับ 1 ชนิด กิจกรรมที่ 2 คลองแสนแสบกับชุมชนศala แดง โดยให้นักเรียนวาดภาพแผนผังของชุมชนศala แดงกับคลองแสนแสบอย่างง่ายๆ กิจกรรมที่ 3 อาชีพในชุมชนศala แดง โดยให้นักเรียนบอกอาชีพในชุมชนศala แดงที่มีความเกี่ยวข้องกับคลองแสนแสบ และให้บอกว่าเกี่ยวอย่างไร กิจกรรมที่ 4 ประทับไว้ในใจฉัน โดยให้นักเรียนเขียนถึงสิ่งที่นักเรียนประทับใจมากที่สุดในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ นอกจากนี้มีคำถามวัดความรู้อีก 2 คำถาม ได้แก่ เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นนาเสบ ลักษณะของเพลงนาเสบ และในตอนท้ายให้ความรู้เกี่ยวกับสุภาษิตเกี่ยวกับเรือ ได้แก่ เหยียบเรือสองแคม เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่ เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ มีอะไรไม่พาย เอกเท้าวน้ำ

ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่ให้ข้อมูลหลัก ได้กล่าวถึงอาชีพในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับคลองแสนแสบ ได้แก่ อาชีพทำสวน เพราะต้องเอาน้ำจากคลองแสนแสบมา澆ให้ผลเจริญเติบโต การทำประมงและทำนา ดังที่เด็กได้กล่าวได้ดังนี้

“ผมอยากน้าอาชีพทำนา เพราะว่าชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติและชาวนา ทุกคนใช้น้ำจากคลองแสนแสบ”

“การจับปลาในคลองนี้เป็นอาชีพของประชาชนที่อยู่ในชุมชน ก็ออกจับปลาตอนบ่าย พ่อได้ปลามากก็เก็บไว้กินหรือเอาไปขายก็ได้”

ในเรื่องประทับใจ เด็กยังจำหน่วยที่ 3 ประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านในภาคเรียนที่แล้วว่ามีความประทับใจกับการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านทางน้ำ ดังกล่าวว่า

“ฉันประทับใจ ตอนที่มีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านในคลองแสนแสบ ที่ฉันประทับใจเพราะฉันคิดว่า การแข่งขันกันในน้ำนั้น ทำให้เกิดความสนุก เช่น การเล่นพายกระลomers ทำให้ฉันลุ้นมาก เพราะทำให้ฉันสนุกคึกคักในการเชียร์คนที่แข่ง”¹

“หนูภูมิใจมากที่เห็นพวากคุณครูทุกท่านที่ได้จัดงานให้พวากหนู หนูได้มาร่วมรู้จักเพิ่มขึ้น มีความรู้เรื่องเรือ และเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นนาเสบ”²

¹ ด.ญ.สุกัญญา ชัยสมร ชั้น ป.6. สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2545.

เห็นได้ว่าเด็กมีความประทับใจดูพื้นบ้านนาแบบเป็นอย่างมาก ให้เหตุผลเพราเพลงคึกคัก สนุกสนานสนุกทำให้ไม่รู้สึกอะไรให้ความรู้สึกมากมาย เช่น เครื่องดนตรี อิทธิพลของธรรมชาติ ลักษณะของชาวไทยมุสลิมอีกด้วย ส่วนความรู้เรื่องเรือในอดีตเด็กส่วนใหญ่ตอบได้ถูกต้อง

สรุปกิจกรรมการสอนในหน่วยที่ 1-3 ในภาคเรียนที่ 2/2545 ครูผู้รับผิดชอบหน่วยได้ปรับปรุงแก้ไขในเรื่องเนื้อหาที่ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประวัติความเป็นมา ความศรัทธาในศาสนาอิสลามสัมพันธ์กับน้ำ และน้ำก็จะคงคล่องแسنและสูด พบร่วมน้ำดังกล่าวยังคงเป็นที่ชื่นชอบของเด็กฯ โดยเฉพาะการแสดงพื้นบ้านและภูมิปัญญาของตนเอง และการละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ ส่วนการเพิ่มเนื้อหาในลีกไปในเรื่องศาสนาอิสลามกับน้ำในคล่องแสนและแม่น้ำยากกว่าในภาคเรียนที่แล้ว เด็กคิดว่าที่ยากถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างน่าสนใจในระดับมาก แต่จากการสังเกตของทีมวิจัยเห็นว่าเด็กให้ความสนใจต่อการบรรยายน้อยกว่าในภาคเรียนที่ผ่านมา อาจเป็นเพราะวิธีการนำเสนอของวิทยากรที่ยังใช้นิ้วหากันข้างๆ กันสำหรับเด็ก ดังนั้นในภาคเรียนถัดไปอาจจะต้องปรับรูปแบบและวิธีการนำเสนอให้ง่ายขึ้น รวมทั้งอาจต้องเพิ่มความสนุกสนานให้กับเด็กซึ่งจะทำให้เด็กสามารถรับเนื้อหาได้มากขึ้น

การวิเคราะห์เนื้อหาในภาคเรียนนี้มีความพยายามอย่างเนื้อหาการเรียนการสอนเพื่อให้เข้าถึงเรื่องของจิตสำนึกในการรักษาคล่องมากขึ้น ดังนั้นเนื้อหาจะยกและลีกมากขึ้น เช่น เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาอิสลามกับการรักษาน้ำ เนื่องจากในคำสอนของพระเจ้าเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการชำระล้างร่างกายก่อนทำพิธีล้างมาดอันเป็นกุญแจสำคัญในการเข้าถึงพระเจ้า นอกจากนี้การก่อสร้างบ้านเรือนมักจะอยู่ใกล้กับน้ำด้วยความเชื่อที่ว่าในส่วนสวารค์มีน้ำไหลผ่าน และที่สำคัญเชื่อว่าองค์ค้าสาเมื่อานาจในการควบคุมปรากฏการณ์แห่งจักรวาลโดยทำให้น้ำไหลออกมายังก้อนเมฆ เป็นน้ำฝน เป็นต้น เป็นผู้กำหนดความเป็นไปของธรรมชาติในโลก ดังนั้นสิ่งที่พระอัลลอห์ประทานมาให้มนุษย์ควรรักษาไว้ เช่น น้ำที่ประทานมาให้หากทิ้งของเสียลงไปถือว่าเป็นการลบหลู่ต่อพระองค์ดังนั้นจึงควรรักษาแหล่งน้ำและธรรมชาติต่างๆไว้ นอกจากนี้ในศาสนาพุทธก็มีคำสอนที่ให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติ โดยท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ธรรมะคือธรรมชาติ” และจากการถ่ายทอดประสบการณ์ของพระครูมานัสสนทพิทักษ์ที่มีการจัดพิธีสืบชะตาเม่น้ำ เพื่อเรียกขวัญและกำลังใจของชาวบ้านกลับคืนจากความแห้งแล้ง โดยมีแนวคิดที่ว่าแม่น้ำเป็นผู้ให้คุณประโยชน์แก่มวลมนุษย์จึงมีบุญคุณต่อมนุษย์ ผนวกกับความเชื่อในสิ่งที่เห็นอีกครั้งหนึ่งคือ “ธรรมะคือธรรมชาติ” ที่มีสิทธิเท่าเทียมกับมนุษย์ใน การดำรงอยู่ในโลกผืนนี้

² ด.ญ.น้ำดี จันทร์สุข ชั้นป. 5. สมภาษณ์ 12 มีนาคม 2545.

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของการที่พระเจ้าสร้างธรรมชาติขึ้นมาแล้วนุชช์ควรรักษาไว้ ต่างอยู่ในใจของสุสليمแทนทุกคน ในชุมชนศala แต่เดองไม่ว่าจะเป็นแก่นนำชุมชนเกษตรธรรมชาติหนึ่งจาก หรือผู้ปกครองของเด็กหลาย ๆ คนได้กล่าวสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวและนำมาใช้ในการบรรยายให้เด็กฟังและใช้สอนลูกของตัวเองอีกด้วย

ดังนั้นแม้ว่าช่วงแรกเด็กจะรับไม่เร็วนัก แต่หากใช้เวลาที่มีบริบทของชุมชนที่เครื่องศาสนา เช่นนี้ ไม่นานเด็กน่าจะมีจิตสำนึกต่อการรักษาคลองแสนแสบที่มากขึ้นและนำไปสู่ยั่งยืนต่อไป

หน่วยที่ 4-5 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ และการแข่งเรือ

เนื่องจากมีเวลาจำกัด ครูผู้รับผิดชอบหน่วยที่ 4-5 จึงยุบรวมหน่วยทั้งสองไว้ด้วยกัน จัดขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม 2545 ใช้เวลา 2 ชั่วโมง ซึ่งผลการสอนที่ผ่านมาเป็นที่ชื่นชอบของเด็กๆ ที่ได้เรียนรู้เรื่องการว่ายน้ำและการพายเรือในคลองแสนแสบ แต่ขาดการเชื่อมโยงกับการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลอง

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน 1) มีความรู้เรื่องการเตรียมร่างกายก่อนที่จะว่ายน้ำและพายเรือ 2) มีความรู้เรื่องการว่ายน้ำและการพายเรือ 3) มีทักษะในการว่ายน้ำและพายเรือ 4) มีทัศนคติที่ดีต่อคลองแสนแสบ

สาระการเรียนรู้ การเตรียมร่างกายก่อนที่จะออกกำลังกายมีความสำคัญเพื่อป้องกันการบาดเจ็บที่อาจเกิดขึ้นกับร่างกาย ส่วนเนื้อหาเรื่องการว่ายน้ำและการพายเรือเนื่องจากเรียนที่แล้ว ที่เพิ่มเติมคือการที่เด็กๆ มีความสุขและสนุกกับการเล่นน้ำในคลองแสนแสบ ถือได้ว่าคลองแสนแสบสร้างประโยชน์ให้กับเรา เป็นความสุขที่อยู่ใกล้ตัว เป็นความสุขที่ทำให้เด็กๆ อุ่นใจ รวมชาติ ดังนั้นเด็กๆ รวมทั้งผู้ใหญ่ไม่ควรจะทำร้ายคลองด้วยการทิ้งของเสียต่างๆ ลงคลอง เราควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ

กระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยให้เด็กๆ เปลี่ยนเสื้อผ้าและไปพร้อมกันที่ศาลา rim คลอง จากนั้นเตรียมร่างกายด้วยการวิ่งเหยาะฯ แล้วแบ่งกลุ่มเด็กออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มที่เรียนว่ายน้ำ และกลุ่มที่เรียนพายเรือ อาจารย์ผู้รับผิดชอบการสอนหน่วยนี้รวมทั้งครูในหน่วยอื่นๆ และช่วยบ้านมาช่วยกันดูแลเรื่องความปลอดภัยให้เด็กๆ

การวัดผลและประเมินผล ใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์

แหล่งการเรียนรู้ คลองแสนแสบ เรือ

ผลการดำเนินงาน

พบว่าเด็กๆ ที่นี่เต้นที่จะได้เรียนในคลองแสนแสบ จนอดใจรอให้ถึงเวลาไม่ไหว ช่วงพักเที่ยงเด็กๆ ที่ว่ายน้ำเป็นกงล้อไปเล่นน้ำในคลองแล้ว ในการสอนวันนี้เด็กมีทักษะดีขึ้น ว่ายน้ำและพายเรือได้ดีขึ้น เด็กยิ้มและมีความสุข แต่เนื่องจากเวลาการสอนมีจำกัด ครูผู้รับผิดชอบจึงยังไม่ได้

โ豫ความสัมพันธ์ระหว่างความสนุกที่ได้รับจากคลองแสนแสบ กับการช่วยกันรักษาคลองแสนแสบ คาดว่าจะได้พัฒนาต่อไปในภาคเรียนหน้า

ประเมินผล พぶว่าเด็กให้ความสนใจเรื่องการพายเรือและการร่วมงานอย่างมาก บางคนถึงกับบอกว่าจะให้ที่บ้านใช้เรือเมื่อรถยนต์เสีย แม้ว่าเด็กจะชื่นชมบทเรียนนี้ และในภาคเรียนที่แล้วไม่ได้ยิบกับเรื่องจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ ในภาคเรียนนี้เวลาจำกัดเนื่องจากมีเวลาทำการวิจัยเหลืออยู่ไม่มาก จึงใช้วันที่สอนคือวันที่ส้อมูลชนไปทำข่าว ดังนั้นจึงฉุกละหุกอาจารย์ที่รับผิดชอบจึงไม่มีเวลาที่จะใบงเนื้อหาไปสู่เรื่องจิตสำนึกได้ อย่างไรก็ตามความผูกพันของกับคลองเมื่อได้ไปสัมผัส และการโยงกับเนื้อหาเรื่องจิตสำนึกที่จะรักษาคลองฯ ในหน่วยนี้ได้ส่งผลต่อความตระหนักรต่อสิ่งแวดล้อมของเด็กเป็นอย่างมาก จนบางครั้งเด็กจะสะท้อนเป็นคำพูดที่แสดงให้เห็นถึงมุ่งมองแบบองค์รวม (Holism) ที่มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้และมองธรรมชาติเป็นมากกว่าวัตถุที่ให้ประโยชน์กับมนุษย์ หากแต่ให้ความรู้สึกว่าคลองแสนแสบ มีชีวิตเหมือนมนุษย์แต่อาจจะช่วยตัวเองไม่ได้ เด็กจึงสะท้อนว่า “จะไม่ให้ความการทำร้ายคลองแสนแสบ” “จะบอกไม่ให้ทิ้งขยะลงคลอง” “หากใครทิ้งขยะลงคลองก็ช่วยกันเก็บขึ้นมา” เป็นต้น

หน่วยที่ 6 เกษตรธรรมชาติ กับการประดิษฐ์เรือจิว

จากการดำเนินการในภาคเรียนที่ 1/2545 พぶว่าครูที่รับผิดชอบหน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อยยังไม่สนทัดที่จะสอนพูดร่วมทั้งทักษะในการท่องเที่ยวในชุมชน หากแต่เมื่อศักยภาพในเรื่องการเกษตรเนื่องจากเป็นสอนวิชาเกษตรและเคยได้รับรางวัลครูสอนเกษตรดีเด่นของเขตหนองจอกมาก่อน ดังนั้นที่มีวิจัยจึงเสนอแนะการสร้างเสริมศักยภาพ (Empowerment) ให้เหมาะสม ด้วยการปรับเนื้อหาจากการท่องเที่ยวมาสู่การเกษตร อนึ่งเนื่องจากในพื้นที่ยังมีปัญหาร่องสิ่งแวดล้อมจาก การทำการเกษตร ซึ่งแกนนำชุมชนเกษตรธรรมชาติหน่องจากที่เป็นชาวบ้านในชุมชนเคยให้ข้อคิดว่า หากชุมชนศาลาแดงยังมีปัญหามลภาวะจากสารเคมี ควรจะแก้ปัญหาให้เป็นชุมชนที่ปลอดสารพิษ ซึ่งจะเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวได้ดีกว่าในปัจจุบัน ดังนั้นที่มีวิจัยคิดว่าไม่แปลกกะไรหากสรุปบทเรียนแล้วมีการปรับแก้ให้สอดคล้องกับศักยภาพและข้อเท็จจริงในชุมชน ดังนั้นหน่วยที่ 6 จึงเริ่มด้วย หน่วยย่อยที่ 6.1 เกษตรธรรมชาติ โดยนำไปเรียนในวิชาเกษตรที่เป็นวิชาแกน เนื่องจากเป็นการแก้ไขปัญหาร่องเวลาที่สอนไม่พอแล้ว ที่มีวิจัยต้องการสร้างเสริมพลังให้ครูผู้สอนด้วยการประสานงานกับผู้รู้หรือวิทยากรที่อยู่ในชุมชนคือชาวบ้านที่เป็นแกนนำชุมชนเกษตรธรรมชาติหน่องจาก และชุมชนใกล้เคียงคือศูนย์เกษตรธรรมชาติหน่องจากและสวนดวงตะวัน ซึ่งเป็นหน่วยงานพัฒนาเอกชน (NGO) ด้วยวิธีการสอนที่ให้เด็กได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ในห้องเรียนธรรมชาติ

ส่วนหน่วยอยู่ต่อมา มีการพัฒนาจากเรื่องของที่ระลึกที่พยายามโยงกับเรือที่เป็นหัวข้อหลักของหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีอยู่แล้ว แต่จากการสุ่มบทเรียนที่ผ่านมาพบว่าเด็กมีปัญหาเรื่องการเตรียมอุปกรณ์ต่างๆในการเรียน ปัญหาเรื่องจำนวนเด็กมากในขณะเวลาสอน ที่มีวิจัยจึงเสนอแนะการเสริมสร้างพลังในการสอน ด้วยการประสานกับตัวแทนบริษัทพิธีภัณฑ์เรือจิวซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียง ให้มาร่อน สาธิตและฝึกให้เด็กได้ทำเรือขนาดเล็กที่เคยใช้ในชุมชนโดยการใช้วิธีอาสาสมัครที่จะเรียนแทนการให้เรียนทั้งหมด ส่วนเวลาที่ใช้ในการเรียนจะใช้ในวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) นอกจากจะแก้ปัญหาเรื่องเวลาอย่างภาคเรียนที่แล้ว ยังเป็นการนำเสนอให้ครูเห็นแนวทางการสอนของกลุ่มที่ทำเรือเป็นอาชีพแต่ขาดขั้นตอนของการสอน เพื่อใช้วิธีร่วมกันทำงานกับเด็กซึ่งเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่

หน่วยย่อยที่ 6.1 เกษตรกรรมชาติ

หน่วยย่อยที่ 6.1 จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้ 1) ความรู้เรื่องแนวคิดเรื่องเกษตรกรรมชาติ 2) มีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรกรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม 3) สามารถอย่างความสัมพันธ์ระหว่างการทำเกษตรกรรมชาติกับการรักษาคลองแสนแสบ

สาระการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 เรื่อง ได้แก่ 1) แนวคิดเกษตรกรรมชาวนา เน้นที่การทำวิธีการทำชาวนาด้วยการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร เนื่องจากชาวนาสร้างอาหารให้พืช และสร้างความสมดุลแห่งการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพืชและสัตว์ สารอาหารให้ใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี และการรักษาหน้าดินต้องหมั่นคลุ่มดิน มีการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยพืชสดจากการไถกลบ และป้องกันโรคแมลงศัตรูพืชด้วยการปลูกพืชสมผasan 2) ศาสนา กับการรักษาธรรมชาติจากความเชื่อที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างและควบคุมปรากฏการณ์แห่งจักรวาล สร้างและกำหนดความเป็นไปของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นแต่ละวัน ลำน้ำและพืชผลและสร้างความสมดุลของธรรมชาติอีกด้วย (รายละเอียดในภาคผนวกที่ 1)

กระบวนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยการจัดการเรียนนอกสถานที่ 2 แห่ง คือ นำนักเรียนชั้น ป. 6 จำนวน 30 คน ไปศึกษาเรื่องเกษตรอินทรีย์ ณ ศูนย์เกษตรกรรมชาติหนองจอกและสวนดวงตะวัน เขตหนองจอก ในวันจันทร์ที่ 9 ธันวาคม 2545 วิทยากรโดยคุณดิสทัต ใจนาลักษณ์ ผู้จัดการศูนย์ฯ และนำนักเรียนชั้น ป.5 จำนวน 30 คน ไปศึกษาเรื่องเกษตรกรรมชาติ ณ ชมรมเกษตรกรรมชาติหนองจอก ในวันอังคารที่ 17 ธันวาคม 2545 โดยคุณประเสริฐ สุขถาวรและคุณโนรี พฤกษ์พน แก่นนำชุมชนฯ

กระบวนการรับและประเมินผล ใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ และการศึกษาคำตอบจากใบงาน

แหล่งการเรียนรู้ วิทยากรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้จัดการศูนย์เกษตรธรรมชาติชนบทจาก แหล่งนำชุมชนเกษตรธรรมชาติชนบทจาก ส่วนสถานที่ ได้แก่ สวนดวงตะวัน และชุมชนเกษตรธรรมชาติชนบทจาก

ผลการดำเนินการสอน

1. ดูงานสวนดวงตะวัน ได้ผลต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก เด็กมีความกระตือรือร้น ที่จะฟัง ตามวิทยากร และสนใจที่จะดูอย่างสั่งเกตในพืชที่ปลูกตามแนวเกษตรธรรมชาติ และเกษตรอินทรีย์ เห็นระบบการพึ่งพา กันระหว่างพืชและสัตว์โดยที่ไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง เห็นการนำข้าวมาสีเป็นข้าวกล้องในโรงสีขนาดเล็กซึ่งราคาไม่แพงอันเป็นการพึงตัวเอง แฉมยังได้รับข้าวซึ่งเป็นประโยชน์ในการมาทำอาหารให้กินและเปิด เห็นการเลี้ยงไก่และเปิดด้วยเชื้อไวรัสแทรกเตอร์ คือ การข้ายกรงไก่ เพื่อให้มูลจากไก่หรือเป็ด เป็นอาหารในแปลงพืชที่มี藻 เป็นต้น เด็กได้เห็นด้วยตนเองว่าการทำเกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรธรรมชาติ สามารถทำได้จริง ในขณะที่เด็กดูงานได้ทำใบงานถามความรู้เรื่องเกษตรธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์เปรียบเทียบกับเกษตรทั่วไปในด้านการกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ย การเตรียมดิน ประโยชน์ของการสีข้าวกล้อง เปรียบเทียบการเลี้ยงไก่ของสวนดวงตะวันกับชุมชนศala แดง หลักของการปลูกผักสวนครัวที่สวนดวงตะวัน และสอบถามถึงการประยุกต์ความรู้ที่ได้ไปใช้ และข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

2. ดูงานชุมชนเกษตรธรรมชาติชนบทที่ตั้งขึ้นมาาวา 3-4 ปีมาแล้วหลังจากพุดคุยกัน ในช่วงถือศีลอดร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีสภาพที่ดีโดยไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตร สวนวิธีการสอนครั้นนี้แก่นนำชุมชนฯได้ประสานกับเจ้าหน้าที่เกษตรจากสำนักงานเขตหนองจอก มาร่วมกันให้ความรู้กับเด็กๆ ตั้งแต่อดีต匕ายแมลงมีส่วนประกอบในนาแล้วมาเปรียบเทียบสัดส่วนและประเภทระหว่างแมลงตัวห้ำและตัวเปลี่ยน ซึ่งผลคือส่วนใหญ่เป็นแมลงตัวห้ำที่ไม่ทำลายพืชกว่าร้อยละ 80 จากนั้นก็ลองให้เห็นว่ามีปริมาณไม่นักดันน้ำการใช้ยาฆ่าแมลงจึงไม่จำเป็น อีกทั้งพระเจ้าได้กำหนดให้มีใบข้าวเกินกว่าความจำเป็นเพื่อการมีชีวิตรอดของข้าวหลายใบแท้จริงแล้วพระเจ้าให้ไว้เพื่อเป็นอาหารของแมลง ซึ่งทำให้ชุมชนฯเกินความสมดุลของการพึ่งพาอาศัยของสิ่งมีชีวิตในโลกเพาะปลูกธรรมชาติจะอยู่ด้วยกันได้

การประเมินผล

1. ดูงานสวนดวงตะวัน จากการประเมินความรู้ของเด็กจากใบงาน พบร่วมเด็กส่วนมากจะยังให้คำอธิบายเกษตรธรรมชาติและเกษตรอินทรีย์ได้ไม่ค่อยถูกต้องนัก แต่จากการเปรียบเทียบความแตกต่างในการกำจัดศัตรูพืช การใช้ปุ๋ย การเตรียมดินระหว่างสวนดวงตะวันและชุมชนศala แดงได้ดี อาจเนื่องจากการสรุปให้คำนิยามอาจจะยากเกินไป แต่การเรื่องต่อมาข้างต้นเป็นเรื่องเชิงเทคนิคที่สามารถเข้าใจได้ง่าย ร่วมกับมีประสบการณ์เดิมอยู่แล้ว

ในประเด็นที่จะເຄາມຮູ້ໄປທໍາອະໄວ ຄຳຕອບສ່ວນໃໝ່ເກືອຂໍ້ໄປທໍາເກະຫຽວຮ່ວມຊາດີທີ່ບ້ານ
ຫຸ້ອທີ່ໄວງເຮືອນມ້າເລື່ອງຄຣອບຄວ້າ / ເພື່ອທຳມາຫາກິນ ແລະປຸກເອງເປັນ ນຳໄປປະກອບອາຊີ່ພິໄກຍາຍ
ການທຳກຳ ແລະກຳມື່ຄົນຕ້ອງກາຍອາກູ້ແລະຂອບ ຈະແນະນຳໃຫ້

ສ່ວນຂໍ້ອົດເກີນແລະຂໍ້ອັນດັບແນະ ໄດ້ແກ່ ຜັກສວນຄວ້າຈະທຳເປັນອຮມຊາດີໂດຍໄມ້ຈື້ດຍາຊ່າ
ແລລງ ຜັກແລະຜລໄມ້ຈະໄດ້ປລອດສາຣົພີ່ ອີຍາກໃຫ້ເກະຫຽວທີ່ອື່ນມາດູເກະຫຽວທີ່ເປື້ອນນຳໄປໃຫ້ປະໂຍືນທີ່
ບ້ານຂອງຕົນເອງ ອີຍາກໃຫ້ໄວງເຮືອນເຮົາມືແບນນີ້ນ້ຳງ່າງ ອີຍາກຈະມາອີກໄດ້ໝັກຫົ້ວ່າສັດວິນສັດວິນ
ເຫັນດໍວຍກັບເຈົ້າຂອງສວນແທ່ງນີ້ ອີຍາກໃຫ້ມີອີກຄັ້ງໜຶ່ງ/ ອີຍາກໃຫ້ຄຸນຄວຸພາມາທີ່ສວນດວງຕະວັນອີກຄັບ
ຂອບໄກ່ມາກ ເພວະວ່າໄກ່ນ່າຮັກ / ຂອບໄກ່ ໄກ່ພັກໄໝໄປໃຫ້ຢູ່ແລະລຳຕົວໄກ່ໃຫ້ຢູ່ແລະຂ້ວນ ຕ້າທີ່ບ້ານປຸກ
ຜັກຈະເຄາມຮູ້ວັນນີ້ໄປໃຫ້ ແລະຄວບປຸກຜັກສວນຄວ້າໄວ້ກິນ

ສຽງເຕັກໆໄດ້ຮັບຄວາມຮູ້ເຮືອງເກະຫຽວຮ່ວມຊາດີດໍວຍຕົວເອງ ນອກຈາກນີ້ເຂົ້າໃຈລຶ່ງຄວາມສັມພັນນີ້
ຂອງຮ່ວມຊາດີ ແລະຍັງຄືດວ່າຈະເຄາໄປໃຫ້ປະໂຍືນໃນການທຳການເກະຫຽວທີ່ບ້ານແລະທີ່ໄວງເຮືອນ ບ້າງກີ່
ຈະນຳໄປໃຫ້ໃນອາຊີ່ພິໄນອນາຄຕ ແລະມີໝາຍຄົນທີ່ຄືດເພື່ອແກ່ເກະຫຽວກອກທີ່ອື່ນທີ່ອີຍາກໃຫ້ມາດູງານ
ເໝືອນຕົນບ້າງ ທີ່ໜຶ່ງໜັງຈາກທີ່ພາເຕັກໄປດູງານປະມານສອນສັປດາຫຼາກວາມວ່າມີເຕັກພາຜູ້ປົກຄອງມາດູ
ງານທີ່ສວນດວງຕະວັນອີກຄັງໜຶ່ງ ແສດໃຫ້ເຫັນວ່າການເຮືອນວິຊາເກະຫຽວໄມ້ນ່າເບື້ອ ແນວ່າຈະມີເວລາໄມ່
ມາກ ແຕ່ກາຮອນທີ່ມີກາຮູບຄຸຍແລກເປີ່ຍັນກັບເຕັກຕລອດເວລາຮວມທັງພາເຕັກໄປເຫັນຈິງ ແລ້ວນີ້ຈະ
ກລ່ອມເກລາເຕັກໃຫ້ຮັກໝາຄວາມສັມພັນນີ້ຂອງຮ່ວມຊາດີ ເຊັ່ນ ຮະຫວ່າງພື້ນ ສັດວິນ ແລະແນ້ມແຕ່ໂຍງໄປກັບ
ນ້ຳໃນຄລອງແສນແສບໃນໜຸ່ມໜຸ່ນຍົກຕາມ ຄວາມຮູ້ ຄວາມປະທັບໃຈໃນວັນນີ້ຂອງເຕັກຈະຄູກຳສຶກສົງສຶກສົງເຂົ້າໄປໃນ
ໃຈຂອງເຂົາ ດົນທີ່ຈະເປັນກຳລັງສຳຄັງໃນອນາຄຕທີ່ຈະຮັກໝາຮ່ວມຊາດີໄວ້ ນອກຈາກນີ້ໄດ້ແສດງໃຫ້ເຫັນ
ບທບາທຂອງຄຽງທີ່ໄດ້ທຳກຳນ້າທີ່ທີ່ສຳຄັງຂອງການສ້າງຄົນດີຂອງແຜ່ນດິນ ແລະນີ້ກີ່ເປັນຫ຾ວໃຈຂອງຫລັກສູງຕາ
ທ້ອນຄື່ນ ທີ່ຈະສ້າງໃຫ້ເຕັກໃນໜຸ່ມໜຸ່ນສາລາແດງໄດ້ເປັນກຳລັງສຳຄັງໃນການທີ່ຈະຮັກໝາຮ່ວມຊາດີອັນຮວນ
ໄປລຶ່ງຄລອງແສນແສບດໍວຍ

ສ່ວນການປະເມີນຄວາມຮູ້ຂອງເຕັກຈາກໄປຈານ ພບວ່າເກືອບທີ່ໜ້າສາມາດໃຫ້ຄວາມໝາຍ
ຂອງເກະຫຽວຮ່ວມຊາດີໄດ້ຄູກຳຕ້ອງ ແຕ່ໄມ້ສາມາດໃຫ້ຂໍ້ອັນແຕກຕ່າງຮ່ວ່າງເກະຫຽວຮ່ວມຊາດີກັບເກະຫຽວ
ອິນທີ່ຢີ້ ອາຈານເປັນເພວະເນື້ອຫລະເຍືດເກີນໄປທໍາໄຫ້ເຕັກແຍກຄວາມແຕກຕ່າງໄດ້ລຳບາກ ອ່າງໄຮົກຕາມ
ອາຈະຈະຕ້ອງອົບປາຍໃຫ້ເຂົ້າໃຈຕ່ອໄປ ເນື່ອຈາກໝວມເກະຫຽວຮ່ວມຊາດີທີ່ຈະຈະກຳລັງປະສານງານກັບ
ສຳນັກງານເຂົ້າໃນການພາຍານທີ່ພັດທິບ້າວິນທີ່ຢີ້ ທີ່ຈະເປັນເວົ້ອງຂອງໜຸ່ມໜຸ່ນສາລາແດງເອງ ແລະມີຄວາມ
ສຳຄັງໃນແໜ່ງຂອງທາກທຳເກະຫຽວອິນທີ່ຢີ້ທີ່ຈະກຳລັງປະສານງານກັບສຳນັກງານເຂົ້າໃນການພາຍານທີ່ພັດທິບ້າວິນທີ່ຢີ້
ແລະນຳທີ່ໄປແປ່ງຈັກການພັດທິບ້າວິນທີ່ຢີ້ໄໝ່ສາມາດໃຫ້ຈະແປດເປື້ອນສາລາແດງໄດ້ ທີ່ຈະ
ນ້ຳສ່ວນໃໝ່ທີ່ໃຫ້ໃນໜຸ່ມໜຸ່ນນີ້ຕ່າງມາຈາກຄລອງແສນແສບໂດຍຕວ່າງ ບ້າງກີ່ແຍກຈາກຄລອງມາທາງລໍາ
ປະໂດງ ທີ່ຈະເປັນທີ່ການກັນດີອູ່ແລ້ວປຸ່ງຫາຂະນະນີ້ຂອງຄລອງແສນແສບໃນຍ່ານນີ້ຄືອນສາລາແດງ
ຈາກຍາ່ນ້າຍເຫຼວ່າທີ່ໄລມາກັນນ້ຳຈາກທີ່ນາໃນໜ້າຟັນ ດັ່ງນັ້ນທາກໜຸ່ມໜຸ່ນນີ້ຈະທຳເກະຫຽວອິນທີ່ຢີ້ຕ້ອງ

ร่วมมือกันรักษาสภาพน้ำในคลองแสนแสบมากกว่าปี จากเหตุผลนี้จึงเป็นแรงผลักดันให้วิทยากรที่เป็นแก่นนำชุมชนเกษตรรวมชาติหอนงจอกได้คิดกลยุทธ์ในการที่จะทำให้น้ำในคลองสะอาด ดังจะกล่าวในบทถัดไป

ส่วนเรื่องความรู้ในเรื่องแมลงที่มีประโยชน์ (ตัวท้า) และที่ไม่มีประโยชน์ (ตัวเปลี่ยน) เด็กทุกคนสามารถตอบได้หมด อาจเป็นเพราะกระบวนการเรียนที่ปฏิบัติจริงจึงทำให้เด็กสามารถเข้าใจได้ดี ซึ่งการสอนเรื่องนี้ประสบกับคำสอนทางศาสนาจะทำให้เด็กเข้าใจได้ดีว่าไม่มีเหตุผลใดที่จะต้องใช้ยากำจัดแมลง หากแต่ใช้วิธีธรรมชาติจะดีที่สุด เห็นได้ว่าบทเรียนของวิทยากรชาวบ้านสามารถเข้าไปนั่งในใจของเด็กฯได้ดี ไม่ต้องเรียนเนื้อหามากแต่ใกล้ตัว และเด็กมาปรับใช้มีได้เรียนง่ายๆแต่สนุกและได้ประโยชน์ต่อชุมชนของตนนี้เองเป็นหัวใจสำคัญของการหนึ่งของหลักสูตรห้องถิน เน้นความรู้เรื่องเกษตรธรรมชาติ และ Ying กับคำสอนของศาสนาอิสลามเรื่องพระเจ้าเป็นผู้สร้างธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันระหว่างพืชกับแมลง ปัญหาของการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรที่มีต่อ din และน้ำ โดยเฉพาะน้ำในคลองแสนแสบ ส่วนกิจกรรมที่ให้เด็กมีประสบการณ์ตรงคือ การให้ไปจับแมลงในห้องน้ำแล้วนำมาแยกประเภทตัวท้า ตัวเปลี่ยนพบว่าที่ตัวท้ามีจำนวนมากกว่ามาก จึงสรุปว่าแมลงที่มีอยู่จำนวนมากในน้ำของเรานั้นเป็นแมลงไม่มีโทษ ดังนั้นไม่ควรใช้ยากำจัดแมลง หากแต่ควรใช้วิธีการสร้างความสมดุลทางธรรมชาติมากกว่าการรวมตัวของชาวบ้านเองที่ปราศจากจะให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนและในเขตหนองจอกมีสภาพดี เริ่มก่อตั้งราว 2-3 ปี จุดเริ่มต้นจากการพูดคุยในช่วงที่มีชีวิตร่วมกันของชุมชนในการปฏิบัติศาสนกิจงานรวมภูมิ

จากการประเมินด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์ พบร่วมกับส่วนใหญ่มีความสนุกสนานกับกิจกรรมการสอน โดยเฉพาะตอนไปจับแมลงในห้องน้ำแล้วนำมาแยกประเภทว่าอะไรเป็นศัตรู อะไรเป็นมิตรกับพืช ดังเด็กชายเทวัญ สามเสื้อ กล่าวว่า

“ผมชอบตอนจับแมลงที่สุดครับ เพราะสามารถแบ่งชนิดแมลงได้ว่าตัวไหนไม่ทำลายพืช และตัวไหนเป็นศัตรูพืช กิจกรรมนี้ที่ชอบทั้งพายเรือและว่ายน้ำ..”³

การดูงานทั้งสองกิจกรรมได้นำอาจารย์ที่สอนวิชาเกษตรไปร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรห้องถิน และเพื่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนสูงหร่าศาลาแดงกับหน่วยงานต่างๆในชุมชนและที่อยู่ใกล้เคียง ในการสนับสนุนในการให้ความรู้กับเด็กต่อไปในอนาคต

การวิเคราะห์พบว่าในภาคเรียนที่ 2 นี้มีการชูประเด็นการเกษตรไว้ในหลักสูตรห้องถิน เนื่องจากในเมืองนิเวศน์วิทยาการเกษตรต้องใช้อาหารจากน้ำและดิน นอกจากนี้พื้นที่ในชุมชนศาลาแดงมีอาชีพหลักคือการทำนา ซึ่งในชุมชนได้มีกลุ่มที่รณรงค์การทำเกษตรธรรมชาติและมีชawn

³ เด็กชายเทวัญ สามเสื้อ ชั้น ป.5 สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2545.

หลายคนได้พยายามที่ใช้สารเคมีให้น้อยที่สุด ทั้งนี้มีเป้าหมายสูงสุดคือการการทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งหมายความว่าดินและน้ำในพื้นที่ต้องไม่แปรเปลี่ยนสารเคมีเลย กลยุทธ์ที่แก่นนำคิดด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนเช่นนี้มีหลากหลายทั้งในด้านการแสดงออกให้เห็นผลผลิตที่ได้ผล ตลอดจนนำเรื่องความเชื่อต่อคำสอนของพระเจ้าเกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้ว่าเป็นการจัดสรรของพระเจ้าที่ลงตัวอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้ยากำจัดแมลงใดๆ เพราะแมลงตัวที่ทำลายพืชนี้อยู่กันตัวที่ไม่ทำลายพืช

ถ้าหากมองในแง่ของเมืองไทยมีวัฒนธรรมข้าว ซึ่งในงานเรื่องบางชั้นของแรงค์ได้กล่าวถึงในแง่ทางกายภาพคือระบบนิเวศของข้าวในเมืองไทยโดยเฉพาะที่ลุ่มน้ำดิบญี่ในภาคกลางและมีภูมิอากาศเหมาะสม และในแง่จิตวิญญาณของคนไทยที่ผูกพันกับข้าวทั้งในแง่ของความเชื่อและโลกทัศน์สังคมต่อวิถีชีวิต เช่น ความเชื่อว่าแม่โพสพที่เป็นแม่ของข้าวจะอุทิศร่างและวิญญาณของเธอให้แก่ร่างกายของมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องมีพิธีกรรมไหว้แม่โพสพด้วย ซึ่งความเชื่อดังกล่าวชาวไทยพุทธในชุมชนศาลาแดงไม่เหลือร่องรอยไว้แม้แต่น้อย มองข้าวเป็นเรื่องทางกายภาพเท่านั้นที่จะตอบสนองการผลิตที่มากหรือน้อยของชาวนา ดังนั้นการใช้ยาฆ่าหอยเชอร์รี่ หรือการใช้สารเคมีต่างๆ เป็นเหตุของการผลิตเพื่อให้ได้ปริมาณมากๆ เท่านั้น ส่วนผลกระทบที่ตามมาจากการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและในคลองแสนแสบเป็นพิเศษ ชาวนาที่ได้รับอันตรายจากสารเคมี เป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวอย่างไรก็ตามกลยุทธ์ที่กลุ่มชาวไทยพุทธได้ต่อสู้เพื่อการลงทุนต่ำและผลผลิตพอประมาณมองเห็นได้จากการปรับตัวจากปลูกข้าวตอซัง⁴

ดังนั้นหากจะรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมกับชาวนาต่อไป อาจจะสร้างความหมายใหม่ของวัฒนธรรมข้าว เช่น ชาวมุสลิมสร้างคุณค่าในแง่ความศักดิ์สิทธิ์ที่ข้าวและธรรมชาติทุกชนิดเป็นของพระเจ้า ชาวไทยพุทธอาจรื้อฟื้นมิติด้านจิตวิญญาณของแม่โพสพที่เราคงไม่อยากให้น้ำและอาหารที่มีพิษแก่ผู้ที่บุญคุณแก่เรา นอกจากนี้หากมองในมิติทางศาสนาหากเราทำการเกษตรแต่ทำให้ราศุตุนิลและราศุตุน้ำแปรเปลี่ยนสารพิษซึ่งส่งผลต่อราศุตุนิลและราศุตุน้ำในร่างกาย เช่นกัน เพราะสรพสิ่งต้องเกี่ยวพันกัน

หน่วยย่อยที่ 6.2 การประดิษฐ์เรือจ้า จากผลการประเมินหน่วยที่ 6.3 ในภาคเรียนที่ผ่านมาที่พับปัญหาเวลาที่ใช้สอนน้อย ในขณะมีจำนวนเด็กมาก รวมทั้งมีปัญหาเรื่องงบประมาณปัจจัยเหล่านี้เป็นผลให้บรรยายการเรียนประดิษฐ์เรือดูเคร่งเครียด ดังนั้นจึงได้มีความพยายามที่จะแก้ปัญหาด้านต่างๆ ได้แก่ สำหรับเวลาที่ไม่พอ ใช้วิธีการแทรกเข้าไปในวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) แทนแยกเป็นไปเรียนต่างหาก ส่วนปัญหาเรื่องจำนวนเด็กมากซึ่งอาจทำให้สอนได้ไม่ทั่วถึง จึงได้แก้ปัญหาโดยการอาสาสมัครนักเรียนที่ค่อนข้างโตในที่นี้คือชั้น ป.5 - ป.6 ที่ต้องการ

⁴ ข้าวที่เจริญเติบโตหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วล้มรังข้าวให้โอนเรียบกับพื้นแทนการขาดถางออกไป เมื่อได้ที่ข้าวที่ยังเหลือในรังข้าวจะจะออกขั้นมาโดยมีต่อข้าวที่แข็งแรง ทนทานต่อการกัดกินของหอยเชอร์รี่ ซึ่งทั้งปะหยดเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วย (ผู้วิจัย)

เรียนทำเรื่องจิตวิจารณ์ 20 คน ส่วนงบประมาณค่าใช้จ่ายในการรับสัมภาษณ์และค่าวิทยากรที่นิมวิจัยเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งต่อไปหากโรงเรียนและชุมชนเห็นประโยชน์อาจจะใช้งบประมาณจากงานเลี้ยงน้ำชา นำไปใช้ในการสร้างองค์ความรู้แทนการสร้างวัตถุ

คณะวิทยากรเชิญมาจากพิพิธภัณฑ์เรือจิวที่เป็นองค์กรเอกชนที่ต้องการอนุรักษ์องค์ความรู้และคิดปะของเรือจิวประเภทต่างๆ นอกจากนี้ยังมีส่วนในการประดิษฐ์เรือเด็กที่เคยใช้ในชุมชนและเรืออื่นที่นำสินใจให้กับศูนย์การเรียนรู้ที่ร่วมกันทำระหว่างโรงเรียน ชุมชนและนักวิจัย จุดประสงค์ของการเชิญวิทยากรนั้นไม่ได้เน้นผลลัพธ์ที่เป็นเรือที่สวยงาม หากแต่เป็นกระบวนการที่คณะวิทยากรใช้สอนเด็ก และผลลัพธ์ที่สนใจคือความรู้และทัศนคติของการเรียนของเด็ก รวมทั้งการนำไปยังกับวิธีชีวิตของตัวเองอย่างไร นอกจากนี้ต้องการให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวิทยากรที่เป็นช่างฝีมือแต่ไม่ได้มีประสบการณ์การสอน กับครูที่รับผิดชอบวิชาที่มีความรู้เรื่องการสอนแต่ไม่มีประสบการณ์จริงของการสร้างเรือเด็ก รวมทั้งชาวบ้านในที่นี่ลุงสอย หับทิม ที่เคยมีประสบการณ์สร้างเรือใหญ่ในอดีต อันเป็นที่มาของ การสร้างแนวการสอนที่เกี่ยวกับการสร้างสิ่งประดิษฐ์ด้วยตัวโรงเรียนและชุมชนเอง

จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้ 1) ความรู้เรื่องการประดิษฐ์เรือจิว 2) สร้างทัศนคติที่ดีในการประดิษฐ์เรือจิวที่ไปยังกับหลักสูตรห้องถินเรื่องเรือ 3) สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวิทยากร ครูผู้รับผิดชอบ ตัวแทนชาวบ้านและนักเรียน

สาระการเรียนรู้ จากความรู้เรื่องเรือที่วิทยากรเคยประดิษฐ์เรือไว้ในศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนสุเรว่าศาลาแดง ซึ่งประกอบด้วยเรือที่เคยมีในชุมชนศาลาแดง ได้แก่ เรืออีแปะ เรือเข็ม เรือสำปัน เรือสำปันจัง เป็นต้น เพื่อรำลึกถึงเรือในอดีตได้มีการประดิษฐ์เรือจิวซึ่งเป็นการย่อส่วนจากเรือใหญ่ ซึ่งในอดีตชาวบ้านที่เป็นช่างต่อเรือจะมีความรู้ที่จะทำเองในชุมชนหรือในชุมชนใกล้เคียงได้ เรือที่จำเป็นต้องใช้กันทุกหลังเรือนคือ เรืออีแปะเป็นเรือขนาดเล็กนั่งได้ประมาณ 2 คน ดังนั้นในการสอนครั้งนี้จะสอนการต่อเรืออีแปะขนาดย่อ เนื่องจากในอดีตเป็นเรือต่อท่อนิยมใช้กันมากในภาคกลางและภาคใต้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยติดต่อกันฐานราก วิบูลกิจนากรและคณะซึ่งเป็นวิทยากรจากพิพิธภัณฑ์เรือจิวให้มาสาธิตการต่อเรือจิวในวันที่ 26 ธันวาคม 2545 จากนั้นประธานางานกับครูที่รับผิดชอบวิชา กพอ. หน่วยที่ 6 ในหลักสูตรห้องถิน และนักวิจัยชาวบ้าน ให้รับสมัครนักเรียนที่สามารถเรียนการต่อเรือจิวจำนวน 20 คน วิทยากรทั้ง 3 คน ได้อธิบายให้เด็กทราบถึงความสำคัญและวิธีการสำคัญในการต่อเรือ จากนั้นมีการประดิษฐ์เรืออีแปะซึ่งในอดีตใช้กันแบบทุกบ้าน ซึ่งเรืออีแปะจิวทำง่ายไม่ซับซ้อนมาก ในขณะที่สอนวิทยากรให้กำลังใจเด็กตลอดว่าไม่ยากเด็กๆแต่ละคนสามารถทำได้ ให้เด็กได้ประกอบเรือด้วยตัวเองคนละลำ เมื่อทำเสร็จแล้วมาสรุปและวิเคราะห์งาน

กระบวนการวัดและประเมินผล การสังเกตและสัมภาษณ์ และใบงาน

แหล่งการเรียนรู้ ตัวแทนพิพิธภัณฑ์เรือจิว[†]

ผลการดำเนินงาน จากการสังเกตพบว่าเด็กๆ ให้ความสนใจเช่นไม่เล็กๆ ที่อยู่ในเมืองอย่างมาก พยายามที่จะศึกษาจากครูพี่เลี้ยงในการทำเรืออีกประชานดย่อของตนเองอย่างใจดีจริง นับว่าเป็นการเรียนที่เด็กสนใจโดยไม่ต้องมีการบังคับแต่อย่างใด ครูพี่เลี้ยงให้ความสำคัญกับงานของเด็กแม้ว่าตนเองจะทำงานลายชินและชินที่ซับซ้อนกว่านี้ ครั้นกลับมาทำงานระดับพื้นฐานกับเด็กๆ ก็ไม่เห็นความเบื่อหน่ายบนใบหน้าของครู ส่วนครูที่รับผิดชอบหน่วยและวิชา กพอ. ก็ได้ลองทำเรือไปพร้อมๆ กับเด็ก ลุงสอยนักวิจัยชาวบ้านมากอยู่แนะนำเด็กเนื่องจากเคยต่อเรืออีกเมื่อสมัยหนุ่มๆ และกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเรืออีกประล้ำใหญ่มีวิธีการทำ เช่นเดียวกับเรือจิวที่เด็กทำ ดังนั้นจึงทำให้เด็กเห็นการเชื่อมโยงระหว่างเรือที่กำลังประดิษฐ์อยู่กับการต่อเรือในอดีต

เมื่อสอบถามความคิดเห็นในการต่อเรือจิว เด็กก็บอกว่าสนใจและอยากรีียนต่อเรือที่ยากกว่านี้อีก ส่วนความรู้และความคิดเห็นในใบงานพบว่า นักเรียนมีความรู้ในการต่อเรือประดิษฐ์ค่อนข้างดี สามารถบอกขั้นตอนและอุปกรณ์ในการทำงานได้ถูกต้อง และมีความคิดเห็นว่า รู้สึกตื่นใจมากที่ได้มารับเรือจิว มีความรู้ที่ได้ทำเรือ และได้ความสนุกเพลิดเพลิน อย่างให้มีสอนทำเรืออีกอย่างให้มีการสอนเพื่อนและน้องๆ ด้วย การทำเรือจิว ก็นำมาทำเป็นอาชีพได้ ถ้าทำเรือขายก็จะได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว รู้สึกว่าวิทยาการทำเรือเก่งมากแต่พวกรต้นทำไม่เก่ง หากแต่เชื่อว่าต่อไปสามารถทำได้เหมือนวิทยากรได้ ทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่ม ดีใจที่มีการรีียนการสอนหลายแบบ ทำให้เด็กมีความรู้ในทุกด้าน ทำให้เด็กมีความรู้มากขึ้นและอย่างให้มีอย่างนี้ตลอดไปเรื่อยๆ

สรุปการสอนประดิษฐ์เรือจิว พบร่วมกันได้ทั้งความรู้ ความสนุกสนาน ความสามัคคี ทำให้มีความรู้ที่หลากหลาย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในอนาคต ดังนี้จึงอยากรีียนสอนเขียนนี้ต่อไปอีก ให้กับกลุ่มนี้ เช่น เพื่อนและรุ่นน้องด้วย

การวิเคราะห์เรื่องการให้ความสำคัญกับเรือ ในหน่วยนี้คือการทำเรืออีกประชานดย่อ เพราะบทบาทของเรือในหน่วยนี้ทำหน้าที่ของการรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านการต่อเรือ ทำให้เห็นมุมมองอีกมิติทางด้านศิลปะนอกรากการแข่งเรือ ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของเรือและใบปูสู่คลองแสนแสบในที่สุด อย่างไรก็ตามในการสอนยังไม่สามารถโดยง่ำเข้าสู่ประเด็นดังกล่าวได้ แต่เด็กจะเกิดความสุขจากการที่ได้เป็นผู้สร้างเรือลำเล็กๆ ในบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตรของวิทยากร ส่วนหากมองเป็นเรื่องเศรษฐกิจเด็กๆ สามารถพัฒนาความฝีมือไปสู่การทำเป็นอาชีพได้

2. ทดลองบูรณาการหลักสูตรห้องถิน โดยมองความสัมพันธ์ของน้ำในคลองแสนแสบ กับการทำเกษตรของชาวบ้าน โดยแทรกเข้าไปในวิชาแกนที่มีอยู่แล้ว และใช้วิทยากรห้องถินมากขึ้น แต่เชิงกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เช่นเดิม ดังในหน่วยที่ 6 หน่วยอย่างที่ 6.1 ได้แทรกหลักสูตรห้องถินไปในวิชาเกษตร หน่วยอย่างที่ 6.2 แทรกหลักสูตรห้องถินไว้ในวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ ส่วนในภาคเรียนที่ 2/2545 ได้มีการแทรกหลักสูตรห้องถินเกี่ยวกับการสอนการตรวจสอบน้ำของคลองแสนแสบ ในวิชาวิทยาศาสตร์ ดังรายละเอียดดังนี้

หลักสูตรห้องถิน เพื่อให้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ต่อสภาพน้ำในคลองแสนแสบ โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือมีการใช้เครื่องมือ และใช้การสังเกต โดยการจัดสอนให้เด็กตรวจสภาพน้ำเป็นวิทยากรโดย ตัวแทนจากองจัดการคุณภาพน้ำ สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพฯ

จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้ 1) มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 2) มีความรู้เรื่องแหล่งที่มาของน้ำเสีย 3) มีความรู้เรื่องการสำรวจคุณภาพน้ำเบื้องต้น 4) ทำให้สามารถนำไปตรวจคุณภาพน้ำในคลองแสนแสบอย่างง่ายด้วยตัวเอง 5) สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวิทยากรกับครูที่รับผิดชอบวิชาวิทยาศาสตร์

สาระการเรียนรู้ ก่อนที่จะตรวจคุณภาพน้ำอย่างง่ายเป็น ควรมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แหล่งที่มาของน้ำเสีย ปริมาณน้ำที่เราใช้แต่ละวัน การสำรวจแหล่งน้ำ (ในเรื่องของสี กลิ่น ความชุน/ใส อุณหภูมิ สัตว์เลี้ยง อาบน้ำ ซักล้าง ขยาย ส้วม บ้านเรือนรากล้า บ่อน้ำบาดาล ปูย ยะฝ่าแมลง การบำบัดน้ำเสีย เขื่อน ประตูระบายน้ำ แนวพืชธรรมชาติ)

นอกจากนี้เป็นการตรวจคุณภาพน้ำจากการศึกษาประเภทของปลา เช่น ปลาพลวง ปลาเลียหิน หมายถึง น้ำดีมาก , ปลากระทิง ปลากระสุน หมายถึง น้ำค่อนข้างดี, ปลาไหล ปลาหมอ ปลาเข็ม หมายถึง น้ำพอใช้ได้, ปลานิล ปลากินยุ่ง หมายถึงน้ำไม่ดี และหากไม่พบปลาหลายถึงน้ำแย่มาก

กระบวนการเรียนรู้ เริ่มจากที่มีวิจัยติดต่อวิทยากรจากองจัดการคุณภาพน้ำ สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 12 ธันวาคม 2545 และประสานงานกับครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์ห้องเรียนชั้น ป.5 และ ป.6 ซึ่งกำลังเรียนวิทยาศาสตร์ ได้มารายรู้เรื่องการตรวจคุณภาพน้ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรห้องถินที่เพิ่มเติมขึ้นมา เพื่อสอนให้เด็กที่อยู่ริมคลองแสนแสบย่างชุมชนศalaแดงได้ตรวจคุณภาพน้ำอย่างง่ายด้วยตัวเอง ป.5 จำนวน 23 คน ป.6 จำนวน 19 คน รวม 41 คน ซึ่งกระบวนการสอนเริ่มจากอธิบายถึง การอนุรักษ์น้ำ แหล่งที่มาของน้ำเสีย วิธีการสำรวจลำน้ำ จากนั้นแบ่งฐานการเรียนรู้ออกเป็น 4 ฐาน ได้แก่ ฐานที่ 1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพจากน้ำที่ตักมาจากคลองแสนแสบหน้าโรงเรียน ประกอบด้วย ความชุน/ใส กลิ่น อุณหภูมิ ฐานที่ 2 ศึกษาสภาพความเป็นกรด/ด่างของน้ำ ฐานที่ 3 ศึกษาสิ่งมีชีวิตเล็กๆที่อยู่ในน้ำด้วยกล้องจุลทรรศน์ ฐานที่ 4 ตรวจค่าอุณหภูมิในน้ำ จากนั้นแบ่งเด็กออกเป็น 8 กลุ่มฯลฯประมาณ 5 คน

ให้เวียนกันไปตามฐานต่างๆที่มีวิทยากรประจำฐานอยู่ ผ่านครอบทุกฐานให้มีการสรุปผลที่ได้ภายในกลุ่ม จากนั้นส่งตัวแทนสรุปผลร่วมกันทั้งชั้นเรียน

ผลของน้ำในคลองแสนแสบในวันนี้ น้ำมีอุณหภูมิ 32 องศาเซนเซียล ในขณะที่อากาศมีอุณหภูมิ 34 องศาเซนเซียล ความเป็นกรดด่าง (pH) 7-8 อีกด้วย เนื่องจากมีสิ่งสกปรกต่อต้าน ซึ่งวิทยากรสรุปว่า น้ำในคลองในการตรวจขั้นพื้นฐานมีสภาพดี อย่างไรก็ตาม การตรวจครั้งนี้ไม่สามารถบอกค่าสารเคมีที่มีในคลองแสนแสบได้ เพราะต้องใช้การตรวจที่ลึกซึ้งกว่านี้

กระบวนการวัดและประเมินผล จากการสังเกตและสัมภาษณ์ และใบงาน

ผลการดำเนินงาน พบร่วมกับเด็กๆสามารถบันทึกความรู้ลงในใบงานได้อย่างครบถ้วนในสิ่งที่วิทยากรสอน และในขณะที่เรียนเด็กๆมีความสนใจทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นช่วงการบรรยายซึ่งเห็นได้จากการบันทึกใบงานได้ดีดังที่กล่าวไปแล้ว และในช่วงการทดลองที่แบ่งเป็น 4 ฐาน เด็กมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เป็นอย่างมาก ไม่ต้องมีการบังคับให้เรียนหรือบังคับให้ตั้งใจเรียนส่วนในด้านทัศนคติพบว่าทั้งเด็ก ป.5 และป.6 ต่างมีความประทับใจในคณะวิทยากรและวิธีการสอนที่ให้ความเป็นกันเองด้วยการสอนร้องเพลงประกอบการบรรยาย และการให้ทดลองให้เห็นจริงด้วยพี่เลี้ยงที่มีท่าทีเป็นมิตรในแต่ละฐาน อย่างให้วิทยากรมาสอนอีก นอกจากนี้หลายคนที่แสดงความคิดเห็นว่าดีใจที่เมื่อตรวจสภาพน้ำในคลองแสนแสบยังมีสภาพดี ทำให้มีความต้องการที่จะรักษาคลองแสนแสบให้มีสภาพดีต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประทับใจวิทยากร เด็กๆชอบการสอนที่ผู้สอนเป็นกันเอง แม่นีอหาจะยกควรจะสอนด้วยความสนุก ในที่นี่คือสอนร้องเพลงเกี่ยวกับการรักษาน้ำ แต่วิธีการพูดวิทยากรจะพูดจากเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทำตัวเหมือนพี่สอนน้อง แต่ที่เด็กๆสนใจอาจเป็นเพราะการได้ทดลองให้เห็นจริงโดยใช้เครื่องมือที่แปลกใหม่ ทำให้กระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น ดังการสะท้อนของเด็กๆดังนี้

“หนูมีความรู้สึกว่าคุณครูที่มาสอน เป็นคนใจดีมากและถ่ายทอด(ความรู้)ให้พากหนูทุกคน และคุณครูให้ทดลองด้วยนะครับ ครูทุกคนใจดีมากและหนูขอขอบคุณครูมากเลยนะครับที่มาสอนหนูในวันนี้ และก็ให้ความสนุกสนานมาก หนูอย่างให้คุณครูทุกคนมาถ่ายทอดความรู้และความสนุกสนานอีกนะครับ หนูขอให้มาสอนอีกนะครับ”⁵

“ผมอยากรู้เพิ่มมาสอนอีก และวันนี้ผมได้ความรู้เกี่ยวกับคลองแสนแสบ และผมได้ทดลองด้วย”⁶

“ผมประทับใจที่พี่มาสอนผมให้ตรวจน้ำในคลองแสนแสบของผม ผมประทับใจมาก”⁷

⁵ ค.ญ.วิจิตร ศุภวิเศษ ป.5. เขียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

⁶ ด.ช.ชนพล เทศงามก้าน ป.5.เขียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

⁷ ด.ช.พรเทพ ชุมแสง ป.5 เขียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

2. เด็กๆ ได้ยิบเนื้อหาที่เรียนเข้ากับการรักษา้น้ำในคลองแสนแสบ ด้วยการเสนอความเห็นว่าต้องเก็บขยะ ไม่ทิ้งสารเคมีและสิ่งปฏิกูลลงคลองดังนี้

“เราต้องช่วยกันเก็บขยะออกจากคลองให้หมดไป จะได้มีแมลงพิษในคลอง น้ำจะได้ไม่เน่าเสีย เราจะได้มีน้ำใช้ได้นานๆ ถ้าบ้านใครทำนา ก็ไม่ควรซื้อสารเคมี เพราะน้ำจากสารเคมีก็จะลงไปในคลองทำให้น้ำเน่าเสียได้ ไม่ถ่ายอุจจาระลงไปในคลอง เพราะทำให้น้ำเน่าเสีย และไม่ปล่อยน้ำเสียลงในคลอง”⁸

นอกจากนี้เห็นได้ว่าเด็กมีความผูกพันกับคลองแสนแสบ และกลัวว่าคลองที่ตนรักจะสกปรกแต่เมื่อผลการตรวจค่าอัอกซิเจนในน้ำหรือ BOD ปั่งบอกว่าน้ำมีคุณภาพดี ทำให้เด็กดีใจดังนี้

“หนูรู้สึกสนุกสนาน และได้รู้ว่าน้ำในคลองแสนแสบมีน้ำเป็นอย่างไร มีสีอะไร ทำให้เรารู้ในสิ่งที่เราไม่รู้เลยว่า่น้ำในคลองแสนแสบสะอาดเพียงใด เมื่อเรียนแล้วเราภูมิใจอนุรักษ์คลองแสนแสบให้สะอาดต่อไป”⁹

“หนูรู้สึกดีใจมาก ที่ได้มีแม่น้ำลำคลองที่สะอาด ไม่มีสิ่งสกปรก หนูพอใจในสิ่งที่หนูมีอยู่ตอนนี้ เช่น หนูมีแม่น้ำลำคลองที่ดีและสะอาด หนูอยากรีบมาอีกน้ำหนึ่งน้ำสองน้ำ”¹⁰

“รู้สึกดีใจมาก ที่ได้มีโอกาสสามารถกับสภาพน้ำของคลองแสนแสบว่าสะอาดหรือสกปรก ได้สำรวจน้ำกับเครื่องมือทดลองของพี่ๆ ที่มาสอน หนูจะช่วยรักษาคลองแสนแสบ”¹¹

วิเคราะห์ได้ว่าเป็นการบูรณาการสองรูปแบบทั้งเป็นการสอนทางเรียน เนื้อหาเข้าไปในวิชา วิทยาศาสตร์ ในขณะเดียวกันเป็นแบบคู่ขนาน คือมีการสอนให้เกิดจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม ดังที่ผ่านมาในภาคเรียนที่ 1/2545 ซึ่งครอบคลุมในมิติด้านวัฒนธรรม ในขณะนี้เป็นการครอบคลุม มิติทางด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งผลดีของการบูรณาการคือนอกจากจะทำให้เกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบมากขึ้น ยังสอนให้เด็กมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมิติต่างๆมากขึ้น

3. หลักสูตรของหนู เป็นแนวคิดของทีมวิจัยที่นำแนวคิดเรื่องกระบวนการสื่อสารส่องทางและการเรียนแบบบผู้เรียนมีส่วนในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นของตัวเอง จึงได้ทดลองทำกิจกรรมที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนน่าจะมีส่วนในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นออกจากผู้ใหญ่คือครูและชาวบ้านเป็นผู้กำหนด

กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง 1) จัดกิจกรรมหลักสูตรของหนู เพื่อให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นใน 3 ประเด็น ได้แก่ ความภูมิใจและความเสียดาย สิ่งที่หนูอยากรู้ และหนูอยากรู้สูอนอย่างไร 2)

⁸ ด.ญ. มนัสicha เต้าบั้น บ.5 เรียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

⁹ ด.ญ.สุกัญญา ชัยสมร บ.6. เรียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

¹⁰ ด.ญ. สุนิสา จำปา บ.6. เรียนเรียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

¹¹ ด.ญ.สุวรรณี ทิมภินนท์ บ.6 เรียนในใบงาน. 12 ธันวาคม 2545.

นำข้อมูลจากเด็ก มาร่วมประชุมกับคณาจารย์ แบ่งงานการดึงข้อมูล และนำผลมาคุยกันว่ามีอะไรบ้าง และอะไรที่คุณทำให้ได้ อะไรที่ทำให้ไม่ได้ เพราะอะไร ซึ่งนับว่าเป็นการสื่อสารสองทางที่เด็กได้แสดงในสิ่งที่คิดและอยากรู้ให้เป็น และคุณสามารถที่ให้เหตุผลว่าทำได้หรือไม่ได้ เพราะอะไร 3) เสนอข้อมูลให้โรงเรียนสำหรับไปใช้ในการวางแผนสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในภาคเรียนถัดไป

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียนได้ 1) แสดงบทบาทของการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นของตัวเอง 2) เพื่อเสนอวัฒนธรรมการเรียนการสอนแบบใหม่ที่เป็นการสื่อสารสองทาง 3) เพื่อร่วบรวมข้อมูลในความคิดเห็นและความต้องการของนักเรียนต่อคุณ เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นในภาคเรียนต่อไป

สาระการเรียนรู้ หัวใจในการศึกษาที่สำคัญสิ่งหนึ่งคือการสอนโดยให้เด็กเป็นศูนย์กลางแต่หากหลักสูตรท้องถิ่นที่คิดขึ้นมาเกิดขึ้นมาจากผู้ใหญ่ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ครู ผู้ปกครองหรือชาวบ้าน แต่ไม่เคยมีความรู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่สุดคือผู้เรียน มีคำถามว่า ผู้ใหญ่จะรู้ได้อย่างไร ว่าหนูอยากรู้อะไร อยากรู้ส่วนไหน ไม่มีความรู้ใจของเด็กเลย

หากมองในแง่ของการสื่อสารแล้ว หลักสูตรที่ผู้ใหญ่กำหนดจึงเป็นการสื่อสารทางเดียว (One Way Communication) เท่านั้น เด็กเพียงผู้รับสารเท่านั้น แต่หากรับฟังความคิดเห็นของเด็ก ต่อหลักสูตรที่ผู้ใหญ่ทำมาให้ก็จะทำให้การสื่อสารสมบูรณ์มากขึ้น เพราะทำให้การสื่อสารครบวงจรคือเป็นการสื่อสารสองทาง (Two Ways Communication) แต่หากมองในแง่การมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรแล้ว ผู้ใหญ่คิดแล้วเด็กแสดงความคิดเห็นไม่เพียงพอ เพราะเป็นการมีส่วนร่วมในระดับประเมินผลเท่านั้น แต่ที่จริงแล้วเด็กควรจะได้มีส่วนในการร่วมคิด ร่วมวางแผนพร้อมกับผู้ใหญ่ว่าเข้าอยากรู้อะไร ไม่อยากจะเรียนอะไร ในขณะเดียวกันที่ผู้ใหญ่มีความรู้มากกว่าก็ต้องให้เหตุผลว่าทำได้หรือไม่ได้ เพราะอะไร ดังนั้นการสื่อสารสองทางที่เกิดขึ้นในกระบวนการมีส่วนร่วมของการศึกษาของเด็กและผู้ใหญ่ ควรมีทุกขั้นตอน ตั้งแต่ ร่วมคิด/วางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมให้ข้อมูลต่างๆ

ดังนั้นในเบื้องต้นของการจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการศึกษาที่ผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนด มาเป็นเด็กมีส่วนร่วมกับการจัดทำหลักสูตร จึงควรทำกิจกรรมนำร่องเช่น “หลักสูตรของหนู” ก่อน โดยมีหลักการแรกคือ ดึงข้อมูลที่แท้จริงจากตัวเองออกมาก่อน หรือเรียกว่าให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับต้นคือร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของตัวเอง ได้แก่ 1) ความภูมิใจและความเสียหายในชีวิตของตัวเอง 2) สิ่งที่หนูอยากรู้ 3) หนูอยากรู้คุณสอนอย่างไร เมื่อได้ข้อมูลต้องให้ครูได้รับทราบและพิจารณาความเป็นไปได้ของการจัดทำ จากนั้นมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนพูดคุยกับเด็กทางที่เหมาะสมร่วมกันเป็นรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นฉบับผู้เรียนมีส่วนร่วม

จากนั้นควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการดำเนินหลักสูตรและประเมินผลหลักสูตร เหมือนที่ทำมาในภาคเรียนก่อน โดยที่หลังทำกิจกรรมแต่ละขั้นจะมีการประเมินความรู้ และความคิดเห็นของ

เด็กตลอด จากนั้นเมื่อขึ้นเทอมใหม่ก็นำผลการประเมินมาใช้ปรับแก้ในหลักสูตรและกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมซึ่งตรงกับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ ที่อาศัยแนวคิดเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้พื้นฐาน (Cognitive Constructivism) ที่ถือว่าผู้เรียนเป็นผู้กระทำและเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Constructivism) ที่ถือว่าผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรืองานในบริบททางสังคม ซึ่งการผนวกแนวคิดดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนสร้างความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง มีการเรียนรู้สั่งใหม่ที่ขึ้นอยู่กับความรู้เดิม และมีความเข้าใจในสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน ด้วยวิธีการสอนที่ใช้การจัดกิจกรรม สิ่งแวดล้อม

กระบวนการเรียนรู้ เริ่มจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมงานเรื่องแนวคิดที่ให้เด็กมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรของตัวเอง ซึ่งจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านการศึกษาจากผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดเท่านั้น เปลี่ยนเป็นให้เด็กมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งในช่วงแรกอยู่ระหว่างดับต้นของการมีส่วนร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น นั่นคือคือมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับความต้องการของตนเอง ก่อนที่ผู้ใหญ่จะทำหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป นำความคิดเห็นของเด็กเข้าที่ประชุมครุหั้งโรงเรียน ในเบื้องต้นให้ครุแสดงความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดต่อสิ่งที่เด็กคิด จากนั้นตัวแทนทีมงานวิจัยเป็นสื่อกลางที่จะสื่อสารระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ โดยเสนอแนวทางในการให้เด็กมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นมากขึ้นเป็นขั้นตอน

กระบวนการวัดและประเมินผล จากการสัมภาษณ์เด็กและครู

ผลการดำเนินงาน จากการจัดกิจกรรม “หลักสูตรของหนู” ขึ้นครั้งแรกในวันที่ 14 ธันวาคม 2545 โดยมีเด็กตั้งแต่ชั้น ป.3 - ป.6 เพื่อให้เด็กมีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตรท้องถิ่นในอนาคต โดยเริ่มต้นด้วยการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับตัวเอง ซึ่งวิทยากรได้รับรวมเป็น 3 หมวดด้วยได้แก่ สิ่งที่หนูภูมิใจและเสียดาย สิ่งที่หนูอยากรู้ และหนูอยากให้คุณสอนอย่างไร

1. สิ่งที่หนูภูมิใจและเสียดาย

1.1 สิ่งที่หนูภูมิใจ จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวได้แก่ ครอบครัว ไปสู่สภาพแวดล้อมที่ดีและสวยงามของชุมชน ไปสู่โรงเรียนที่สะอาดน่าอยู่ มีการจัดกิจกรรมให้นักเรียนและสอนให้เล่นกีฬา ไปสู่ประเทศ และโลก นอกจากนี้ยังภูมิใจในสภาพแวดล้อมรอบตัวที่ดี ได้แก่ 1) ลำคลองสะอาดอยู่ใกล้โรงเรียน และใช้เป็นสื่อทางคมนาคม มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่ ชุมชนสะอาด มีความเจริญขึ้น เช่น มีไฟฟ้า น้ำประปา 2) มีธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่สวยงามร่มรื่น เช่น ศาลาريمน้ำ สวน ต้นไม้ ดอกไม้ ป่า ภูเขา ทะเล ลมเย็นๆ 3) มีครอบครัวและชุมชนที่สะอาดน่าอยู่ คือ บ้านที่สวยงาม ครอบครัวอบอุ่น พ่อแม่ดูแลดูแล แม่ให้เงินมาโรงเรียนทุกวัน บุคคลในชุมชนร่วมใจกันดูแลชุมชน มีเพื่อนๆ เยอะ 4) โรงเรียนสวยงาม สะอาด น่าอยู่ ห้องเรียน โรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียนบ่อยๆ 5) ได้มีโอกาสเรียนหนังสือ อ่านหนังสือ วาดภาพ ระบายสี ได้เล่นกีฬาต่างๆ เช่น วอลเลย์บอล พุตบลล์ ว่ายน้ำ

เป็นต้น มีความเป็นระเบียบ เป็นคนดี 6) ได้ทำความดีต่อพ่อแม่และคุณครู 7) มีสิ่งอำนวยความสะดวก สะดวกต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น เตียงนอน เครื่องนุ่งห่ม ของเล่น รถยนต์ รถจักรยาน 8) ได้เกิดมาเป็นคน ได้อยู่ในชุมชน ประเทศไทย 9) โลกใบหนึ่ง ดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ 10) ภูมิใจ ในสิ่งที่ได้รู้ได้เห็น

1.2 สิ่งที่หนูเสียหาย/เสียใจ ส่วนใหญ่มีการโยงกับลิงแวดล้อมในชุมชนค่อนข้างมาก รวมถึงการทำลายคลองแสนแสบด้วย และเสียใจที่คนในครอบครัวมีส่วนทำให้สภาพแวดล้อมเสียหาย อาจจะเห็นคุณค่าของเรื่องมากขึ้นจากการเรียนหลักสูตรเรื่องบวกบวกชีวิตของชุมชนศalaเดง จึงย้อนไปนึกเสียหายเรือที่หายไป นอกจากนี้ยังเลยไปถึงปัญหาสังคมในชุมชนเกี่ยวกับยาบ้า และปัญหาประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังรายละเอียดดังนี้ 1) สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง เช่น ลำคลองยังคงมีขยะ ชาวนาบางส่วนยังปล่อยสาophilลงในคลองทำให้ปลากลาย โรงเรียนเริ่มมีขยะ บ้าง ป้าไม่ถูกทำลาย 2) บุคคลในชุมชนและครอบครัว เป็นสาเหตุทำให้สภาพแวดล้อมเสียหาย 3) เรือพายที่เคยมีหายไป และสิ่งมีชีวิตในน้ำก็ไม่ค่อยมีให้เห็น 4) มีการขายยาบ้าในชุมชน 5) ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น เตียงนอน เครื่องนุ่งห่ม ของเล่น รถยนต์ รถจักรยาน เนื่องจากชำรุดหรือหายไป 6) ไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน ไม่ได้เล่นกีฬา ไม่มีการบ้าน 7) ทุกคนและสัตว์ต่างๆที่ต้องตาย 8) ไม่มีเงิน เงินหายไป 9) ต้องย้ายบ้านใหม่ บ้านหลังเก่า 10) ประเทศไทย ก庄园ศรีอยุธยา ประเทศไทยที่โดนตีแตก บ้านเมืองที่โดนน้ำท่วม

2. สิ่งที่หนูอยากรู้ ประกอบด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม ตัวเอง ชุมชน อื่นๆที่อยู่ใกล้ตัว ดังนี้ 1) สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เด็กพบเจอเป็นประจำ เช่น แม่น้ำลำคลองเกิดได้อย่างไร สัตว์ในคลองมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ 2) เรื่องเกี่ยวกับตัวของนักเรียนเอง เช่น การหายใจ อวัยวะต่างๆในร่างกาย ซึ่งเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ 3) เรื่องเกี่ยวกับชุมชนของนักเรียน เช่น ชุมชนศalaเดงเกิดได้อย่างไร รวมถึงเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีในชุมชนของผู้เรียนเอง 4) เรื่องวิทยาศาสตร์อื่นๆ ที่เด็กยังไม่เคยได้เจอน้ำชุมชนที่อาศัย เช่น สัตว์ทะเล จักรวาลและดวงดาวต่างๆ 5) เรื่องกีฬา การว่ายน้ำ การดำน้ำ 6) เทคโนโลยีต่างๆ เช่น เกี่ยวกับการทำงานของโทรศัพท์ โทรศัพท์ที่นักเรียนเคยได้พบหรือได้ยินมา 7) อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า

3. หนูอยากให้ครูสอน มีทั้งในเรื่องเนื้อหาและวิธีการ เกี่ยวกับเนื้อหา ได้แก่ อยากให้สอนในสิ่งที่ไม่รู้ สอนคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อย่างให้สอนกีฬา เช่น ว่ายน้ำ และสอนเรื่องสัตว์ และสอนหลักสูตรท้องถิ่น เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ วิธีการสอน ได้แก่ อยากให้ครูสอนด้วยความตั้งใจ และถูกวิธี แต่เรื่องการให้การบ้านมีสองความคิดคือ บังก็อยากได้การบ้านมาก บังก็อยากได้การบ้านน้อย สอนไม่ยากเกินไป สอนแบบสนับสนุน ไม่เครียด สนับสนุน พาไปทัศนศึกษา ใช้สื่อเทคโนโลยี ให้ปฏิบัติจริง และให้แสดงออกมากๆ

เรื่องอื่นๆ เช่น อยากรู้สอน สอนมารยาทและระเบียบวินัย สอนเรื่องการรักษาความสะอาด สอนละหมาด

จะเห็นได้ว่าเด็กๆ มีความคิดเห็นที่น่าสนใจมาก ในเรื่องความภูมิใจและความเสียหาย เห็นได้ชัดว่าเด็กในชุมชนศala แห่งมีความใกล้ชิดกับชุมชนชาติมาก รู้สึกผูกพัน ทำให้สิ่งที่อยากรู้มีเรื่องคล่องแส้นแสบหั้งในมิติด้านวัฒนธรรม และมิติด้านวิทยาศาสตร์ อนึ่งเด็กมีการมองแบบองค์รวม ไม่ได้แยกความสนใจเป็นเรื่องเดียว แต่มีความซับซ้อนสนใจทั้งเรื่องที่ใกล้ตัวและไกลตัว ทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อมและเรื่องของเทคโนโลยี สรุปข้อเสนอที่เสนอให้ครูสอนกันนำเสนอใจว่าที่จริงแล้วเด็กอย่างได้พึง อย่างได้เพื่อน มากกว่าครูดู ซึ่งสะท้อนออกมาร่วมกันให้สอนสนุก ไม่เครียด สอนไม่ยากและที่น่าสนใจคือเด็กเรียกร้องอย่างที่จะแสดงออกและได้เรียนแบบปฏิบัติจริง ในขณะเดียวกันเด็กก็ยังสนใจเรื่องระเบียบวินัยที่ควรจะเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ในสังคมร่วมกัน ซึ่งนำข้อคิดเห็นของเด็กมาให้ครูแบ่งหมวดหมู่และแสดงความคิดเห็น ดังรายละเอียดดังนี้

ความคิดเห็นของครู

จากข้อมูลที่รับรวมมาจากนักเรียนนั้น จะพบว่าส่วนใหญ่แล้ว นักเรียนจะมีความผูกพันและสนใจอยู่ในสิ่งรอบๆ ตัว ที่ได้พบเป็นประจำเสมอ แต่ว่านักเรียนยังไม่ได้รับการอธิบายเกี่ยวกับปัญหาหรือเรื่องราวต่างๆ ที่ได้พบมากนัก ทำให้เกิดคำถามมากมาย

เมื่อจัดแยกเป็นกลุ่มๆ แล้วจะมีเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์มากที่สุด รองลงมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและงานฝีมือ รวมไปถึงการงานอาชีพ ซึ่งครูสามารถที่จะนำความรู้ต่างๆ มาสอนได้โดยตรง ตามความต้องการของเด็ก โดยอาศัยข้อมูลที่เด็กอย่างให้เราสอนแบบไหนเป็นตัวจัดกิจกรรมด้วย โดยจะเน้นให้ผู้เรียนได้ใช้สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวที่เด็กพบประจำ หรือมีอยู่ในห้องถินแล้วเป็นสื่อการสอนให้มากที่สุด เพื่อตอบสนองให้เด็กได้รับความรู้หรือคำตอบในสิ่งที่อย่างรู้ ซึ่งถ้าเด็กมีคำตอบในเรื่องใกล้ตัวอย่างดีแล้ว เด็กจะสามารถคิดโดยไปถึงเรื่องอื่นๆ ที่อยู่ใกล้ตัวได้ง่ายขึ้น

ในการจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองสิ่งที่เด็กอย่างรู้นั้น เราอาจนำเรื่องต่างๆ มาบูรณาการรวมตัวได้เลย เพื่อจะทำให้มีความหลากหลายในการใช้ความคิด จะได้มีน่าเบื่อ ตัวอย่างเช่น เรื่องของคล่องแส้นแสบหั้ง เรายังได้ทุกวิชา ซึ่งจะทำให้เด็กได้รับสิ่งที่ต้องการได้ครบถ้วน

จากความคิดเห็นของนักเรียนและครูโรงเรียนสุเร่ศala แห่ง ทีมวิจัยได้มีข้อคิดเห็นดังนี้

1. เด็กของโรงเรียนสุเร่ศala แห่งมีลักษณะโดดเด่นมากในเรื่องของความผูกพันกัน

ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ตนเองอยู่ เนื่องจากเติบโตในชุมชนชนบทที่มีห้องน้ำและมีคลองแสนแสบ ทำให้การปลูกฝังการสร้างจิตสำนึกรักษาธรรมชาติ คลองแสนแสบและระบบนิเวศไม่ยาก เพราะใจของเด็กผูกพัน และเห็นภาพของธรรมชาติที่ดีและไม่ได้เดินทางไกล

2. อิทธิพลจากการบริโภคนิยมยังเข้าถึงเด็กน้อย เนื่องจากสิ่งแวดล้อม ฐานะและที่สำคัญการได้รับการกล่อมเกลาจากศาสนาพุทธและอิสลาม ตลอดจนพ่อแม่และโรงเรียนเป็นอย่างดี

3. สิ่งที่เด็กต้องการกับสิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องการมีความสอดคล้องกัน ที่จะทำให้ชุมชนนำอยู่ และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ผลงานให้กระบวนการสอนของครูสามารถสร้างให้เด็กเกิดจิตสำนึกรักษาธรรมชาติ ล้อมไม่ยาก และต่อไปสามารถสร้างให้เด็กเข้าใจแนวคิดแบบองค์รวมที่มนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้ไม่ยาก

3. ที่น่าสนใจคือเด็กมีความกระตือรือล้นที่จะได้รับความรู้ทั้งเรื่องใหม่ เช่น วิทยาศาสตร์ เรื่องสัตว์ เรื่องที่ท้าทายอย่างคณิตศาสตร์ และเรื่องใกล้ตัว เช่น กีฬา ว่ายน้ำ และสนใจที่จะเรียนหลักสูตรท้องถิ่นที่แทรกผ่านธรรมท้องถิ่น และสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

4. อย่างให้ครูสอนด้วยความตั้งใจ สอนที่ได้ความรู้แต่ปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับเด็กคือไม่ยากเกินไป และที่น่าสนใจมากคือเด็กต้องการความเป็นเพื่อนจากครู ด้วยการสอนแบบสนับสนุน ไม่เครียด สนับสนุน ท้ายสุดเด็กต้องการเรียนด้วยการปฏิบัติจริงและแสดงออกมากๆ รวมถึงการไปเห็นโลกภายนอกจากการทัศนศึกษา

แนวทางปฏิบัติ

ที่มีวิจัยเห็นว่าอาจจะนำเนื้อหาที่เด็กสนใจที่หลากหลายมาแทรกในสาระการเรียนรู้ รวมทั้งนำมาจัดหมวดหมู่ในเรื่องที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องกับชุมชน นำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่บังคับใช้ในปีการศึกษา 2546

วิธีการคือ เริ่มต้นการวางแผนทางการสอนของห้องเรียน ในแต่ละปีและการศึกษา ด้วยการนำผลของการสังเคราะห์ความคิดเห็นของเด็กเป็นตัวตั้ง (มีการสอบถามเป็นระยะๆใน จำกัดความคิดเห็นของเด็กจากเปลี่ยนไปตามบริบทของชุมชน/สังคม ที่เปลี่ยนแปลง) นำนิยามที่ได้รับมอบหมายมาวางคู่กับกับความต้องการของเด็ก จากนั้นหาวิธีการแนวทางที่เด็กมีความสุขที่ได้เรียนอย่างที่หวัง ขณะที่นโยบายต่างๆได้รับการปฏิบัติ

กระบวนการเรียนการสอน ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมระหว่างครูกับศิษย์ ครูและศิษย์มีการต่อยอดความรู้ซึ่งกันและกัน เด็กเปิดโลกทัศน์ในสิ่งที่ผู้ใหญ่มีประสบการณ์และความรู้ด้านต่างๆ ผู้ใหญ่ก็ได้เรียนรู้วิธีคิดที่บริสุทธิ์ของเด็ก และเรียนรู้จินตนาการของเด็กที่ผู้ใหญ่ขาดหายไปจากการกระทำของระบบสังคมที่ทำให้ติดกรอบ การเปิดใจยอมรับในศักยภาพของกันและกัน เป็นที่มาของวิธีการที่หลากหลายที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน เช่น วิธีการที่จะไม่ทำลายจินตนาการของเด็ก

และส่งเสริมสร้างสรรค์ให้พัฒนาจนก่อตัวเป็นนวัตกรรมทางสังคมโดยเฉพาะเรื่องของความคิดที่ส่งผลทำให้ชุมชน/สังคม/ประเทศชาติมีความสันติสุข

วิธีการที่สนับสนุนให้จินตนาการของเด็กกล้าแกร่งจนเป็นนวัตกรรมทางสังคมใหม่ เช่น สอนให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีอารมณ์ที่ดี ที่มีวิจัยคิดว่า่าจะใช้วิธีการสอนด้วยการปฏิบัติจริงด้วยการใช้ห้องเรียนธรรมชาติที่มีรากฐานที่สุดยิ่งกว่าเทคโนโลยี สอนในสิ่งที่เด็กเห็นภาพจะได้ผลดีกว่าสอนในเรื่องที่ใกล้ตัว แต่ที่สำคัญผู้สอนต้องเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์อย่างมากในการประยุกต์สิ่งรอบตัวมาใช้กับวิชาแกนที่เครื่องเรียนไม่สนุก ให้กลายวิชาที่มีเป็นเนื้อหาที่สนุก

นอกจากนี้ที่ขาดไม่ได้คือการสอนที่มีทุนทางสังคมที่ดีจากสิ่งแวดล้อมที่ยังเป็นธรรมชาติได้ก้าวหน้าและเข้มแข็งจนเป็นกำลังสำคัญของชุมชน สังคมและประเทศชาติ

อย่างไรก็ตามแนวคิดหลักสูตรของหนูนี้นักเรียนจะใช้กับโรงเรียนสู่レベルชาติและนานาประเทศ ยังขยายไปยังโรงเรียนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เช่น โรงเรียนในชนบทต่างๆที่มีจำนวนมาก เด็กจะมีลักษณะใกล้เคียงกันในเรื่องความใกล้ชิดกับธรรมชาติ การมีจิตใจอ่อนโยนจากการกล่อมเกลาจากสิ่งแวดล้อมและสังคมแบบดั้งเดิม จุดเด่นของทุนทางสังคมเช่นนี้ นำมาให้เข้มแข็งให้มากขึ้นด้วยหลักสูตรท้องถิ่น และวิธีการสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง หรือในที่นี้คือวิธีการสอนที่สนใจใน"หลักสูตรของหนู"นั่นเอง

สรุปกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นครั้งที่ 2 มีทั้งการปรับเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องกับวิธีคิดของชุมชนศalaแดงให้เหมาะสมมากขึ้น มีทั้งปรับเนื้อหาให้ irony ระหว่างเนื้อหากับการอนุรักษ์คลองแสนแสบมากขึ้นโดยโงหงส์ในมิติทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม และปรับในประเด็นที่ชุมชนมีศักยภาพอยู่คือทางด้านการเกษตรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการทดลองบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่นในรายวิชาวิทยาศาสตร์ จากนั้นได้ลองทำหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นต้นคือสำรวจความคิดเห็นของเด็กในประเด็นความสนใจและสิ่งที่อยากให้ครูสอนรวมทั้งวิธีการที่อยากรู้สูตรท้องถิ่น จากนั้นสร้างกระบวนการสื่อสารสองทางด้วยการจัดประชุมครุเพื่อศึกษาข้อมูลดังกล่าวของเด็ก และนำมาใช้ประกอบในการทำหลักสูตรตามความเป็นไปได้ในโรงเรียนและชุมชน

การประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นชุมชนศalaแดง ภาคเรียนที่ 2 /2545

ส่วนการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นในภาคเรียน จากการกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่มได้แก่ นักเรียน ครู และชาวบ้าน พบร่างกิจกรรมที่มีความรู้อยู่ในระดับปานกลางถึงสูงหากมีการสอนหลายภาคเรียนหรือมีการสอนเนื้อหาในลักษณะซ้ำๆน่าจะมีระดับความรู้สูงขึ้น (รายละเอียดในภาคผนวกที่ 3) อย่างไรก็ตามประเด็นที่เป็นหัวใจในการสอนหลักสูตรท้องถิ่นนี้เป็นเรื่องที่ยากกว่าผู้สอนคือเรื่องของทัศนคติในประเด็นการสร้างจิตสำนึกให้รักษาคลอง แต่พบว่ากระบวนการสอนตาม

หลักสูตรท้องถิ่นรวมกับกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนในส่วนที่สร้างการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์กลับเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดจิตสำนึกรักษาดูแลได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญและยากอีกประการหนึ่งคือคือแนวโน้มทางด้านพฤติกรรมที่จะรักษาคล่อง พบร่วงลับได้ผลคือเด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การพัฒนาคล่องแส่นแสบ และการพัฒนาชุมชน (รายละเอียดตารางข้อมูล ดูภาคผนวกที่ 3)

ส่วนการประเมินผลอาจารย์ พบร่วงลับความรู้เรื่องหลักสูตรท้องถิ่น ในด้านการสร้างหลักสูตรและมีระบบมากขึ้น การร่วมกันทำงานในคณะกรรมการ ตรวจสอบความต้องการของผู้เรียน การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน จากนั้นอาจารย์ในโรงเรียนได้เรียนรู้ความต้องการของโรงเรียน กับชุมชน มีการให้ความสำคัญกับชุมชนมากขึ้น มองความต้องการของชุมชนและนักเรียน มีการศึกษาศักยภาพของชุมชน วิธีการสอนที่เหมาะสมกับหลักสูตรท้องถิ่น และวิธีการประเมินผลหลักสูตร ในด้านทัศนคติของอาจารย์เกี่ยวกับหลักสูตรและงานวิจัย พบร่วงส่วนใหญ่มีความเห็นด้านบวกต่อการใช้หลักสูตรท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องการสอนด้วยการปฏิบัติจริง การให้ความสนใจกับผู้เรียนเป็นสำคัญ การสร้างให้นักเรียนมีความภูมิใจในชุมชน รองลงมาเป็นการได้ใกล้ชิด เห็นศักยภาพของชุมชนมากขึ้น มองเห็นว่าสามารถนำหลักสูตรท้องถิ่นมาใส่ในวิชาแกนได้ และเชื่อว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่สอนจะทำให้เด็กเกิดจิตสำนึกรักษาคล่องแส่นแสบได้ ส่วนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม พบร่วงส่วนใหญ่จะมีการเปลี่ยนแปลงการสอนเพราะเห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและศักยภาพของผู้เรียน เน้นการเรียนด้วยการปฏิบัติจริงในห้องเรียนธรรมชาติของชุมชน นอกจากนี้การทำหลักสูตรท้องถิ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น ได้เห็นศักยภาพของบุคลากรในชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี (รายละเอียดในภาคผนวกที่ 3)

ส่วนการประเมินผลชาวบ้านพบว่าให้การสนับสนุนหลักสูตรท้องถิ่นในระดับมากถึงมากที่สุด ด้วยเหตุผล เช่น ทำให้เด็กๆ และโรงเรียนเข้าด้วยกับชุมชนน้อยลง เห็นด้วยที่โรงเรียนให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับชุมชน ภูมิใจในชุมชนมากขึ้น เด็กๆ มีความสุข สนุกสนานในการเรียนทำให้อยากไปโรงเรียนมากขึ้น เด็กเกิดจิตสำนึกรักษาคล่องแส่นแสบมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังเห็นว่าการเรียนในห้องเรียนก็ยังสำคัญ ปริมาณการใช้เวลา กับหลักสูตรท้องถิ่น และการที่ให้ความสำคัญกับความต้องการของเด็กคงต้องพิจารณาตามความเหมาะสม (รายละเอียดในภาคผนวกที่ 3)

จากข้อมูลการสรุปเบื้องต้นวิเคราะห์ได้ว่า การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสามารถทำได้ในชุมชนที่ศึกษา โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหลักสูตรอันประกอบด้วย นักเรียน ครูและชาวบ้าน ต้องตอบรับเป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องกับความต้องการของโรงเรียนกับชุมชน เนื่องจากมีลักษณะที่เป็นมิติเชิงซ้อนทั้งช่วยให้ลูกหลานได้เรียนอย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็สามารถแก้ปัญหาด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ด้วย ในขณะเดียวกันผู้บริหารโรงเรียนทั้งสอง

ท่านต่างมีความสามารถสูงโดยท่านแรกที่เป็นผู้เริ่มหลักสูตรท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถใช้เวลาหลักสูตรมาใช้เป็นแนวปฏิบัติในการสอนได้ดี ส่วนอาจารย์อีกท่านที่มารับช่วงต่อ มีจุดเด่นที่สามารถเข้ากับชุมชนได้ดี เห็นศักยภาพของชุมชน มีความคิดที่เป็นระบบและบูรณาการ นอกจากนี้ความสามารถของอาจารย์หลายท่านในโรงเรียนมีสูง เปิดใจยอมรับชุมชนนอกจานนี้ที่สำคัญคือเด็กนักเรียนที่เติบโตมากับชุมชนชาติที่ทำให้มีความสดใสรและเปิดรับเนื้อหาและวิธีการที่ไม่ใช่เด็กนักเรียนที่เติบโตมากับชุมชนชาติได้ไม่ยากอีกทั้งยังมีความสุขที่จะได้เรียนรู้อย่างนี้ พยายเรือ ประดิษฐ์ เรือจิว และดูงานเกษตรชุมชนชาติ นอกจากนี้มีนักเรียนมากกว่าครึ่งนับถือศาสนาอิสลามซึ่งสอนให้เห็นความสำคัญต่อน้ำและธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น การทำร้ายธรรมชาติจึงเสื่อมเป็นการไม่เคารพพระเจ้า ดังนั้นทุนทางสังคม (social capital) ที่เด็กในชุมชนนี้มีคือ ทั้งความไว้ใจ (truth) ในภารกษาธรรมชาติ และมีทั้งสถาบันทางการศึกษาและสถาบันทางศาสนา ที่หล่อหลอมช่วยให้เด็กเกิดจิตสำนึกรักษาธรรมชาติ โดยที่ก่อนหน้านี้อาจจะยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงระหว่าง การศึกษากับภารกษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งศาสนา กับสิ่งแวดล้อม เมื่อมีกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ผูกโยงมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้เกิดผลให้เด็กที่เป็นหน่ออ่อน ได้หล่อหลอมให้อ่อนโยนต่อธรรมชาติโดยเฉพาะคลองแสนแสบมากขึ้น และหวังว่าจะจัดฝึกอบรมอยู่ในโรงเรียนและชุมชนได้ดำเนินและพัฒนาต่อไป ในไม่ช้าคลองแสนแสบในบริเวณชุมชนศาลาแดงก็จะใส่สะอาด และหากแนวคิดนี้เป็นประโยชน์กับสถาบันการศึกษาและชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน การขยายแนวคิดตั้งกล่าวคงจะทำให้แหล่งน้ำในประเทศไทยหรือประเทศอื่นที่สนใจได้รับการเหลียวแลบ้างไม่มากก็น้อย

1. การประเมินผลนักเรียน

1. การประเมินพฤติกรรมของนักเรียน ที่นำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้กับชีวิตประจำวัน มีดังนี้

1.1 หลักสูตรท้องถิ่นทำให้เด็กชอบคลองแสนแสบ จึงอยากร่วมกับเพื่อนๆในรักษาน้ำในคลองแสนแสบให้สะอาด และไม่อยากรังแกสัตว์ในแม่น้ำลำคลองหรือคลองแสนแสบ ดังที่กล่าวดังนี้

“(หลักสูตรท้องถิ่น) ทำให้หมูชอบคลองแสนแสบและรักษาคลองแสนแสบ รวมทั้งทำให้ได้ช่วยเพื่อนๆทำให้คลองสะอาด ไม่รังแกสัตว์ในแม่น้ำลำคลองหรือคลองแสนแสบ” และ “ผมอยากรักคลองสะอาด ช่วยกันรักษาแม่น้ำในคลองและรักษาธรรมชาติ”

1.2 ช่วยกันพัฒนาคลองแสนแสบด้วยการไม่ทิ้งขยะและลิงปีกุลลงในคลองแสนแสบ เก็บขยะและผักตบชวาที่มีในคลองฯ ดังคำพูดของเด็กดังนี้

“หมูจะช่วยการพัฒนาคลองแสนแสบโดยช่วยกันเก็บขยะและไม่ทิ้งขยะในน้ำ/คลอง

แสนแสบ ไม่ถ่ายสิงป์กิจกรรมในน้ำ ไม่ปล่อยน้ำเสียลงคลอง เมื่อคลองหน้าบ้านมีผักตบชามาก หนูและเพื่อนๆ ก็จะช่วยกันเอารืนมาบนผึ้ง ช่วยกันรักษาคุณลองให้สะอาดมากกว่านี้แล้วไม่อยากให้ใครทิ้งขยะลงคลอง”

1.3 นำความรู้ที่เรียนนำไปหัดว่าyan ดำเนิน พยายามเรือและตีโป่ง ในคลองแสนแสบ ดังที่เด็กกล่าวว่า

“หนูว่ายานเก่งขึ้น ได้ทักษะการว่ายน้ำมากยิ่งขึ้น ทำให้รู้ว่าว่ายน้ำแบบ(ท่า)ไหน สามารถนำไปหัดว่ายน้ำและดำเนินในคลอง”

“ได้พยายามเรือในคลอง ได้แข่งกีฬาทางน้ำทำให้รู้เรื่องกีฬาทางน้ำมากขึ้น ได้ฝึกพยายามและตีโป่ง”

1.4 “ได้ปลดล็อกเรือจิวเอง ตลอดจนถ่ายทอดให้คนใกล้ชิด ดังที่เด็กได้เขียนไว้ว่า

“ได้ปลดล็อกเรือทำเอง ได้ไปบอกร่อแมในเรื่องของเรือจิว ทำให้ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานฟังกันต่อๆ ไปอีก (ตอนนี้) ผอมนำมาสอนที่บ้าน สอนให้น้องรู้ว่ามีเรืออะไรบ้าง เช่น เรือเข็ม เรือสาล เป็นต้น”

1.5 “ได้นำมาช่วยกันรักษาวัฒนธรรมทางน้ำ และนำน้ำในลำคลองมาทำการเกษตร

2. สำหรับคำถามที่ว่าเด็กจะพัฒนาคลองแสนแสบได้อย่างไร เด็กตอบว่า

2.1 นำขยะขึ้น เก็บผักตบ(ชาوا)และสิงที่มีสารพิษ เอาผักตบมาไว้บนบก ไม่ปลูกหรือปล่อยผักตบชามาขึ้นเต็มคลอง

2.2 “ทิ้งขยะลงในถังขยะ ไม่ทิ้งขยะ ไม่เทน้ำเน่าเสีย ไม่ให้อุจจาระและปัสสาวะ ไม่ปล่อยยาฆ่าหอยเชอร์รี่และไม่ปล่อยสารเคมีลงคลองแสนแสบและแม่น้ำ ดังคำพูดที่ว่า

“พวงเวลาจะไม่ทิ้งขยะลงในคลองแสนแสบจะดูแลรักษาพัฒนาคลองให้สวยงาม สะอาด ทำให้คลองแสนแสบเราก็จะสวยเป็นธรรมชาติ”

“พวงผมจะเก็บขยะ หากถ้าใครทิ้งพวงผมก็จะเก็บมัน ช่วยกันรักษาธรรมชาติในน้ำ บำบัดน้ำเสียก่อนลงคลอง”

2.3 เตือนพ่อแม่ไม่ให้ทิ้งสารเคมีหรือสารพิษลงในคลองแสนแสบ ไม่ให้ชาวนาปล่อยน้ำยาลงไป ตลอดจนไปบอกรคนที่ทิ้งขยะลงในคลองว่าห้ามทิ้ง เพราะจะทำให้น้ำเน่า เพราะอย่างให้ในคลองไม่มีขยะหลงเหลืออยู่และไม่ให้ครัวการทำร้ายคลองแสนแสบ

2.4 จะสอนลูกหลานไม่ให้ทิ้งขยะ ไม่ปล่อยสารเคมีลงสู่คลอง และจะบอกรูกหลานให้ช่วยกันรักษาพื้นที่ด้วยน้ำ

2.5 เป็นความหวังต่อคนอื่นๆ ว่าอย่างให้ชาวบ้านทุกคนไม่เห็นแก่ตัว เอาขยะไปทิ้งลงคลอง และเสนอว่าจะเอาขยะไปเผาหรือฝังแทนการทิ้งลงคลอง เพราะทำให้คลองสกปรก

3. จากคำถามที่ว่า เมื่อเด็กเรียนหลักสูตรห้องถินแล้วนำไปใช้ในชุมชนศalaแดง ได้อย่างไร เด็กตอบว่า

3.1 จะนำไปพัฒนาชุมชน เช่น หาเงินประดิษฐ์สิ่งของ เราสามารถทำได้ นอกจากนี้จะ พัฒนาคลองแสนแสบและพัฒนาโรงเรียนโดยทำซื่อเดียงให้โรงเรียน ดังที่กล่าวว่า
“หนูก็อยากจะช่วยพัฒนาห้องถินให้ดีขึ้นด้วยความตั้งใจ และหนูจะทำให้ชุมชนดีขึ้น และอยู่อย่างสงบขึ้น”

3.2 เพิ่มทางเลือกของการสัญจรในชุมชนคือทางเรือ ดังที่เด็กพูดว่า
“ถ้าเราไม่มีรถขับกันนำเรือมาใช้ในชีวิตประจำวัน เราต้องทดลองใช้(กับ)คลอง แสนแสบ หากพ่อแม่ซื้อเรือมาให้ ผู้จะเอาไปเล่นในคลองแสนแสบ”

4. คำถามที่ว่า สิ่งที่เด็ดจะนำไปใช้ในชุมชนอย่างไร เด็กตอบว่า

“ไม่ทิ้งขยะและไม่ทำให้น้ำเสีย ไม่ทิ้งเศษอาหาร ไม่ปล่อยสารเคมีลงคลอง ไม่ทำ ให้ปลากลาย เอาผ้าตบขึ้นบก”
“ต้องร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาคลองแสนแสบให้คลองแสนแสบดีขึ้น โดยไม่มีการ ทิ้งขยะต่างๆลงในคลอง”

ชักชวนให้คนมาร่วมกันอนุรักษ์คลองแสนแสบ โดยบognัอง บอกเพื่อน บอก ผู้ใหญ่และคนในชุมชนศalaแดง ให้ช่วยกันรักษาคลองแสนแสบ ดังที่กล่าวว่า
“...บognัองว่าเมื่อใดจะทำให้คลองแสนแสบสะอาด และบอกเพื่อนของหนูว่ามาช่วย กันรักษาคลองแสนแสบให้สะอาดอยู่เสมอ...นำไปบอกให้ผู้ใหญ่และคนในชุมชนได้รู้และแนะนำผู้ ใหญ่(ให้)ร่วมมือปฏิบัติต่อชุมชนศalaแดงของเรา...นำไปบอกเล่าให้ลูกหลานฟังในชุมชนศala แดง และสอนคนที่ไม่รู้ให้ได้รู้และบอกต่อกันไป ให้รักษาความสะอาดให้น้ำใสเหมือนแต่ก่อนที่เคย ใช้”

มีการเชื่อมโยงการสอนของครูกับการรักษาธรรมชาติ โดยบognัอง ให้ทำการ คำสอนของครู ดังนี้

“ให้ทำงานคุณคุณและโรงเรียนของเรา ก็จะทำให้ดีงามเป็นธรรมชาติที่แจ่มใส”

5. อีนๆ ที่เด็กกล่าวไว้ ได้แก่ ความสนุกสนานที่ได้รับ รวมถึงการนำไปใช้ในการแข่ง กีฬาของโรงเรียน ดังที่เด็กได้สะท้อนให้เห็นว่า

“หนูสนุกสนานมาก ดูแล้วตื่นเต้น”
สรุปในการทำหลักสูตรห้องถินไม่ว่าจะเป็นเรื่องกับภารกิจชีวิตของชุมชนศalaแดง ในการเรียน แรกหรือภาคเรียนต่อมา และได้เริ่มมีการพัฒนาทำหลักสูตรของหนูตลอดระยะเวลาการวิจัยเชิง พัฒนาในระยะเวลาหนึ่งปีซึ่งรวมไปถึงการพาเด็กไปดูงานนอกสถานที่ทั้งก่อนดำเนินหลักสูตรห้อง ถิน ส่งผลลัพธ์เป็นหมายสูงสุดของโครงการคือการสร้างจิตสำนึกให้เด็กรักษาคลองแสนแสบ โดยใช้

วิถีให้เรียนรู้และปฏิบัติจริง เห็นปัญหาด้วยตัวเอง ค่อยเกิดความผูกพันกับคลองจากการได้ไปคลุกคลีใช้ประโยชน์แบบเด็กๆที่เริ่มด้วยความสนุกสนาน นำไปสู่การมองถึงการใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน การเห็นผลจากการทำร้ายคลอง แม้ว่าจะแย่ในส่วนของความรู้แล้วก็เบื่อที่สอนมาจะไม่สูงมากอาจจะด้วยระยะเวลาที่สั้นเกินไป แต่ที่สำคัญที่เรื่องของจิตสำนึกซึ่งเป็นทัศนคติและแนวโน้มทางพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาคลองแสนแสบ ได้มีการสะท้อนออกมายังข้อเขียนที่ไร้เดียงสาของเด็กที่ปรากฏจากคำตามง่ายๆสามข้อข้างบน คือหลักสูตรท่องถิน(ที่เกี่ยวกับคลองแสนแสบโดยผ่านสื่อถูกทางคือเรื่อง) เอกไปใช้ประโยชน์อย่างไร เอกไปใช้อะไรกับชุมชน และเอกไปใช้อะไรกับการพัฒนาคลองแสนแสบ เด็กๆสามารถโยงภาพตั้งแต่การเห็นปลามากมายในน้ำสะอาดอย่างที่ชุมชน gamma ลุล อิสลามที่ไปดูงาน มาจนถึงชุมชนศาลาแดงที่ผู้เฒ่าได้มาเล่าเรื่องจนเห็นภาพของน้ำใส เห็นรีบามากมายในคลองแสนแสบบริเวณชุมชนศาลาแดงในย่านนี้ มาจนถึงการได้มีของเล่นขึ้นใหม่ที่สนุกและได้ใกล้ชิดธรรมชาติอย่างเรื่อง และได้ว่ายน้ำทั้งเป็นการลະเล่นพื้นบ้านและการว่ายน้ำสากลท่าต่างๆ

ที่มีวิจัยคิดไม่ถึงว่าผลจะออกมายังระดับที่เด็กเกิดจิตสำนึกทั้งต่อตัวเอง ชุมชน เลยไปถึงน้องและลูกหลานของตัวเอง เพราะรออยู่มิ่งและเสียงหัวเราะของเด็กๆขณะเรียนหลักสูตรท่องถิน อาจจะให้เราได้แค่ความสนุกสนานเท่านั้น แต่ที่ได้ผลดีอาจเป็นเพราะการบูรณาการความรู้ในหลายมิติทั้งวัฒนธรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และพละศึกษา รวมทั้งมีผู้สอนที่หลากหลายทั้งครู ผู้ชี้ในชุมชน นักวิจัย วิทยกรภายนอก และที่สำคัญคือที่เป็นธรรมชาตินั่นเอง ทั้งนี้ควรจะอยู่บนพื้นฐานของการเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ควรประเมินผลตลอดเวลาการทำกิจกรรม กิจกรรมใดที่เด็กเรียนแล้วไม่มีความสุข ให้หาสาเหตุและแก้ไข วิธีการสอนที่ใช้กับเด็กได้ดีที่สุดคือ การให้ความเป็นกันเองกับเด็ก ให้เป็นเพื่อนที่ร่วมกันสร้างความสนุกสนาน เป็นพี่เพื่อจะได้ปรึกษาเมื่อมีปัญหาและต้องการคำชี้แนะ สื่อการสอนที่ดีที่สุดก็มิใช่ว่าจะต้องแพงที่สุด หลักสูตรท่องถินฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า "คลองแสนแสบ : ห้องเรียนธรรมชาติ" แห่งนี้ ถูกนำไปสู่ของมูลค่าที่ต้องเสียในการรำมนา เป็นสื่อในการเรียน แต่กลับแพงยิ่งนักในด้านคุณค่าที่บรรพบุรุษร่วมกันสร้างหลายร้อยปี นี่คือประสบการณ์หนึ่งที่อยากจะบอกให้ผู้ที่คิดจะทำหลักสูตรท่องถินในชุมชนของตัวเอง ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของท่านมีค่ามหาศาลอย่างประเมินค่ามิได้ จะนั้นอย่าปล่อยโอกาสที่ดียังนี้เสียไป ควรนำมารับผ่านหลักสูตรที่เป็นลูกหลานของเราให้เกิดจิตสำนึกที่จะร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวไว้ให้นานเท่านาน

นอกจากนี้ได้ทำการประเมินผลอาจารย์โรงเรียนที่ทำหลักสูตรท่องถิน เพื่อแก้ไขการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนอย่างมาก ผู้สอนจะมีทัศนคติอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างในตัวเองไม่ว่าจะเป็นความรู้หรือแนวโน้มทางพฤติกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. ประเมินผลกลุ่มอาจารย์ โรงเรียนสุเรร่าชาลาแดง

จากการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มอาจารย์โรงเรียนสุเรร่าชาลาแดงทั้งหมด 12 คน ทั้งหมด 3 ตอบ ได้แก่ ตอบที่ 1 การได้ความรู้เรื่องหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง วิธีการสร้างหลักสูตร การศึกษาความต้องการของโรงเรียนและชุมชน การศึกษาศักยภาพชุมชน วิธีการสอนที่เหมาะสมกับหลักสูตรท้องถิ่นและการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่น ตอบที่ 2 ทัศนคติเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น กับงานวิจัย ตอบที่ 3 แบบประเมินพฤติกรรม ดังรายละเอียดดังนี้

ตอบที่ 1 ความรู้เรื่องหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้รับ

1.1 วิธีการสร้างหลักสูตร อาจารย์โรงเรียนสุเรร่าชาลาแดงได้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1.1.1 ได้ความรู้เรื่องขั้นตอน การสร้างหลักสูตรที่ถูกต้องและมีระบบมากขึ้น โดยมีการประชุมวางแผนร่วมกัน ตั้งเป้าหมายก่อนว่าจะทำอะไร วางแผนการดำเนินงานโดยกำหนดเนื้อหาและกิจกรรม แบ่งงานให้แต่ละคนรับผิดชอบ ดำเนินการสอนและปฏิบัติกิจกรรม ตามด้วยประเมินผลและสรุปกิจกรรม แล้วพัฒนากระบวนการต่างๆ นำมายปรับปรุงใช้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

1.1.2 เป็นการระดมความคิดของคณะกรรมการ ร่วมกันวางแผนและแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบทำให้ครูทุกคนมีส่วนร่วม

1.1.3 ต้องตรวจสอบความต้องการของผู้เรียน วัฒนธรรมในท้องถิ่น เช่น ศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนสองฝ่ายคลองแสนแสบ การอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น รวมถึงสิ่งอื่นๆ และนำมาประยุกต์จัดทำกับเนื้อหาที่เรียน เพื่อให้มีความสอดคล้อง

1.1.4 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เช่น สภาพแวดล้อมของชุมชน สิ่งแวดล้อมบริเวณโรงเรียน จำนวนเอกสารสิ่งที่คิดว่าจะเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก มาสร้างเป็นหลักสูตรขึ้น โดยทำการกำหนดหัวข้อที่จะทำการศึกษาออกเป็นส่วนต่างๆ

1.1.5 ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบกว้างๆ แต่ยังไม่ละเอียดเท่าที่ควร เพราะยังไม่ได้ศึกษาจากข้อมูลเรื่องนี้มากนัก เพียงแต่ฟังวิทยากรที่เชิญมาบรรยายให้ฟัง

1.1.6 อื่นๆ ได้รับความรู้ข้างเกี่ยวกับกิจกรรมทางน้ำ เช่น การละเล่นแบบโบราณ ส่วนครั้งอื่นๆ ก็ไม่มีอะไรมากนัก

1.2 การศึกษาความต้องการของโรงเรียนและชุมชน ดังรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ผู้เรียนมีความสนใจในหลักสูตรและชุมชนให้ความสำคัญ และยังให้เป็น

ผู้ถ่ายทอด โดยผู้เรียนมีความต้องการที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของปู่ย่าตายายของผู้เรียนที่กลับเลื่อนไป และชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพื่อลูกหลานของชุมชนจะได้ทราบถึงประวัติต่างๆ

1.2.2 ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนและศักยภาพของผู้เรียน โดยสำรวจว่าเด็กต้องการเรียนรู้อะไรบ้างที่อยู่ในชุมชนของนักเรียน รวมทั้งสำรวจคนในชุมชน และแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

1.2.3 ได้ทราบว่าผู้เรียนและชุมชน ต้องการที่จะให้โรงเรียนพัฒนาด้านใดภาย ในชุมชนและได้ทราบว่านักเรียนต้องการที่จะเรียนเนื้อหาไหนไปทางด้านใด การศึกษาความต้องการของผู้เรียนและชุมชน สามารถทำได้โดยการสอบถาม และเปิดโอกาสให้ร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อจะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ให้มากที่สุด

1.2.4 แต่การทำหลักสูตรท้องถิ่นกับครัวเรือนจะยกันคิดว่า ควรจะสอนอะไรให้นักเรียนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และเด็กๆ ก็ชอบด้วย ซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้มีการศึกษาความต้องการของผู้เรียนและชุมชนในครัวเรือน แต่ใช้วิธีการมองจุดเด่นและความเป็นไปได้ของคนละครุฑี จะจัดทำ

1.2.5 วิธีการทำได้หลายวิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์ แบบสอบถามปลายเปิด แบบสอบถามปลายปิดเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักเรียน หรือการวัดภาพประทับใจ จากนั้นคุ้มครองที่จะจับความคิดรวบยอดโดยการวิเคราะห์และสรุปประจำเดือน

1.2.6 ในช่วงแรกได้รับความสนใจจากชุมชนเป็นรายบุคคล (แต่ต่อมาเป็นกลุ่ม ห้องเรียน) ผู้ปกครอง แทนนำชุมชนเข้าร่วมกระบวนการชุมชน (แต่ต่อมาเป็นกลุ่ม)

1.3 การศึกษาศักยภาพชุมชน มีทั้งมุมมองดังนี้

1.3.1 ศักยภาพของชุมชนมีพอสมควรที่จะให้ความรู้กับผู้เรียนในเรื่องของวิถีชีวิตเกี่ยวกับการใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและชุมชน ให้อุปกรณ์ชุมชนตลอดไป

1.3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลายอย่างในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยการให้ยืมอุปกรณ์ เช่น เรือ ไม้พาย รับเชิญเป็นวิทยากรมาบรรยาย สาธิต ให้นักเรียนได้รับความรู้

1.3.3 ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยตัวมาร่วมกับผู้เรียน

1.3.4 อาจารย์บางคนเห็นว่าชุมชนเป็นศักยภาพของชุมชนศala แต่ยังขาดความร่วมมือและความเป็นปึกแผ่น ยังมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง

1.3.5 วิธีการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อหลักสูตร ดูได้จากการเข้ามา มีส่วนร่วมหรือไม่ ปริมาณมากน้อยเพียงใด

1.4 วิธีการสอนที่เหมาะสมกับหลักสูตรท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

1.4.1 หลักสูตรที่เอื้อต่อชุมชน นักเรียนได้เรียนจากประสบการณ์จริง มีภาคปฏิบัติหรือลงมือทำเอง จะได้ผลคือคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

1.4.2 มีการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้เด็กปฏิบัติจริง ด้วยตัวเอง สอนในสิ่งที่เด็กให้ความสนใจ มีความพึงพอใจในการสิ่งที่ได้เรียนรู้ มีความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ซึ่งจะนำมาซึ่งความรู้ต่างๆ

1.4.3 ครูต้องนำความคิดเห็นด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมในชุมชนมา ประยุกต์กับการสอนให้มีความสอดคล้อง นำเสนอ หมายความว่า เหมาะสมกับเนื้อหา

1.4.4 หลักสูตรท้องถิ่นที่ได้ปฏิบัติตามมีการสอนที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละวิธีก็ เหมาะสมไปตามเนื้อหาของแต่ละหน่วย วิธีการสอนไม่มีวิธีใดดีหรือ坏มากที่สุด ขึ้นอยู่กับเนื้อหา กิจกรรมที่จัดบางครั้งเนื้อหาเดียวต้องใช้หลายวิธี เป็นการบูรณาการวิธีสอน ซึ่งการสอนโดยทั่วไปแล้วก็น่าสนใจอยู่มากเมื่อกัน เช่น วิธีการทำเรือต่างๆ หรือสื่อการสอนต่างๆ เช่น ไมเดลชุมชน การแสดงเรือใบโบราณ นี่คือหัวใจสำคัญของความสัมพันธ์กับเวลา

1.4.5 เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ซึ่งมีการใช้สอดสูตร (ในการสอน) ที่หาได้ไม่ยาก

1.4.6 เชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร ทำให้เป็นการฝึกให้เด็กทำและสามารถถ่ายทอดกับผู้อื่นได้

1.5 ประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1.5.1 ใน การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่น ได้รับความประสบผลสำเร็จน่าจะได้ผลเกินคาดที่ตั้งไว้ การประเมินน่าจะอยู่ในเกณฑ์ดีใช้วิธีต่างๆ หลากหลายวิธีการ เช่น การสังเกต สมภาษณ์ ทำแบบประเมินและดูจากผลงานของนักเรียนเป็นหลัก และสมบูรณ์ขึ้น เมื่อมีการพัฒนาหลักสูตรนี้ซ้ำ

1.5.2 ประเมินจากสภาพที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นจริง ๆ โดยประเมินหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะตัวผู้เรียน ว่ามีความสำเร็จหรือไม่ โดยประเมินจากความรู้และเจตคติที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้ร่วมประเมินแบบสอบถามหรือสมภาษณ์

1.5.3 ประเมินผลจากนักเรียน ก็ออกมามีเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง นักเรียนมีการตื่นเต้นกับบุคลากรที่มีลูกเล่นในการสอนมาก

1.5.4 อาจารย์บางคนออกความเห็นว่า ที่ผ่านมากับการประเมินในแต่ละหน่วย และกับผู้เรียนแต่ละคนยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะเป็นการประเมินในภาพรวมมากกว่า ซึ่งได้จากการสังเกต การทำแบบประเมิน การตรวจผลงาน สิ่งที่เด็กได้รับ (ความสนใจของเด็ก) หรือสำรวจนักเรียนว่าได้อะไรบ้างเกี่ยวกับการเรียนหลักสูตร

ตอนที่ 2 ทัศนคติเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น พบว่าส่วนใหญ่อาจารย์โรงเรียนสูเหร่า ศala แสดงมีความเห็นด้านบวกต่อการใช้หลักสูตรท้องถิ่น แต่ที่กำกังอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ หลักสูตรท้องถิ่นมีความเคร่งครัดต่อคำอธิบาย แสดงอาจารย์เห็นในวิธีการสอนยืดหยุ่นได้ เต็มความยืดคำอธิบายรายวิชาได้บ้าง ต่อมาเป็นความเห็นที่ว่าหลักสูตรท้องถิ่นทำให้สอนวิชาแกนไม่ทันพบ ว่าอาจารย์มีความเห็นในระดับปานกลาง นอกจากนี้มีความเห็นในระดับปานกลางกับเรื่องการสอนนอกห้องเรียน และหนี่อยกับการต้องสอนทั้งวิชาแกนและวิชาในหลักสูตรท้องถิ่น

ส่วนที่อาจารย์เห็นด้วยอย่างมาก ได้แก่ การสอนด้วยการปฏิบัติจริง การให้ความสนใจกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ตั้งใจว่าจะสอนให้เด็กมีความภูมิใจชุมชนมากขึ้น เห็นความสำคัญของการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรียนรู้วิธีการสอนหลักสูตรท้องถิ่นจากวิทยากรที่เชี่ยวชาญ รองลงมาเป็นประเด็นเกี่ยวกับชุมชน เช่น ใกล้ชิดและเห็นศักยภาพมากขึ้น การใช้วิทยากรในชุมชน สามารถแทรกวิชาหลักสูตรท้องถิ่นลงในวิชาแกนได้ และที่สำคัญเชื่อว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่สอนจะทำให้เด็กเกิดจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบได้ และครูมีความเชื่อมั่นในตัวนักเรียนมากขึ้น (รายละเอียดในภาคผนวกที่ 3)

ตอนที่ 3 แบบประเมินพฤติกรรม

3.1 ตั้งแต่มีการทดลองทำหลักสูตรท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงการสอนหรือไม่

มีคำตอบอยู่สองประเภทคือเปลี่ยนแปลงกับไม่เปลี่ยนแปลง โดยกล่าวว่าเปลี่ยนแปลงถึง 10 คน ส่วนอีกสองคนบอกว่าไม่เปลี่ยนแปลง คนแรกไม่ได้ให้เหตุผลแต่คนที่สองให้เหตุผลว่าก่อนที่จะมีหลักสูตรท้องถิ่น กมีการสอน รูปแบบยึดเด็กเป็นสำคัญอยู่แล้ว ยกเว้นบางเนื้อหาเท่านั้นที่ครูเป็นผู้อธิบาย

ส่วนกลุ่มที่บอกว่าเปลี่ยนแปลงมี 8 คนที่ให้ทัศนคติในเชิงบวก มี 1 คนที่ให้ทัศนคติเชิงลบ ดังนี้

3.1.1 การเปลี่ยนแปลงการสอน โดยมีทัศนคติในเชิงบวก

3.1.1.1 มีการเปลี่ยนแปลงการสอนมากขึ้น เพราะหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเนื้อหาที่ใหม่มีการเตรียมการสอนล่วงหน้าเป็นอย่างดี ต้องศึกษาเนื้อหา ทำความรู้เพิ่ม เตรียมอุปกรณ์ ทำให้เราเกิดความกระตือรือร้นมากยิ่งขึ้น

3.1.1.2 มีการเปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่จะสอนกันในห้องเรียน กลับมาสอนห้องเรียนคร�ชาติมากขึ้น เพราะจะทำให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนบรรยากาศ และตื่นเต้นกว่า น่าสนใจมากกว่า

3.1.1.3 เห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย

โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและศักยภาพของผู้เรียน การเตรียมเนื้อหา และกิจกรรมรวมถึง
อุปกรณ์ต้องเหมาะสมสมด่อผู้เรียน

3.1.1.4 มีการเปลี่ยนแปลงเพราะ เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นใหม่และเด็กให้ความสนใจด้วยดี

3.1.1.5 มีการเปลี่ยนแปลงโดยเน้นลิ่งที่มีอยู่ในห้องถินมาเป็นส่วนสำคัญมากขึ้น ทั้งตัวบุคคล วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทุกอย่างทำให้นักเรียนเกิดความสนใจเป็นอย่างมาก นำมาเป็นตัวอย่างในการสอนได้ดี

3.1.1.6 มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการทำหลักสูตรห้องถิน ทำให้โลกทัศน์ของครูกว้างขึ้น มีการแลกเปลี่ยนแนวความคิดกับหลายบุคคล ซึ่งแนวคิดที่ดีก็สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาการสอนให้แก่ผู้เรียน เช่น การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง

3.1.1.7 ทำให้มีความคิดที่หลากหลาย สามารถนำเข้าประสบการณ์ที่สอนมาดัดแปลงใช้กับวิชาอื่นได้

3.1.1.8 ในการสอนครั้งแรกเราจะเห็นปัญหาต่างๆมากมาย ใน การสอนครั้งต่อไปเราสามารถนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาแก้ไขได้

3.1.2 การเปลี่ยนแปลงการสอน โดยมีทัศนคติในเชิงลบ โดยให้เหตุผลว่าหลักสูตรห้องถินที่มีการทดลองโดยยึดเอาโรงเรียนสู่เรื่องศala แต่เป็นฐานวิจัย ทำให้เสียการเรียนการสอนมาก ไม่สามารถปรับกระบวนการสอนได้ต่อเนื่อง เด็กไม่ได้ความรู้ที่แท้จริง

จากความคิดเห็นของอาจารย์โรงเรียนสู่เรื่องศala แต่เป็นเรื่องปกติที่จะต้องเกิดขึ้นในการจัดทำหลักสูตรของทุกแห่ง ที่จะมีกลุ่มที่เห็นด้วยที่จะมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนที่หันกลับมาให้ความสำคัญกับชุมชน ดังนั้นกระบวนการสอนจึงมุ่งให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการไปรับใช้ชุมชน ดังนั้นหากอาจารย์กลุ่มใหญ่มีแนวคิดเช่นนี้ ระหว่างการเดินทางที่จะไปสู่เป้าหมายโดยชุมชนและเพื่อชุมชนนั้นแม้จะพบปัญหามากมายโรงเรียนเหล่านั้นก็จะฝ่าฟันได้ และจะมีอีกลุ่มนึงที่ยังยึดกับแนวการสอนเดิมที่เน้นวิชาแกนที่มาจากการส่วนกลางเป็นหลัก ก็จะรำคาญใจต่อการสอนไม่เท่านี้ หากความไม่เป็นระบบขึ้นตอนตามที่ครูกำหนด เพราะการสอนแบบใหม่ที่หันมาชุมชนและเข้าเด็กเป็นตัวตั้ง จะมีสถานการณ์ที่พลิกผันให้ครูต้องขับคิดทางแก้ไขเพื่อให้เป้าหมายของการสร้างเด็ก สร้างชุมชนได้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นหากเกิดสถานการณ์เช่นนี้ที่มีด้านลบจำนวนไม่มาก ให้ใช้กระบวนการยกย่องที่ร่วมเรียนรู้ด้วยกันอย่างเป็นธรรมชาติ จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนปรับปรุงแก้ไขเพื่อการบรรลุตามเป้าหมายของโรงเรียนและชุมชน

3.2 ตั้งแต่มีการทำหลักสูตรห้องถิน มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับชุมชน

แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ มีการเปลี่ยนแปลงจำนวน 8 คน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจำนวน 3 คนและเปลี่ยนแปลงบ้างจำนวน 1 คน ดังรายละเอียดดังนี้

3.2.1 มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

3.2.1.1 มีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น (จาก) ส่วนใหญ่ชุมชนจะไม่สนใจโรงเรียนเท่าที่ควร เมื่อทำหลักสูตรห้องถิน ชุมชนให้ความสนใจมากขึ้น

3.2.1.1 ได้รู้จักและเข้าถึงศักยภาพของบุคลากรในชุมชนมากยิ่งขึ้น (ว่า)

บุคลากรในชุมชนมีความรู้ ความสามารถ พัฒนาที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่นักเรียนได้เป็นอย่างดี มีบุคลากรในชุมชนหลาย ๆ คนที่มีความสามารถจึงมีการเชิญท่านเหล่านั้น เช่น คุณลุงสอย ทับทิม อิหม่ามอิสมາเอล มะแอ และคณะครูศูนย์เด็กเล็กชุมชนอาชานดีน มาเป็นวิทยากรหรือครูภูมิปัญญาห้องถินในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรห้องถิน

3.2.1.2 มีการเปลี่ยนแปลงเพราะได้พบ ใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้น รู้จักการอยู่ในชุมชน การปรับตัวซึ่งทำให้มีการประสานงาน ที่จะช่วยในการเรียนการสอนได้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ในหลักสูตรห้องถิน)

3.2.1.3 คนในชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้

3.2.2 ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะว่าความสัมพันธ์กับชุมชนก็ได้อยู่แล้ว และการทำหลักสูตรห้องถิน ชุมชนก็ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าไหร่นัก มีเพียงคณะกรรมการที่ร่วมทำวิจัยท่านั้น ที่ให้ความสนใจ

3.2.3 มีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่มีผลตอบแทนจากเจ้าของโครงสร้าง ชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่ให้ความร่วมมือที่แท้จริง ที่เห็นก็เกี่ยวกับการละเล่นต่างๆ ความบันเทิงที่ได้รับจากนัดตีและเพลง

สรุปจากการคิดเห็นของครูซึ่งส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 67 ที่เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลง และร้อยละ 25 เห็นว่าไม่เปลี่ยนแปลง ที่มีความเห็นแตกต่างกันเช่นนี้ มีสาเหตุจากครูมีมุ่งมองของระดับและประเด็นการให้ความร่วมมือของชาวบ้านต่างกัน เช่น ครูส่วนใหญ่มองในแง่คุณภาพ ที่เห็นคุณค่าของการร่วมให้ความรู้นักเรียนในเรื่องของภูมิปัญญาห้องถิน ต่างกับครูส่วนหนึ่งที่มองในเชิงปริมาณที่หากให้ความร่วมมือมากหมายถึงต้องมีจำนวนคนที่มาร่วมงานมาก แต่ที่มีวิจัยกลับมองแตกต่างเพرامองว่าระดับในการให้ความร่วมมือมีหลายระดับและชาวบ้านต่างมีอาชีพที่ต้องทำเนื่องจากภูมิปัญญาทางด้านภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาอีสาน ภาษาลาว ภาษาเวียดนาม เป็นต้น ประเด็นต่อมาคือระดับของการพึงพึงชาวบ้านในการกระบวนการสอนหลักสูตรห้องถินในหน่วยที่ตนเรับผิดชอบมีต่างกัน เช่น หน่วยที่ 1-4 ต้องพึงพึงชาวบ้านสูง เช่น ขอข้อมูลชุมชน เชิญมาเป็นวิทยากร ยืมอุปกรณ์การสอน

เช่น เรื่อง เป็นต้น จะให้เห็นความสัมพันธ์มาก ในขณะที่หน่วยที่เป็นสิ่งประดิษฐ์และมีคุณภาพก็ไม่ได้ พึงช้าบ้านเลย แต่ที่สำคัญคือที่ผลแตกต่างกันคือ ทัศนคติที่มีต่อตนเองและชาวบ้านต่างกัน ในกลุ่มแรกมีลักษณะนี้ทัศนคติระดับกลางๆต่อชาวบ้านคือไม่มากและไม่น้อย อีกทั้งตัวครูเองไม่มี อัตตาที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง มองเห็นความสำคัญของชุมชน ดังนั้นจึงพร้อมที่จะเปิดใจยอมรับ ศักยภาพของชาวบ้านได้ ในขณะที่หน่วยการสอนที่ 1-4 ของครูที่เห็นการเปลี่ยนแปลงจะสัมพันธ์ กับชาวบ้านมาก เช่น เรื่องวิถีชีวิตชุมชนศala แดง การแสดงดนตรีพื้นบ้านนาเสบ และการละเล่น กีฬาทางน้ำ ส่วนหน่วยที่ 5-6 ที่เกี่ยวกับงานฝีมือและมีคุณภาพ(ที่ทำได้เพียงการไปดูงานที่สถาบัน ราชภัฏจันทร์ฯ เท่านั้น) ใช้ครูในโรงเรียนเป็นตัวหลักและขอความร่วมมือกับสถาบันราชภัฏ จันทร์ฯ จึงไม่จำเป็นต้องใช้ทุนทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้าน อีกทั้งจาก การสังเกตการณ์ของทีมวิจัยพบข้อมูลที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ด้านลบระหว่างครูกับคนในชุม ชนทำให้ครูไม่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และชุมชนให้ความช่วยเหลือกับโรงเรียนตามหน้าที่ของ การเป็นผู้ปกครอง ส่วนรวมการโรงเรียนไม่สามารถมีบทบาทใดๆกับโรงเรียน เพราะมีการจัด ประชุมกรรมการโรงเรียนเพียงครั้งเดียวในรอบสองปีที่ผ่านมา ลักษณะความสัมพันธ์จึงเป็นแบบ ต่างคนต่างอยู่ ส่วนข้อมูลที่กล่าวว่าโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนดีอยู่แล้ว น่าจะเป็นข้อมูลที่ เป็นการปักป้องตัวเองมากกว่าความเป็นจริง อย่างไรก็ตามในภาพรวมแล้วเห็นว่าครูส่วนใหญ่ใน โรงเรียนสุเรว่าศala แดง มีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาได้กว้างไกล ที่เห็นความสำคัญของชุมชน พร้อมที่จะเปิดใจให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น แทนที่จะ เห็นศักยภาพของชุมชนเพียงแค่การเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านการเงินเท่านั้น หากมองแง่มุม การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มครูที่มีลักษณะเช่นนี้ ร่วมกับการได้มีการปรับปรุงของโรงเรียน ที่สำคัญคือการได้ผู้บริหารคนใหม่ที่มีวิสัยทัศน์ที่ยอมรับชุมชน มีการสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการกับชุมชน จึงเห็นภาพที่เปลี่ยนไปของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่าง สุดขั้วดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 12 พบว่าองค์ประกอบดังกล่าวเป็นส่วนที่สำคัญของการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นให้พัฒนาขึ้นไป

3.3 อื่นๆ นอกจากความคิดเห็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสอนและการ เข้าหาชุมชนแล้ว มีข้อคิดเห็นที่น่าสนใจหลายประการดังนี้

3.3.1 อยากให้อาจารย์จากสถาบันราชภัฏจันทร์ฯ มาทำวิจัยและสนับสนุนอีก ต่อไป เพื่อให้โรงเรียน ครู อาจารย์ นักเรียนและชุมชนได้มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น และได้สร้างจิต สำนึกรักของคนในชุมชนมากขึ้น

3.3.2 อยากให้มีกิจกรรมหลักสูตรท้องถิ่นมาเป็นวิชาเรียน และอยากให้มีหลักสูตร ที่ดีเหมาะสมสำหรับโรงเรียนของเรา และใช้เวลาที่เหมาะสม

3.3.3 ถ้าจะให้มีการสอนหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ควรจัดหาวิทยากรที่มี

ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มาสอนในโรงเรียนและควรจัดหลักสูตรห้องถินไปแทรกอยู่ในวิชาที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาวิชาจะต้องไม่ซ้ำซาก เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย ควรให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ เช่นฯ

3.2.4 ในการทำหลักสูตรห้องถิน มีผลดีและผลเสีย ผลดีคือเจ้าของโครงการได้สนับสนุนสื่อการศึกษาให้กับโรงเรียนคุปกรณ์ ผลเสียคือเดียวกับนวัตกรรมการเรียนการสอนมาก ข้อเสนอแนะคือมีการวิจัยที่มีระยะที่พอเหมาะสมจะเป็นผลดีกับหลาย ๆ ฝ่าย

สรุปในส่วนความคิดเห็นเพิ่มเติม คือแนวคิดของอาจารย์โรงเรียนที่ทำวิจัยต่างหันด้วยกับการทำวิจัย แต่มีความแตกต่างในความเห็นคือ อาจารย์ส่วนหนึ่งได้ตระหนักรู้ในความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและเห็นความสำคัญของผู้เรียนเป็นสำคัญและต้องการพัฒนาต่อไปแม้การวิจัยจะสิ้นสุดซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของทีมวิจัย และอาจารย์อีกส่วนหนึ่งยังมองเพียงขั้นของการเรียนการสอนที่ทำวิจัย “ไม่ได้เกิดความรู้สึกร่วมในเป้าหมายของการทำวิจัยที่พัฒนาความสัมพันธ์ในการสร้างหลักสูตรระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นไปได้สูงที่จะมองการพัฒนาหลักสูตรห้องถินเป็นภาระที่นักวิจัยสร้างขึ้น ดังนั้นเมื่องานวิจัยจบโอกาสที่จะมีการพัฒนาหลักสูตรห้องถินก็เป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตามปัจจัยที่จะมีการพัฒนาหลักสูตรห้องถินที่โรงเรียนนี้ยังมีอยู่มากเนื่องจากปริมาณของอาจารย์กลุ่มแรกมีมากเกือบครึ่งละ 70 และผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญของการจัดทำหลักสูตรห้องถินโดยนำเสนอเข้าไปอยู่ในวิชาแกนหลักทั้ง 8 ชุมชนให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมากขึ้น เช่น เป็นตัวตั้งตัวตี่ในการจัดงานเลี้ยงน้ำชาเพื่อหาทุนเข้าโรงเรียน หลังจากไม่ได้มีการจัดมา_r ว 3 ปีแล้ว กลุ่มเกษตรธรรมชาติหน่องจากยินดีให้ความรู้วิชาเกษตรทักษะนักเรียน และให้สถานที่ในการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรธรรมชาติ สำนักงานเขตหนองจอกให้ความสำคัญกับโรงเรียนในฐานะเป็นแกนนำในการสร้างหลักสูตรห้องถิน และที่สำคัญนักเรียนและผู้ปกครองเห็นดีด้วยกับการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรห้องถิน

บทสรุปนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดสำหรับโรงเรียนอื่นในการจัดทำหลักสูตรห้องถิน ว่า เมื่อดำเนินการแล้วความคิดของครูจะมีหลากหลายและมักจะแบ่งกันๆ ได้สองแนวทางนี้ ความสำคัญอยู่ที่การวิเคราะห์ว่าโอกาสที่จัดหลักสูตรจะเป็นมากน้อยเพียงใด จะต้องมีผู้มีส่วนร่วมได้เสียเป็นสำคัญ “ไม่เพียงโรงเรียน แต่ต้องมีชุมชน องค์กรภาครัฐและตัวนักเรียนเอง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของครูความสำคัญอยู่ที่สัดส่วนของคนที่ต้องการพัฒนาหลักสูตรกับไม่ต้องการพัฒนาหลักสูตรมีอย่างไร วิสัยทัศน์ผู้บริหารมีอย่างไร หากทุกอย่างมีแนวโน้มเพื่อที่ก้าวต่อไป ก็สามารถที่จะจัดทำหลักสูตรห้องถินได้ แต่ความเห็นที่ต่างกันนำมาใช้ในการตรวจสอบความคิดและการกระทำ ในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยกันให้เพื่อนร่วมงานที่ยังตามไม่ทันได้มีโอกาสพัฒนา

แนวคิดต่อไป เพื่อประโยชน์ของนักเรียนที่จะได้รับ จากการความคิดเห็นของครู การนำเสนองานจะก้าวไปสู่ความคิดเห็นของชุมชนต่อหลักสูตรท้องถิ่น และการทำวิจัยต่อไป

3. แบบประเมินผลชุมชน

การประเมินผลชุมชนเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นทั้งหลักสูตรเรื่องกับวิธีชีวิตของชุมชนและหลักสูตรของหนูซึ่งอยู่ในตอนที่ 1 ของแบบประเมินผลชุมชนที่แบ่งเป็น 3 ตอน ส่วนอีกสองตอนคือตอนที่ 2 แบบวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมของนักวิจัยที่มีต่อชุมชน ตอนที่ 3 แบบวัดพฤติกรรมของชุมชนหลังเข้ามาวิจัยและพัฒนา จะกล่าวถึงในบทที่ 11 ต่อไป

วิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นในภาคเรียนที่ 2/2545 และวิเคราะห์ผลการประเมินของนักเรียน ครู และชาวบ้าน

ผลการวิจัยในเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นในภาคเรียนที่ 2/2545 ด้วยวิธีการ 3 ประการคือ การปรับปรุงส่วนบุคคลของจากภาคเรียนที่ผ่านมา การทดลองเรื่องการบูรณาการวิชาหลักสูตรท้องถิ่นเข้าไปในวิชาแกน และการทดลองแนวคิดให้เด็กมีส่วนในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นของตัวเอง หรือ “หลักสูตรของหนู” พบว่าการปรับปรุงในเรื่องของการเชื่อมโยงเนื้อหาที่สอนเข้าสู่การสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองส่วนใหญ่ทำได้ดีขึ้น ส่วนการเปลี่ยนจากหน่วยที่เกี่ยวกับมัคคุเทศก์น้อยมากเป็นเกษตรกรรมชาติพับว่ามีความสด潁คล่องกับชุมชนมากขึ้น และสามารถดึงศักยภาพของผู้ที่เป็นจุดเด่นของชุมชนออกมากได้ อีกทั้งสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการด้านการเกษตรของชาวบ้าน และสอดรับการแนวทางของกลุ่มที่เข้มแข็งในชุมชนดำเนินอยู่ ส่วนเด็กให้ความสนใจในเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตรดีกว่าการเรียนมัคคุเทศก์ เพราะมีประสบการณ์ร่วมเนื่องจากส่วนใหญ่บิดา มารดา มีอาชีพเกษตรกร ส่วนหน่วยที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์งานฝีมือแม้จะไม่โยงเข้าประเด็นการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลอง แต่เป็นตัวอย่างที่ดีที่วิทยากรได้แลกเปลี่ยนวิธีการสอนกับอาจารย์ที่รับผิดชอบ ทำให้เห็นว่าการจัดบรรยายการเรียนการสอนเป็นเรื่องที่สำคัญ รูปแบบการสอนอาจใช้หลักชั้นที่ครูกับศิษย์ทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรกันได้

ส่วนการทดลองแทรกวิชาหลักสูตรท้องถิ่นเข้าไปในวิชาแกน เช่น หน่วยย่อยเกี่ยวกับการเกษตรไปไว้ในวิชาเกษตร หน่วยย่อยเกี่ยวกับการประดิษฐ์เรือไว้ในวิชา กพอ. หน่วยที่ 3-4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ และการว่ายน้ำและพายเรือไว้ในวิชาพลศึกษา และทดลองแทรกเรียนเนื้อหาเพิ่มเติมที่โยงการหลักสูตรท้องถิ่นให้รักษาคลอง คือ การตรวจคุณภาพน้ำในคลองแสนแสบไว้ในวิชาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เพื่อลดปัญหาที่อาจารย์ได้สะท้อนขึ้นมาจากการสอนแต่ละหน่วยของวิชาท้องถิ่นไม่พอ และความเนื้อຍที่ต้องสอนทั้งวิชาแกนและวิชาท้องถิ่น

การทดสอบแนวคิด เมื่อให้เด็กมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรห้องถิน พบร่วมกัน จุดเริ่มต้นเด็กได้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กมีความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนของตัวเอง มีความผันแปรอย่างจะเรียนเนื้อหาที่ตัวเองสนใจ ในขั้นตอนไปขั้นอยู่ว่าผู้ใหญ่จะเปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนในการกำหนดหลักสูตรของตัวเองบ้างหรือไม่ อาย่างไร

จากข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า แนวทางของหลักสูตรห้องถินในภาคแรกมาสู่ภาคที่สอง ได้เคลื่อนขบวนการในการสร้างจิตสำนึกให้เด็กรักษาคลองแสนแสบ จากความรู้สึกภูมิใจในอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของการอยู่ในชุมชนศาลาแดง การเห็นความสำคัญและคุณค่าของคลองแสนแสบ ความสนุกผ่านเรือที่เป็นสื่อการสอนที่เด็กได้สัมผัสในภาคเรียนแรก เข้าสู่เนื้อหาที่ลึกและเข้มข้นมากขึ้นในภาคเรียนที่สองไม่ว่าจะใช้แนวคิดในเรื่องของศาสนา กับการรักษาธรรมชาติและน้ำ แนวคิดแบบองค์รวมของความสัมพันธ์ของน้ำ ดินและธรรมชาติอื่นๆ การบูรณาการมิติทางด้านวัฒนธรรมกับมิติทางด้านวิทยาศาสตร์ ทำให้เด็กเกิดความรักและห่วงใยคลองแสนแสบมากขึ้น ส่วนการจะยังยืนหรือไม่ต้องมีกระบวนการสอนที่ดำเนินต่อไป หากวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จดังกล่าวสรุปได้ว่า ขึ้นอยู่กับวิธีคิดของการนำมาร่วมกระบวนการเรียนการสอนเป็นสำคัญ เป็นวิธีคิดแบบบูรณาการไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาที่เป็นสาขาวิชาการ ไม่ว่าจะเป็น ศาสนา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เกษตร วิทยาศาสตร์ พลศึกษาและศิลป อาจจะเรียกว่าครอบคลุมประดิษฐ์ที่เป็นหัวใจของสรรสิ่งนั้นคือ ความดี ความจริง และความงามนั้นเอง นอกจากนี้ยังบูรณาการถึงความหลากหลายของกลุ่มคนที่มีส่วนกับการเคลื่อนจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ นั่นคือ นักเรียน ครู และชาวบ้าน จึงกล่าวได้ว่าคนทั้งสามส่วนมีส่วนสำคัญที่ทำให้หลักสูตรสำเร็จขึ้นมา นอกจากนี้เป็นปัจจัยด้านบุบที่ไม่ว่าจะเป็นวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียน การให้ความร่วมมือของชาวบ้าน และรวมถึงนโยบายของภาครัฐที่จะบังคับใช้หลักสูตรห้องถินในปี พ.ศ.2546

ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้หลักสูตรห้องถินในภาคเรียนที่ 2 ประสบความสำเร็จ น่าจะเป็นที่ปัจจัยทั้งสามส่วนคือ นักเรียน ครูและชาวบ้าน มีคุณลักษณะพิเศษของแต่ละคน เช่น นักเรียนที่ถูกหล่อหลอมอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติแทนแสงสีแบบเด็กในเมือง ทำให้เด็กเปิดรับแนวการสอนที่เน้นการเข้าหาธรรมชาติได้่ายและรวดเร็วมาก ครูที่แม่จะมีลักษณะพลวัตที่ทำงานหนักมาก เนื่องจากลักษณะนี้ของครูที่ทำให้เด็กเรียนรู้ในห้องเรียน ที่เหมือนในช่วงที่ทำหลักสูตรห้องถินพบว่าบางอย่างที่ยากมาก เช่น การนำเด็กเรียนรู้ในห้องเรียน ธรรมชาติและการอยู่กับผู้รู้ในห้องถิน ครูกลับทำได้มาก นอกจากนี้เงื่อนไขที่ลักษณะความเป็นผู้นำ ความสามารถในการเชื่อมโยงหลักสูตรห้องถินเข้ากับกระบวนการสอนในโรงเรียน และเก่งในการจัดการของอาจารย์ให้ผู้คนแรกทำให้หลักสูตรห้องถินเกิดขึ้นได้ และลักษณะของอาจารย์ใหญ่ คนต่อมาที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้าน เปิดใจกว้างยอมรับสิ่งใหม่ๆ ไม่ติดกับดักความคิดที่แยกโรงเรียนจากชุมชน มีความสามารถสูงในการบริหารจัดการ ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่มี

พื้นฐานความคิดที่ต้องรักษาธรรมชาติตามคำสอนของพระเจ้าและได้มีการรวมตัวกันเป็นชุมชนที่จะทำเกษตรกรรมชาติมาก่อนและความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียนเนื่องจากประวัติศาสตร์ของโรงเรียนชาวบ้านเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น

ส่วนตัวซึ่งัดที่บ่งบอกถึงความสำเร็จในการทำหลักสูตรห้องถิน นั่นคือ โครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นแนวราบมากขึ้น แต่ว่าระหว่างครุภัณฑ์เรียนยังเป็นแนวตั้งซึ่งต้องรอพัฒนาการของแนวคิดหลักสูตรของหนูให้ออกเผยแพร่ขึ้นไป การเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของบุคลากรซึ่งเห็นได้จากที่ครุส่วนใหญ่เปิดใจยอมรับชาวบ้านมากขึ้น ส่วนเด็กครูได้เห็นว่าเด็กของตนมีศักยภาพมากขึ้น ความสามารถในการจัดการของโรงเรียนโดยเฉพาะอาจารย์ใหญ่คนป้าจุบัน มีการจัดทำแผนกรอบงานการหลักสูตรห้องถินเข้าไปในวิชาแกนด้วยการวางแผนจากครูประจำวิชา มีการจัดการฐานข้อมูลของโรงเรียนได้ดี ชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องหลักสูตรห้องถินของสังคมผ่านสื่อมวลชนทั้งวิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ รวมทั้งผู้บริหารการศึกษาจากประเทศบังคคลาเทศ ท้ายสุดที่สำคัญคือใจที่ที่โรงเรียนกับชุมชนจะต้องนำหลักสูตรห้องถินให้ก้าวหน้าต่อไป เพราะหากหยุดนิ่งก็เหมือนกับการถอยหลังเข้าคลองน้ำมึนมอง

บทที่ 11

กระบวนการสร้างความตระหนักในปัญหาคลองแสนแสบ และการสร้างจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ

การศึกษาเรื่องการสร้างจิตสำนึกด้วยการศึกษา หากแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 กลุ่ม "ได้แก่ นักเรียน และชาวบ้าน การศึกษาที่กล่าวถึงข้างต้นก็จะแยกออกไป เช่น กลุ่มนักเรียนเป็นการศึกษาในระบบโดยสถาบันโรงเรียน ส่วนกลุ่มชาวบ้านเป็นการศึกษานอกโรงเรียนหรือการศึกษาตามอธิบายด้วย ซึ่งมีสถาบันชุมชนและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตหนองจอก ทีมวิจัยประกอบด้วย ทีมจากสถาบันราชภัฏจันทรเกษมที่เน้นการสร้างจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบด้วยการศึกษา และทีมวิจัยจากศูนย์พันธุ์วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติซึ่งเน้นเรื่องเกษตรอินทรีย์ ที่ต้องการการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ให้ปราศจากสารเคมี ซึ่งทำกับเป็นการรักษาคลองทางอ้อมนั่นเองเพียงแต่กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในบริบทของชุมชนนั่นเอง ดังรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มนักเรียน ซึ่งการสร้างความตระหนักรู้ในปัญหาคลองแสนแสบและการสร้างจิตสำนึกให้รักษาคลอง ผ่านกระบวนการหลักสูตรท้องถิ่นที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 10 และบทที่ 11 และการสร้างความตระหนักรู้ในปัญหาคลองด้วยการจัดกิจกรรมการตรวจสอบน้ำซึ่งแทรกเข้าไปอยู่ในวิชาวิทยาศาสตร์ แต่ในบทนี้เป็นการกล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในหลักสูตรท้องถิ่น "ได้แก่ กิจกรรมทัศนศึกษาชุมชนกามลุลิอิสลาม และกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกรักษ์ทะเล ดังนี้"

1.1 กิจกรรมทัศนศึกษาชุมชนกามลุลิอิสลาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนกามลุลิอิสลามดังที่ได้กล่าวไปแล้ว นอกเหนือนี้ยังได้เรียนรู้เรื่องกระบวนการจัดการทรัพยากร่น้ำในคลองแสนแสบด้วยการร่วมมือของชุมชน และใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นสิ่งนำทางในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยความเชื่อที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างธรรมชาติขึ้นมา ดังนั้นหน้าที่ของมนุษย์คือต้องรักษาสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา ตรงข้ามหากทำลายคลองแสนแสบ ด้วยการทำลายคลองเสียลงคลองถือว่าเป็นการไม่เคารพพระเจ้า นอกเหนือน้ำ"น้ำ"ในศาสนาอิสลามมีความสำคัญอย่างมาก เพราะใช้ในพิธีกรรมจำนวนมาก และในกรุอ่านได้กล่าวไว้ว่า สถานที่ในส่วนสวัสดิ์มีน้ำไหลผ่านอย่างชุมชนกามลุลิอิสลามหรือชุมชนศาลาแดง ถือได้ว่าเป็นสถานที่ที่นิมิตหมายที่ดีเมื่อนอนในสวัสดิ์

การศึกษาดูงานครั้งนั้น มีนักเรียนชั้นประถมปีที่ 3 – ชั้นประถมปีที่ 6 จำนวนประมาณ 40 คนได้ร่วมกิจกรรม ที่เริ่มด้วยการลงเรือที่ชุมชนกามลุลิอิสลาม ล่องเรือตามคลองแสนแสบมาขึ้นที่บ้านตลาดเดียว ชมเกษตรผสมผสานปลูกสารเคมีและใช้ปะยะน้ำจากน้ำในคลองแสนแสบ ชมการเลี้ยงปลาในกระชังที่อยู่ในคลองแสนแสบ และชมและฟังบรรยายเรื่องการปรับเปลี่ยนที่ใน

ส่วนของกลุ่มแม่บ้านซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างกิจกรรมในการรวมตัวกันแล้วยังสร้างรายได้อีกด้วย

จากนั้นແວະตลาดศากาคู เพื่อย้อนรอยความเจริญของເວັນຕາດໄມ້ວິນຄລອງແສນແສບ ທີ່ເປຍເປັນທຸກອິນຍ່າງຂອງຊຸມໜັນ ຊຶ່ງ ດັນ ບັດນີ້ຫລັງເຫຼືອເພີ່ມອົດຕືເຖິ່ນໜັນ ທັນນີ້ເພື່ອໃຫ້ເຕັກໄດ້ມອງເຫັນການເຂື່ອມໂຍງຮ່ວມຫວ່າງຊຸມໜັນໃນອົດຕືທີ່ໂຫຼວິນຄລອງແສນແສບ ເພື່ອຄ່ອຍໆສ້າງຄວາມກາຄຽມໃຈໃນອັດລັກຜົນຂອງຊຸມໜັນວິນຄລອງແສນແສບຢ່ານມືນບຸງແລະຫນອງຈອກ

ວິທາກຣີໃນເວົ້ອຄຽວເສີ ຄຽວສອນຄາສານາອີສລາມຂອງມັສຍົດກາມາລຸລົອສລາມ ຊຶ່ງໄດ້ເຂື່ອມໂຍງໃໝ່ເຕັກເຫັນວ່າ ຄລອງແສນແສບສາຍນີ້ກີ່ຄື່ອສາຍທີ່ຜ່ານໜ້າບ້ານເຕັກໜັນເອງ ຂຶ້ໃຫ້ເຫັນຄື່ອງການແປ່ງເຂົດພື້ນທີ່ອນຮັກໝັ້ນປຳຈາກມັສຍົດທ່າງອົດຕືໂປ່ງໃນສູນເຂົດເກຣມອົນຮັກໝັ້ນ ຄວາມໝາຍຄືອບຮົງເວັນດັ່ງກ່າວໄມ້ນີ້ກາງຈັບປາໃນຄລອງແຕ່ຈະຈັບໄດ້ແຕ່ທີ່ເລື່ອງໄວ້ໃນກະໜັງຂອງຕົນເອງທ່ານັນ ຈາກການສັ່ງເກົດພບວ່າເຕັກນີ້ທ່າທີ່ຕື່ນເຕັ້ນທີ່ເຫັນປຳຈາກທ່າງວ່າເຫັນວ່າຍາກໃໝ່ທີ່ສາລາແດນມີປຳເມືອນທີ່ຊຸມໜັນນີ້ ນອກຈາກກິຈການດັ່ງກ່າວ ໃນຊ່ວງປ່າຍອິນມ່ານວິນຍ ສະມະອຸນໄດ້ປະຍາຍເຮື່ອງສາສາກັບການພັດນາ ແລະການມີສ່ວນຮ່ວມຂອງປະຊາຊົນໃນການພັດນາຄລອງແສນແສບແລະຊຸມໜັນ

ກາງດູງນາທີ່ມັສຍົດກາມາລຸລົອສລາມຄື່ອງເປັນກະບວນການເຮັນຮູ້ນອກຫ້ອງເຮັນເຮື່ອການຮັກໝັ້ນ ຄລອງແສນແສບທີ່ຈັດຂຶ້ນມີອົກລາງເດືອນກຸມພາພັນທີ່ 2545 ຊຶ່ງເປັນເດືອນທີ່ສອງຂອງການທຳວິຈີຍ ແຕ່ເກີດຂຶ້ນກ່ອນການມີໜັກສູ້ຕ່າງໆທີ່ຈະຮັກໝັ້ນກ່ອນທີ່ເລີ່ມຈັດຂຶ້ນໃນເດືອນພຸດຍພາກມ 2545 ແຕ່ທີ່ມີວິຈີຍຄືດວ່າຈາກຜລຂອງກາງທີ່ເຕັກນີ້ຈີດສຳນົກທີ່ຈະຮັກໝັ້ນກ່ອນທີ່ເລີ່ມຈັດຂຶ້ນທີ່ແສດງໃນບທທີ່ 11 ເປັນຍ່າງມາກ ກາຮັ້ງສົ່ງສົມຄວາມຮູ້ແລະການມີທັນຄົດດ້ານບວກຕ່ອກການພັດນາຄລອງນ່າງຈະຄ່ອຍາກີດຂຶ້ນ ແລະກາຮັກໝັ້ນດູງນາເຫັນເຫດກາຮົງຈິງ ດ້ວຍຄວາມປະຫັບໃຈໃນວິທີການເຮັນຮູ້ທີ່ເຮັນໄປ ເຫັນທັນນີ້ການພັດນາສອງໜ້າທີ່ໄປໄໝ ເຫັນເວັນຕາດໄມ້ວິນນໍ້າທີ່ໃນອົດຕືປູ່ຢ່າຕາຍາຍໄດ້ໃໝ່ ອີກທັງມືຄຽງທີ່ໃຈດີ ມີຄວາມເປັນກັນເອງກັບເຕັກ ແລ້ວນີ້ຈະຄ່ອຍາກ່ອດຕັ້ງຈີດສຳນົກສາວາຮະໄດ້ໄໝຢາກນັກໃນເຕັກທີ່ມີຄວາມພວ້ມທີ່ຈະຮັບ ເນື່ອງຈາກມີຈີຕ່າງໆທີ່ອຳນົມດ່ອຍຮ່າງໆຈາກການຫລ່ອຫລວມຂອງອວຣມໜັດໃນພື້ນທີ່ເກະທຽກຮ່າງໆນີ້ມີກຸງເຖິງເຖິງ

1.2 ຄ່າຍນັກນິເທේຍන້ອຍຮ້ອຍຮັກໝັ້ນຄລອງແສນແສບແລະນັກສືບສາຍນໍ້າ ເປັນກະບວນການເຮັນຮູ້ທີ່ສຳຄັງທີ່ມີວິຈີຍຈັດຂຶ້ນເພື່ອສ້າງຈີດສຳນົກໃຫ້ນັກເຮັນໂຮງເຮັນສູ່ເຫົວສາລາແດນຮັກໝັ້ນຄລອງແສນແສບ ໂດຍທັງຮູ່ປະບົບໄດ້ຕຽບກືຈກໍາຮັນນັກສືບສາຍນໍ້າທີ່ໃຫ້ເຕັກທຳການສໍາຮັບສໍາພາພຂອງນໍ້າໃນຄລອງແສນແສບທີ່ຜ່ານຊຸມໜັນທັງໃນດ້ານກາຍກາພ ອຸນກາພ ແລະຄວາມສົມພັນອົງທາງດ້ານສັງຄມ ແລະວ່ວມກັນສຽງແລະວິເຄຣະໜ ນອກຈາກນີ້ຍັງມີຮູ່ປະບົບກາຮັກສ້າງຈີດສຳນົກໃຫ້ຮັກໝັ້ນຄລອງທາງອໍອມດ້ວຍກາງຈັດກິຈການກາເປັນນັກນິເທේຍන້ອຍທີ່ຕ້ອງໜ້າຂ່າວໃນຊຸມໜັນເພື່ອມາທຳນັ້ນສື່ອພິມພົລະຈັດຮາຍກາວໂກຮະຈາຍຂ່າວ ທີ່ສົງກໍສ້າງຄວາມແປລກໃໝ່ໃນການເຮັນຮູ້ກັບວິທີກາວທັງຄຽງຈາກທີ່ອື່ນແລະພື້ຈາກໝາຍການວິທີກາສົດວ່າງທາງທະເລ ຕ.ແສມສາງ ອ.ສັຕິບີບ ຈ.ຫລຸບຸງ ແລະພື້ຈາກໂປຣແກຣມວິຊານິເທේ

ศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม ซึ่งอาจจะทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จำกัดมากขึ้น เนื่องจากเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างวัยที่ไม่ต่างกันมากนัก เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบพิภัณฑ์ซึ่งก็เป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน

กิจกรรมครั้งนี้เป็นการรับเรื่องการรักษาคลองหลังจากการทัศนศึกษาที่ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จอย่างชุมชนมาลูลิสลา� โดยหลังจากนั้นเพียงประมาณเดือนครึ่ง ค่ายนักนิเทศน์อยู่แล้วนักสืบสานน้ำได้เกิดขึ้นในต้นเดือนเมษายน 2545 กิจกรรมค่ายฯครั้งนี้มีความหนักแน่นในการปฏิบัติตัวการสัมผัสกับสิ่งที่จะเรียนรู้ในที่นี่คือคลองแสนแสบใกล้ชิดมากขึ้น ตั้งแต่การสำรวจอย่างเข้มข้นและการดำเนินการในคลองแสนแสบหน้าโรงเรียนนี้เองจากในช่วงเวลาที่สภาพน้ำยังคงปกติดังที่ชาวบ้านได้ใช้ในการอุปโภคดูแล การเรียนรู้ที่ได้เข้าถึงคลองแสนแสบอย่างใกล้ชิดสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมานั้นคือความผูกพันที่ค่อยๆสั่งสมไปเรื่อยๆ หากทำเป็นระยะเวลากว่าวนน้ำจะสร้างความรู้สึกที่เคารพและรักธรรมชาติมากกว่าสิ่งที่เอื้อประโยชน์สำหรับมนุษย์เท่านั้น หากแต่เป็นสิทธิของการดำรงอยู่ของธรรมชาติเท่ากับมนุษย์ หรือเรียกว่าเป็นการมองเรื่องคุณค่าและสิทธิในการดำรงอยู่ของธรรมชาติเท่ากับมนุษย์ มากกว่าการตีค่าเป็นทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น

1.3 กิจกรรมในวาระสำคัญ ได้แก่ วันเฉลิมพระชนม์พระราชสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ วันที่ 12 สิงหาคม 2545 และวันเฉลิมพระชนม์พระราชสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 5 ธันวาคม 2545 โดยสร้างกิจกรรมให้สัมพันธ์กับการอนุรักษ์คลองแสนแสบ ซึ่งทางคณะกรรมการเรียนสุ่นหร่าศาลาแดงได้จัดกิจกรรมได้น่าสนใจมาก ดังนี้

วันที่ 12 สิงหาคม 2545 กิจกรรมวันแม่ มีความหลากหลายเริ่มตั้งแต่ การรำลึกพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถด้วยคำอาเศียร wrath การประภาดร้องเพลงที่รำลึกถึงพระคุณแม่ ประภาดคัดไทย เริงความและภาพวาดระบายสี และกิจกรรมตอบคำถามแม่-ลูก ทั้งนี้เน้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกโดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมงานได้ถึง 163 คน มาร่วมงานไม่ได้ 130 คน ในขณะเดียวกันการจัดงานวันนี้ได้มีการอย่างแม่กับคลองแสนแสบ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กในการรักษาคลองแสนแสบ

ตัวอย่างเนื้อหาการประกวดคัดไทยชั้น ป.4 ตอนแม่ลูกรักษาคลอง

“ฉันกับแม่ผูกพันธ์กันยิ่งนัก
ด้วยความรักเชื่อมโยงดังคลอง
รักแม่มากกว่าใครทั่วทั้งสอง
เรารับรองจะดูแลแม่อย่างดี”

ตัวอย่างเนื้อหาในเรียงความเรื่องแม่ลูกรักษาคลอง

“พระคุณแม่เปี่ยมล้นด้วยความดี ความมีเมตตาความรักที่มีต่อลูกๆทั้งหลาย เปรียบดัง “รักเท่าเกลือ” คำว่าเท่าเกลือนี้ ไม่ใช่ความหมายความรักที่เล็กน้อย แต่เป็นรักที่สามารถยืนยาวได้ตลอด เปรียบเกลือที่สามารถรักษาความเคร็มได้...แม่ของฉันเป็นผู้ที่ฉันคิดว่ามีพระคุณต่อฉันมาก เกินกว่าสรวงสิ่งใดในโลกจะมาเปรียบเทียบได้ ฉันรักแม่ของฉันมาก ฉันรักคุณคลองแห่งนี้ และฉันกับแม่ก็จะอยู่ดูแลรักษาคุณคลองแห่งนี้ ให้อยู่ยั่งยืนถึงชั่วล้านของชุมชนแห่งนี้ ฉันรับรองว่า ถ้าคลองแห่งนี้ได้สะอาดมากเมื่อไร แม่กับฉันจะต้องผูกพันธ์กันมากยิ่งขึ้น...”¹

“แม่น้ำลำคลองเป็นสิ่งที่มีค่าและมีประโยชน์มากสำหรับมนุษย์และสัตว์ โดยเฉพาะบ้านเรือนที่ปลูกอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง...เมื่อก่อนตอนนั้นไม่มีสะพานข้ามคลอง แมกต้องพยายามเรื่อยๆ ข้ามคลองไปโรงเรียน และแม่ยังเคยสอนให้เราว่ายน้ำในคลองด้วย ดังนั้นลำคลองเป็นสิ่งที่สำคัญมาก พวกราคาเรื่องกันดูแลรักษาแม่น้ำลำคลองให้ใสสะอาดอยู่เสมอ ที่กล่าวมานี้คือการที่เราสองแม่ลูกได้กระทำภารกิจที่สำคัญที่สุด คือ “รักษาแม่น้ำลำคลอง”²

กิจกรรมตอบปัญหา การอนุรักษ์ คุ้มคลอง ซึ่งให้แม่และลูกช่วยกันตอบ ปัญหานั้นเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับคลองแสนแสบ เช่น สิ่งใดที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในคลองแสนแสบมากที่สุด ผลกระทบเรื่องใดที่ถือว่าเป็นตำนานของคลองแสนแสบ พระมหาภัตtriyองค์ใดที่เคยเสด็จประพาสคลองแสนแสบ พีชนิดใดที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางน้ำ คลองอะไรต่อไปนี้ยาวที่สุด เพราะเหตุใดผักตบชวา จึงทำให้น้ำเน่าเสีย น้ำให้ประโยชน์อย่างไรมากที่สุด ข้อใดเป็นวิธีป้องกันน้ำเสียได้ดีที่สุด ศัตภูพีชนิดใดที่ทำความสะอาดให้กับนาข้าวมากที่สุด นักเรียนมีวิธีสังเกตน้ำในคลองเน่าเสียได้อย่างไร ถ้าน้ำเสียหรือมีสารพิษลงมาในคลอง จะสังเกตจากปลาชนิดใดได้ดีที่สุด พีชนิดใดเป็นอาหารของคนได้ อาชีพใดที่ต้องอาศัยทรัพยากรทางน้ำ ซึ่งจะเห็นได้ว่าครูที่จัดกิจกรรมดังกล่าวได้ให้ความรู้เรื่องคลองแสนแสบในวิธีการของการจัดกิจกรรมตอบคำถามซึ่งให้ทั้งสาระและบันเทิง ส่วนเนื้อหาจะเห็นได้ว่าไม่ใช่เฉพาะเรื่องน้ำในคลองเท่านั้น แต่มองในบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบนิเวศน์ที่รวมสิ่งมีชีวิตที่อาศัยกันอยู่ในคลอง ความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ในเรื่องของการใช้น้ำในอาชีพเกษตรกรรม เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมวันที่ 5 มีนาคม 2545 มีกิจกรรมกล่าวอาลัยรำลึก ประกวดคัมภีรไทย เรียงความและประกวดภาษาพะบາຍสีในหัวข้อ “ฟ้องกับคลองแสนแสบ” โดยการอย่างเนื้อหาฟ้องกับคลองแสนแสบ

¹ ด.ญ.สุวรรณี ทิมภินันท์ ชั้น ป.6. เรียงความแม่ลูกรักษาคลอง. 11 สิงหาคม 2545.

² กรณีการ์ สรก. ชั้น ป.6. เรียงความแม่ลูกรักษาคลอง. 11 สิงหาคม 2545.

เนื้อหาของคัดไทยมีดังนี้

“คน พี่ช ั ส์ต าร์ ร ว อน จ ด ร ว ง ต อง ก า ร น ា ง
เพื่ อ ใช ้ ทำ สา น ไ ร น า น ា า น า ห า ร
น า า สา ด ค ว ร ป ร ะ ห า ด ต ิ ่ ม ได ้ น า น
น า า สา ค บ ู ต ่อ ช ี ว ิ ต น ิ จ น ิ ว ั น ด ร ์”

ส่วนเรียงความที่ชนการประภาด จะเห็นภาพการให้คุณค่ากับคลองแสนแสบมากขึ้นเมื่อเปรียบกับพระคุณของพ่อ ดังนี้

“...ความรักความเมตตาของพ่อนี่กว้างใหญ่ไพศาล แต่ถ้าจะนึกบทหวานดูอีกครั้ง ก็ยังมีสิ่งหนึ่งที่กว้างใหญ่ไพศาลคือ แม่น้ำลำคลอง...เราต้องรีบตอบแทนพระคุณพ่อที่มีต่อเรา เมื่อกับคลองแสนแสบที่มีพระคุณต่อเรา ทำให้เรามีน้ำไว้ใช้และอาบ เราควรช่วยรักษาคลองแสนแสบ ไม่ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงไป ช่วยกันเก็บผักตบชวาในคลอง เพื่อเราจะได้มีน้ำไว้ใช้ต่อไป ฉันเชื่อว่าถ้าพากเราช่วยกันรักษาคลองแสนแสบจริงๆคลองแสนแสบก็จะสะอาดในไม่ช้านี้...”³

“คลองแสนแสบมีประโยชน์ให้เราอาบ ให้เราคน้ำตันไม่ และยังตักขี้นมาซักผ้าได้อีกด้วย เราเกื้อย่าทิ้งขยะลงไปในคลองแสนแสบ ถ้าเราเห็นขยะในคลองก็ควรเก็บขึ้นมาทิ้งถังขยะให้เรียบร้อย เพราะถ้าปล่อยให้ขยะเต็มคลองก็จะทำให้น้ำเน่าเสีย ถ้าเราจะจับปลาในลำคลอง ควรจับแต่ตัวใหญ่ปอกิน และปล่อยปลาตัวเล็กไป..ปลาจะสูญพันธุ์..ประโยชน์ของคลองแสนแสบเปรียบเสมือนพระคุณของพ่อ พระคุณของพ่อนั้นน่ามาย จนเราไม่รู้ว่าจะตอบแทนได้หมดหรือไม่...”⁴

จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกรักษาคลองมากกว่าที่เคยคิด เพราะมีพระคุณกับมนุษย์ดั่งบิดามารดา ที่พร้อมจะเป็นผู้ให้ได้ตลอดเวลา ดังนั้นจึงควรที่เราควรจะตอบแทนพระคุณด้วยการไม่ทำให้สกปรก และทำให้คลองแสนแสบสะอาดขึ้น วิธีการนี้ เมื่อกับการใส่ชีวิตให้กับคลองแสนแสบ ดังที่กล่าวไว้ในบทต้นๆว่าหากมองคลองแสนแสบมีชีวิต การกระทำต่oclองแสนแสบจะเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ แทนที่จะข่มเหงดังเช่นปัจจุบันก็อาจจะให้ความเคารพกับคลองที่เปรียบเหมือนเป็นบรรพบุรุษของชุมชนนี้องจากได้ใช้ชีวิตอยาานานกว่า 200 ปี นอกจากนี้ยังสามารถเข้าถึงแนวคิดของการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างไม่ยากนัก

1.4 กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกรักษ์ทะเล เป็นโครงการที่จัดขึ้นในตอนท้ายของงานวิจัยคือเดือนมกราคม 2546 เพื่อเป็นการย้ำเตือนการสร้างจิตสำนึกในการรักษาแหล่งน้ำซึ่งขยายจากคลองแสนแสบที่อยู่ในชุมชนของตน เป็นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะต่อส่วนรวมมากขึ้นไม่จำกัดอยู่เฉพาะแหล่งน้ำในชุมชนของตน อีกทั้งยังเป็นการทำให้เด็กเห็นภาพการเชื่อมต่อของ

³ ด.ญ.สุวรรณี ทิมภินันท์ ชั้น ป.6. เรียงความวันพ่อ. 2 ธันวาคม 2545.

⁴ ด.ญ.ลลิตา จันทร์สุข ชั้นป.4. เรียงความวันพ่อ. 2 ธันวาคม 2545.

การรักษาสิ่งแวดล้อมได้ว่าไม่ว่าแหล่งน้ำที่ได้หากมนุษย์ไม่ควรครอบครองชาติไม่อยู่แบบพึ่งพา กัน เอาแต่การครอบโดยประโยชน์เพื่อมนุษย์เท่านั้น จะทำให้เกิดผลปัญหาต่อแหล่งน้ำและระบบนิเวศน์ ในพื้นที่นั้นๆ ในที่สุดก็จะย้อนกลับมาทำร้ายมนุษย์เช่นกัน

การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีเด็กที่ไปประมาณ 80 คน ตั้งแต่ชั้น ป.4-ป.6 นอกจากราชบ้านเมืองไปร่วม กิจกรรม 5 คน ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรือกัดวย

กิจกรรมในวันแรกเป็นการทัศนศึกษาพิธีภัณฑ์สัตว์น้ำ และดูกิจกรรมของหน่วยนาวิก โยธิน เพื่อให้เด็กรู้สึกผ่อนคลายและไม่ถูกเร่งรัดมากเกินไป ตกเย็นมีการหัดดำเนินในทะเล เพื่อซ้อม การไปดูประการังที่ชุมชนวิทยาศาสตร์ทางทะเลได้ปลูกไว้ในวันรุ่งขึ้น ตากลางคืนมีการบรรยาย พร้อมฉายสไลด์ให้เด็กเห็นปัญหาของสิ่งแวดล้อมและสามารถมองการเชื่อมโยงของธรรมชาติ ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นได้จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตอย่าง สัตว์และพืช และสิ่งไม่มีชีวิตอย่างหาดทราย หิน ฯลฯ หลังจากนั้นมีการแลกเปลี่ยนซักถาม

เข้าของอีกวันหนึ่งได้พาเด็กๆ เดินเข้าไปในชุมชนเพื่อสำรวจสภาพทางสังคมของชาวบ้านที่ ทำอาชีพประมง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงวิธีทำกินจากการประมงขนาดเล็ก เป็นการประมงที่ใช้หุน ลากสัตว์เล็กสัตว์น้อยจนไม่เหลือความสมบูรณ์ของปลาและสัตว์ทะเลอย่างที่เคยรำลีอในอดีตซึ่ง กิจกรรมการประมงขนาดใหญ่ส่วนใหญ่เป็นของนายทุนจากภายนอก ปัญหาด้านความขัดแย้ง ระหว่างชุมชนกับภาคครัวเรือนเรื่องพื้นที่ทำกิน เป็นต้น เพื่อให้เด็กมองเชื่อมโยงมิติด้านสังคม วัฒนธรรมและมิติทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

ต่อไปเป็นกิจกรรมดำเนินการเพื่อเห็นสภาพของประการังที่ถูกทำลาย และประการังที่ชุมชนฯ ร่วม กับเด็กๆ ที่มาเข้าค่ายได้พยายามปลูกขึ้นมา จากนั้นเป็นการร่วมกันปลูกประการังติดชือแปลงที่ปลูก แล้วนำลงไปให้เจริญงอกงามในทะเล จากนั้นสร้างความรู้สึกร่วมในการสร้างสิ่งดีๆ ให้ธรรมชาติ และนัดหมายให้เด็กให้มาดูผลงานประการังที่ปลูกไว้ในปีต่อไป หากมีโอกาส

เมื่อกลับจากการดูประการังแล้ว มีกิจกรรมการศึกษาวิทยาศาสตร์ด้วยการเอาสัตว์ทะเลที่ ติดมากับโวนลากและตายแล้ว นำมาศึกษา

ผลการจัดกิจกรรม ดูจากการสะท้อนของเด็กๆ ที่เขียนบรรยายและเขียนภาพประกอบ ในส่วนของการบรรยายความประทับใจค่ายฯ ได้แก่ ประทับใจตอนที่ไปศูนย์อนุรักษ์พันธุ์ต่าทะเล เรือสิมิลัน ได้ไปดูเรือจักรินทร์เบนซ์ ประทับใจการดำเนิน แล้วครูชำรุดร่วงกับครูประสานและพ่อกุกคนที่ได้ช่วยฝึกดำเนิน และประทับใจภาพใต้ท้องทะเลอันงดงาม และประทับใจการปลูกประการัง นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า

“หมูประทับใจตอนที่หมูดำเนิน จับเชือก ตอนดำเนินหมูเห็นปลาตัวเล็กๆ อยู่ใต้ทะเลและเห็น

ประการรัง漫นาย หนูจับปลาแต่จับไม่ได้เพราะมันเง็งมาก หนูจึงจับไม่ได้และหนูไปปิดน้ำลงกราชพรุน มันแสบมาก หนูจึงขึ้นจากทะเล แล้วครุกหัวใบไม้มาทำแล้วทำให้มีแสบอีก”⁵

ค่ายแสมสารได้สร้างกระบวนการร่วมในการรักษาธรรมชาติ ด้วยการให้เด็กร่วมกันปลูกปะการังและให้เสื้อไวเพื่อเมื่อมีโอกาสกลับมาอีกจะได้มาเห็นความเติบโตของปะการัง ในขณะเดียวกันก็ได้ทำการบิบโตของจิตสำนึกที่จะรักษาธรรมชาติด้วย

“...ความประทับใจอีกอย่างหนึ่งคือ การปลูกปะการังที่สักซือในสแตนเลสว่า “โรงเรียนสุเรว่าคลาแดง” เป็นความภาคภูมิใจที่ได้ปลูกปะการัง...”⁶

นอกจากนี้เด็กเกิดประทับใจกับบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น ชาวประมงที่กำลังจับปลา แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ประทับใจในการไม่อนุรักษ์สัตว์น้ำ เช่น การเอาปลาตัวเล็กๆ มาบริโภคแทนที่จะให้ตัวเล็กก่อน นอกจากนี้เป็นความประทับใจในบรรยากาศการเรียนรู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ เช่น การได้นอนในเต้นท์

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการใส่การเรียนรู้ที่บูรณาการระหว่างแหล่งน้ำของคลองแสนแสบกับทะเล เพราะต่างเป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับการรักษาแหล่งน้ำเหมือนกัน พบร่วมกันได้เขียนร่วมกันที่จะนำรักษาแหล่งน้ำที่สะอาดแบบแสมสารไปใช้รักษาแหล่งน้ำในชุมชนคลาแดง ดังคำพูดต่อไปนี้

“ในเมื่อน้ำที่แสมสารใสสะอาด หนูก็จะนำแบบอย่างวิธีการรักษาแหล่งน้ำให้ที่ชุมชนคลาแดง แดงบ้าง”⁷

“...ที่ฉันจะนำไปใช้ในคลองแสนแสบ ฉันจะไม่ทิ้งขยะลงในคลองแสนแสบเนื่องจากคลองแสนแสบจะได้ใสสะอาดเหมือนหาดนางรำ และจะช่วยเพื่อนๆ มาเก็บขยะในคลองแสนแสบ บริเวณบ้านของคนและโรงเรียนเราด้วย”⁸

เงื่อนไขที่ทำให้เด็กเกิดจิตสำนึกที่จะรักษาคลองแสนแสบ แหล่งน้ำอื่น เนื่องจากบริบทที่หล่อหลอมเด็กๆ ที่อยู่ชานเมืองที่อยู่กับธรรมชาติทำให้จิตใจอ่อนโยนและสัมผัสได้ถึงความงามในธรรมชาติไม่ว่าจะไปอยู่ที่ใดก็ตาม ดังที่เด็กคนหนึ่งกล่าวว่า

“...ผมได้เห็นท้องทะเลสวยงาม ผมได้เห็นดวงอาทิตย์กำลังจะตก ตอนนั้นผมแทบน้ำตาจะไหลลงสู่น้ำทะเลแล้ว ผมเห็นท้องฟ้าสีครามสดใส...”⁹

“ความประทับใจของหนูคือ หนูชอบทะเลเพราะที่ค่ายมีความเย็นและมีต้นไม้เยอ..”¹⁰

⁵ ด.ญ.ลลิตา จันทร์สุข ชั้นป.4. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

⁶ ด.ญ.วิไลพร สมานเพ็ชร ชั้นป.5. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

⁷ ด.ญ.ณัฐธิดา หมอมนทอง ชั้นป.4. 12 ม.ค.2546.

⁸ ด.ญ.ชลธิมา เงินตรา ชั้นป.5. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

⁹ ด.ช.อานันท์ มะแอ ชั้นป.5. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

¹⁰ ด.ญ.สุดารัตน์ มะเตօระกี ชั้นป.4. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

“มนประทับใจในการไปเข้าค่ายที่แสมสาร ... เมมอยากไปดูปะการังมากฯ เลยครับ มนไปจับฯ/เดือนแล้วก็ปล่อยมัน มันอยู่ในหอยนานานานนิด ผู้เจอน้อยเดี๋ยวด้วย..”¹¹

เด็กๆ สามารถอย่างการเรียนรู้ที่แสมสารเข้ากับการรับรู้ ที่ส่งผลต่อความตระหนักรู้ต่อการรักษาธรรมชาติไว้ เนื่องจากเห็นการทำร้ายของมนุษย์ต่อธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต เช่น สัตว์ และสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น น้ำทะเล

“...ตอนไปดูดำเนิน ดูปะการัง ฉันรู้สึกภูมิใจที่จะได้เห็นปะการัง พอดำเนินไปดูปะการัง ก็ได้เห็นปลา เม่น และปะการัง แต่เห็นแล้วน่าสงสารมาก เพราะมีมีมนุษย์ พากเราครัวจะรักษาทะเล และสัตว์ที่อยู่ในทะเลเอาไว้ เพื่อประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการศึกษา...”¹²

“...พอตกดึกทุกคนได้ไปรวมที่ลานสาธิ ฉันได้รู้ว่าตอนนี้ประเทศไทยมีแต่ในทราย ไม่ค่อยมีต้นไม้ ภูเขามากนัก คุณต้องอธิบายไปอธิบายมา พอนماถึงชีวิตของสัตว์ ทำไม่คนเราไม่ค่อยอดอย่างสักเท่าไร แต่มนุษย์ทำไม่ต้องเอกสารสัตว์ไปทำเป็นอาหาร ทำลายจนตอนนี้สัตว์ทุกชนิดใกล้สูญพันธุ์ เพราะมีมีมนุษย์...”¹³

“...ฉันชอบตอนกลางคืนมาก มีการฟังเรื่องของสิ่งที่อยู่ใต้น้ำทะเล ฉันรู้สึกสนใจมาก แต่เมื่อฉันลงสำรวจเต่าที่ต้องมาเสียชีวิตเพราพากมนุษย์ และ平原มีกีที่ต้องมาเสียชีวิตเมื่อตอนพึ่งออกมากับต้องมาเสียชีวิตกับสิ่งที่มันไม่รู้ แล้วอย่างนี้จะมีน้ำทะเลไปทำไม เมื่อพากเราไม่ช่วยกันรักษาน้ำทะเล ทะเลก็จะเต็มไปด้วยความสกปรกไม่สมบูรณ์... อยากให้พากเราช่วยกันรักษาความสะอาดและอย่าจับ平原นำขาย เพื่อที่จะทำให้น้ำทะเลและใต้ท้องทะเลเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ได้ท้องทะเลแห่งนี้”¹⁴

“...สิ่งที่ไม่ประทับใจคือสุดหมู่บ้านแสมสารมีขยะลอยในทะเลมากมาก หนูรู้สึกทะเลลังมีขยะ แล้วจะเอาอะไรกับตามบ้านเมือง...”¹⁵

นอกจากความตระหนักรู้ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเกิดจิตสำนึกรักษาธรรมชาติ เด็กยังได้สะท้อนวิธีการสอนที่ Yingกับแนวคิดหลักสูตรของหนู ดังนี้

“...แต่ที่ประทับใจมากที่สุดคือ ผู้ใหญ่เข้าใจในสิ่งที่เด็กอยากรู้ทำและเข้าใจในสิ่งที่เด็กต้องการ...”¹⁶

วิเคราะห์กระบวนการสร้างความตระหนักรู้ต่อสิ่งแวดล้อมและการทำให้เกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ โดยการใช้วิธีคิดแบบองค์รวมที่เห็นการเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ระหว่างแนวคิด

¹¹ ต.ช.อนรักษ์ มะแอ ชั้น ป.4. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546

¹² ต.ญ.สุกัญญา ขัยสมร ชั้น ป.6. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

¹³ ต.ญ.สุภาพร อนุวารีพงษ์ ชั้น ป.6. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

¹⁴ ต.ญ.อมาภา เจริญยิ่ง ชั้น ป.6. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

¹⁵ ต.ญ.ศิริพร มะแอ ชั้น ป.6. ความประทับใจที่ค่ายแสมสาร. 12 ม.ค.2546.

¹⁶ อ้างแล้ว.

ของชุมชนอื่นที่มีแนวคิดเรื่องการรักษาคลองแสนแสบแล้วนำมายังบุกเบิกกับชุมชนศาลาแดงระหว่างศาสตร์อื่น เช่น การทำหนังสือพิมพ์ท่องถิน การสำรวจทางสิ่งแวดล้อม หรือกิจกรรมทั่วไป เช่น ในภาวะสำคัญต่างๆอย่างมาเข้ากับการรักษาคลองแสนแสบ และที่สำคัญมองเห็นการเชื่อมโยงของธรรมชาติ เช่น ทะเลที่แสเมสารกับน้ำในคลองแสนแสบ เมื่อเด็กเกิดการเชื่อมโยงได้ นอกจากจะเป็นยั่การรักษาคลองแสนแสบแล้ว ยังทำให้เด็กมีความรักต่อธรรมชาติทั้งมวล นั่นคือเป้าหมายสูงสุดของการเกิดจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

2. กลุ่มชาวบ้าน ซึ่งการสร้างความตระหนักรู้ในปัญหาคลองแสนแสบด้วยที่มีวิจัยจาก การจัดสัมมนาเรื่องเกษตรอินทรีย์ที่มีวิจัยจัดโดยศูนย์พันธุ์วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ และการสร้างการขับเคลื่อนในการทำเกษตรธรรมชาติโดยชาวบ้านเองในรูปของชุมชนเกษตรธรรมชาติหนึ่งจาก การจัดกิจกรรมทัศนศึกษาของกลุ่มการศึกษาเบรียบเที่ยวกับแหล่งน้ำอื่น ได้แก่ แม่น้ำท่าจีน การศึกษาเรื่องวนเกษตร และการทำเกษตรชีวภาพ เป็นต้น ดังนี้

2.1 ดูงานวนเกษตรและชุมชนเข้มแข็ง ณ บ้านผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม บ้านหัวยัน อ.สนมชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา และบ้านอ่างเตย อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา วันที่ 12 พฤษภาคม 2545 เนื้อหาที่ได้รับมีทั้งเรื่องของการทำเกษตรแบบธรรมชาติ เน้นการปลูกป่า ซึ่งจะได้สมุนไพรไว้ใช้ด้วย นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องการจัดการไม้ให้เกษตรกรมีหนี้สิน โดยการทำสร้างความรู้ของตนเอง จากการเก็บข้อมูลรายวัน รายจ่ายตลอดปี และมีการพิจารณาว่ารายจ่ายส่วนใดที่ทำให้ตนเองเป็นหนี้ จากนั้นสามารถจัดการด้วยการบริโภคในส่วนที่จำเป็น และลดรายจ่ายด้วยการปลูกหรือผลิตเอง

ส่วนการดูงานที่บ้านอ่างเตย เป็นเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน หมู่บ้านอ่างเตยแม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มาจากหลายแห่ง มีฐานะยากจน แต่ด้วยความอดทนและขยันทำมาหากิน มีผู้นำชุมชนที่เสียสละและมีมีงานที่ดี นอกจากนี้มีการทำอาชีพเสริมคือการทำผ้าซึ่งอยู่ในโครงการศูนย์ศิลปาชีพ ทำไม้กวาด ทำให้ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้นบ้าง ส่วนทรัพยากรธรรมชาติ หมู่บ้านนี้มีป่าชุมชนจำนวน 60 ไร่ สิ่งก่อสร้าง ได้แก่ สร้างที่รั้วสร้างให้ 58 สร้าง มีฝาย 8 ฝายความเข้มแข็งของชุมชนเกิดได้ เพราะมีการสื่อสารกันที่สำคัญคือมีการประชุมทุกเดือน นอกจากนี้เป็นเพื่อชาวบ้านมีการพึ่งตัวเอง ต่อมาก็ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้าน ถนน ประปาหมู่บ้าน ตลอดจนได้รับรางวัลในการประกวดหมู่บ้านดีเด่น

จากการประเมินผลในขั้นต้น ได้มีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ นายประเสริฐ สุขดาวยา แทนน้ำชุมชนเกษตรธรรมชาติหนึ่งจาก ได้ข้อมูลว่าได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรธรรมชาติเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะการเริ่มต้นทำสวนสมุนไพร ซึ่งถือเป็นจุดพลิกผันชีวิตของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้ม

เฉลิม จากที่เคยที่ล้มเหลว เสียที่ดินไปเกือบ 200 ไร่ หมอดัวไม่มีอะไร กลับมาเย็นในสังคม ได้อย่างดีอีกครั้งหนึ่ง และกล่าวว่า

“ผมยังจำคำพูดที่บอกว่า เจ้าต้องปลูกทุกอย่างที่เราเก็บ และเก็บทุกอย่างที่เราปลูก เชื่อว่า จะแก้ไขปัญหาการขาดทุนได้และไม่ยากสำหรับการเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมใช้ริชีการรวมชาติ”

จากการสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านจำนวน 43 คน ด้วยแบบสอบถาม (รายละเอียด ดูภาคผนวกที่ 3) ชาวบ้านเห็นว่าการดูงานทำให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรและอาชญาอย่าง มีแต่คิดในเรื่องของการปลูกป่า การทำเกษตรอย่างพอเพียง การดำรงชีวิตในแบบปัญหาที่ประสบมากอกจากนี้ได้เรียนรู้เรื่องเกษตรธรรมชาติ ความเป็นอยู่อย่างเป็นอิสระ การมีชีวิตที่ต่อสู้ การอยู่รอด ในชีวิตปัจจุบัน และยังเห็นอีกว่าผู้ใหญ่วิบูลย์จะเน้นการทำเกษตรเพื่อกินอยู่ ต้องคงอยู่ตั้งแต่ชีวิต เวลานาน ส่วนบ้านอ่างเตยเน้นความเข้มแข็งของหมู่บ้าน การบริหารกองทุนหมู่บ้าน การรวมตัวของกรรมการหมู่บ้าน ชี้ชาวบ้านนำมารับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนำมาใช้ทางครอบครัว การตั้งกองทุนหมู่บ้าน ด้านการเกษตร และได้นำพันธุ์พืชจากอ่างเตยมาทดลองปลูก ได้แนวคิดเรื่อง ความอดทนในการทำงานการใช้ชีวิตอยู่รอดในปัจจุบัน จากนั้นคิดว่าจะนำสิ่งที่เรียนรู้มาบอกต่อให้คนในชุมชนทราบว่าเป็นอย่างไร

อย่างไรก็ตามการดูงานเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ในด้านเกษตรธรรมชาติ และการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง แม้จะกลับมาแล้วไม่เห็นรูปปัจจุบันของการเปลี่ยนแปลงในระดับ กลุ่ม และจะเห็นความเข้มแข็งของชุมชนเกษตรธรรมชาติหน่องจากมากขึ้น เนื่องจากได้เสริมอุดม การณ์ด้านจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วได้เข้มแข็ง

2.2 ดูงานตลาดดอนหวาย ริมแม่น้ำท่าจีน และชุมชนรักเห็ด จังหวัดนครปฐม
เป้าหมายของกิจกรรมการดูงานครั้งนี้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการรักษาแหล่งน้ำ และการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจโดยการใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปของตลาดน้ำและการล่องเรือชม ทิวทัศน์วิมานแม่น้ำ ส่วนการเรียนรู้เรื่องการปลูกและแปรรูปเห็ดเป็นการส่งเสริมด้านอาชีพเสริมของ ชาวบ้านและได้เรียนรู้ถึงความมานะบากบั่นในการประกอบอาชีพ

การดูงานตลาดน้ำดอนหวายนอกจากจะมีความสุขจากการได้ช้อสินค้าชุมชนและล่องเรือ สองฝั่งแม่น้ำท่าจีนแล้ว ยังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้นำชุมชนดอนหวาย ถึงประสบการณ์การก้าว ย่างจากตลาดร้าง มาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ลือชื่อของเมืองชานเมืองกรุงเทพฯ ในทุกวันนี้ ซึ่งพบว่า ชาวบ้านให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ดังข้อมูลจากแบบสอบถามชาวบ้าน ดังนี้

ตลาดน้ำดอนหวาย ชาวบ้านเห็นว่าดีที่ได้ไปเห็นสิ่งที่ไม่ค่อยได้เห็น เป็นตลาดน้ำที่แปลก กว่าเพื่อน ตลาดน้ำดอนหวายมีร้านค้า ล่องเรือ รู้สึกว่าคล่องสะoda ได้ไปดูวิธีชีวิตในชุมชนต่างๆ และการพัฒนาในชุมชนริมแม่น้ำ การนำผลิตภัณฑ์ต่างๆมาแปรรูปใหม่ได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยัง

สนุก มีประโยชน์ ตลาดน้ำใหญ่โตดี มีของขายมาก สะอาด แม่ค้าพูดเก่ง คล้ายเครียด ได้เปิดหูเปิดตา แสดงความคิดเห็นว่าไม่ค่อยมีของขาย และสังเกตเห็นว่า อบต. ที่นี่มีความเข้มแข็ง

การดูงานชุมชนคนรักเห็ด ชาวบ้านสะท้อนว่าได้รับความรู้เรื่องการเพาะเห็ดและปลูก ทราบว่าสินค้าที่ทำจากทางบ้านและนำมายา แล้วรู้สึกคล่องสะอาด แต่แสดงความคิดเห็นว่าที่ชุมชนacula แดงทำลำบาก เพราะไม่มีเห็ดให้เรียนรู้ และต้องใช้ในครอบครัวที่ใหญ่จึงจะได้มีรายได้ในครอบครัว ส่วนการนำมารับใช้ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านกล่าวว่า นำความรู้มาใช้ทำความสะอาด เรื่องเกี่ยวกับขยะ เอาแบบอย่างปลูกผักบุ้งตามคลอง เป็นแรงบันดาลใจให้พยายาม จะฟื้นฟูตลาดชุมชนคลองหมู่ 9 และเพาะเห็ด จะค่อยๆ รวมตัวกันทำ (ตอนนี้ยังไม่ได้ทำ) แต่มีความคิดที่จะทำ นอกจากนี้สำหรับชาวบ้านที่ค้าขายในชุมชนบอกว่าได้นำลักษณะแม่ค้าที่ยิ้มเย้มมาปรับใช้กับการค้าขายของตน นอกจากนี้บางคนให้ความเห็นว่าชุมชนacula แดงทำตลาดน้ำยากหน่อย เพราะหอยเชอร์มามีผลต่อสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่เหมาะสมทำเป็นที่ท่องเที่ยว นอกจากนี้ในชุมชนยังมีความขัดแย้งกันอยู่ต่างกับชุมชนตอนห่วยที่ร่วมมือกันดี อย่างไรก็ตามผู้ที่ไปดูงานคิดว่าได้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ จึงจะนำไปแนะนำคนในชุมชนที่ไม่ได้มา

2.3 ดูงานเกษตรชีวภาพ ที่คิวเซ แก่งคอย สระบุรี หลังจากการสัมมนาเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ในหัวข้อ “เทคโนโลยีชีวภาพอีกหนึ่งทางเลือกแห่งโอกาสของคนจน” ในวันที่ 18 สิงหาคม 2545 ณ acula ป่าไม้ แขวงหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่มีหัวข้อเกี่ยวกับ เกษตรกรอินทรีย์ของไทยและของโลก : บทบาทและมุมมองของสถานบ้านพี่ชื่อ อ. ภูดี ชุม จ. ยโสธร และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ที่หนึ่งในผู้ดำเนินการคือนายโนรี แฟรงก์ ประธานชุมชนเกษตรธรรมชาติ หนองจอกและสนับสนุนชุมชนacula แดง ที่มีวิจัยได้พากันจำนวน 80 คน ไปดูงานงานเกษตรชีวภาพ ที่คิวเซ จ. สระบุรี ซึ่งมีทั้งฟังบรรยายเกี่ยวกับเกษตรชีวภาพ และการดำเนินชีวิตของสมาชิกที่อุทิศตัวทำงานเพื่อศาสนा หลังจากนั้นได้ดูงานแปลงไวนัสวนผสม การเลี้ยงเห็ดและการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ซึ่งจากการสังเกตพบว่าชาวบ้านให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยสะท้อนว่าได้ที่ได้ดูเกี่ยวกับเกษตรธรรมชาติ การปลูกผักปลอดสารพิช การทำของเหลือใช้มาทำปุ๋ยธรรมชาติ ทำให้ได้ความรู้และทราบถึงการใช้จุลินทรีย์ที่มีอยู่มากมาย แล้วนำมาใช้กับการเกษตร ตลอดจนใช้กับการทำความสะอาดสิ่งของภายในบ้าน มองว่าที่คิวเซมีขนาดใหญ่ต่อมา กิจการทำเกษตรปลอดสารพิช ซึ่งได้เห็นผลผลิตคือ ต้นผักสวนครัว นอกจากนี้ยังได้ดูการสาธิตการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพอีกด้วย มองว่าการดูงานครั้งนี้ได้เนื้อหาที่ดีมาก ควรขยายกันดำเนินการเอกสารเป็นตัวอย่างให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และสามารถนำมาเผยแพร่ให้ชุมชนต่อไป นอกจากนี้ยังได้แนวคิดในเรื่องการขยายเหลือกัน ถึงไม่มีเงินก็ช่วยเป็นแรงงาน และมีความคิดเห็นว่าสามารถทำตามได้บางอย่างเท่านั้น เพราะสารอีเมียมหายาก แต่ตอนนี้ทำอยู่บ้างแล้ว เมื่อมาดูงานเขาไปปรับใช้ได้อีก

ส่วนความเห็นต่อการนำมารับใช้ในชีวิตประจำวัน มีดังนี้

1. นำความรู้มาลงทำ เช่น ปลาน้ำ กินบ้างขายบ้าง และนำมาใช้ในสิ่งที่เกี่ยวกับเกษตร เช่น ทดลองมาทำน้ำซึ่งภาพใช้ดีพิเศษ พาก มาปรับใช้ที่นาเพื่อน
2. ได้แนวคิดมาปรับใช้เรื่องมีที่พอยู่อาศัย ได้ปลูกผักไว้กินเอง ทำน้ำซึ่งภาพ ได้พูดคุยกันทั้งกลุ่มเกษตรกรหรือรวมชาติได้ทดลองทำไว้แล้วก่อนไปดูงาน
3. กำลังพูดคุยกับคณะกรรมการชุมชนเพื่อขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อไปมากที่สุด ใช้ในการปลูกต้นไม้โดยไม่ใช่สารเคมี
 4. มาใช้ได้ น้ำจุ่นทรีเยร์ยังไม่ได้หาย หรือทำได้แต่ยังไม่ทดลอง
 5. ชื้อหนังสือมา เดินทางไปได้ เพราะหาชื้อคุณปกรณ์ไม่ได้
 6. ไม่ได้ปรับใช้ เพราะไม่มีหัวอีคอม แต่ก็จะพยายามทำ
 7. ไม่ได้ทำ เพราะมืออาชีพเป็นช่างสี (ไม่ได้เป็นเกษตรกร) และทำไม่ไหว แต่ให้สามีทำ สุปชาระบ้านชุมชนศala แต่ความสนใจการดูงานเกษตรซึ่งภาพเป็นอย่างมาก ทั้งๆที่ในชุมชนมีการทำและมีกลุ่มเกษตรกรหรือรวมชาติอยู่แล้ว การมาปรับใช้มีอยู่มากทั้งในระดับบุคคลที่นำมาใช้การปลูกพืชและผักที่บ้าน และระดับกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเรื่องที่ดูงานมา รวมทั้งมีการขยายผลให้คนอื่นๆในชุมชนอีกด้วย

2.4 กิจกรรมวันอนุรักษ์ รักษา แม่น้ำลำคลอง (20 กันยายน 2545) เพื่อการขยายเรื่องจิตสำนึกเรื่องการรักษาคลองแสนแสบให้มีมากขึ้นโดยเฉพาะผู้ใหญ่ในชุมชน ที่มีภาระดูแลชุมชนกับชุมชนรวมใจก้าวเดินต่อไป แม่น้ำลำคลอง และสิ่งแวดล้อม จัดงานวันอนุรักษ์ รักษา แม่น้ำลำคลอง ซึ่งจะจัดในวันที่ 20 กันยายน ของทุกปี สถานที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามโรงเรียนที่อยู่ริมคลองแสนแสบในเขตเมืองบุรีและหนองจอก ซึ่งชุมชนศala แต่ได้มีการจัดงานครั้งนี้ เป็นครั้งที่สอง บรรยายกาศของงานมีทั้งการจัดนิทรรศการ และการแสดงบนเวที ที่แสดงถึงการอนุรักษ์รักษาคลองแสนแสบ วัฒนธรรมริมคลองแสนแสบ ผลงานของชุมชนฯในการจัดงานตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมา และมีการเผยแพร่หลักสูตรห้องถังถินด้วຍการนำเสนอด้วยนิทรรศการ

ผลของการจัดงานวันอนุรักษ์ รักษา แม่น้ำลำคลอง ช่วยศala แต่ได้ให้ความเห็นดังนี้

1. ดี ทำให้ทราบว่าคลองแสนแสบมีประโยชน์และมีสิ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้
2. ดีที่สุด ตั้งแต่โรงเรียนมีมา ผู้ปกครองต้องใจที่งานโรงเรียนให้เข้าใจที่มา จัด(ที่ชุมชนนี้)
3. งานสนุก และดีกว่าก่อน ได้คนรู้จักคุ้นเคย รู้สึกพูดดี นิทรรศการทำให้เข้าใจงานและทำให้ได้ความรู้ว่าคลองแสนแสบเป็นอย่างไร
4. กิจกรรมที่ดี เป็นการปลูกจิตสำนึกในการแก้ปัญหาคลอง ทำให้รู้จักการดูแลรักษาแม่น้ำก่อนที่จะสายเกินไป คิดว่าควรจัดงานนี้ทุกปี เพื่อจะได้รับความรู้เรื่องกิจกรรมต่างๆ

5. ดีมากที่ได้มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ของเก่า รูปแบบได้จัดแบบพื้นๆแบบนี้ดี แต่กิจกรรมกีฬาทางน้ำ ผู้ใหญ่เล่นลำบากแต่ก็เข้าใจ
6. อย่างให้มาจัดให้เด็กๆจะได้สนุก และทำให้ผู้ปกครอง ครู เด็ก ได้เจอกันได้พูดคุยกันบ้าง
7. มีความร่วมมือกันทุกฝ่ายทั้งเขต โรงเรียน และชุมชน และดีมากที่ทางสถาบันราชภัฏได้เห็นความสำคัญของแม่น้ำคุคลอง
8. ดีมีรายได้เข้าโรงเรียน รู้จักการคุ้มครองที่ต้องรักษาต่อไป ภูมิใจที่อยู่ที่นี่
9. สถานที่ตอบเกินไป การจัดประมวลร้องเพลงไปตั้งวงที่ใกล้สุสานไม่เหมาะสม และควร มีการประชาสัมพันธ์มากกว่านี้ การปรับมาใช้กับชีวิตประจำวัน มีดังนี้คือ
 1. ช่วยปลูกจิตสำนึกรักษาคลอง เป็นการกระตุนจิตสำนึกรักษาคลองแสน สะอาดและใช้ประโยชน์จากคลองแสนสะอาดอย่างถูกต้อง ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ ทิ้งให้เป็นที่ทำให้สิ่งแวดล้อมที่จะเกิดในคลองดีขึ้น เพราะเราใช้น้ำนานา เช่น ใช้ในการอาบน้ำ
 2. นำความรู้ไปปะออกกับบุคคลอื่นๆและสอนลูกหลานให้ช่วยกันอนุรักษ์คุคลอง

2.5 ความเห็นของชาวบ้านต่อกิจกรรมอื่นที่นักวิจัยได้จัดทำขึ้นตลอดปีการทำวิจัย พบว่าชาวบ้านให้ความเห็นดังนี้

1. ร่วมประชุมการมองอนาคตร่วมกัน เห็นว่าเด็กทำดี แต่คนที่นี่น้อย เด็กมหาวิทยาลัยเข้าไม่ค่อยมา จำนวนน้อยเกินไปที่เข้าร่วม
2. ไปดูงานมารวม (ชุมชนกماลุลอดิสلام) ดี รู้สึกทำดี นำมาเป็นตัวอย่างได้
3. งานที่เกี่ยวกับเด็กๆเด็กได้มีประสบการณ์ได้ทำงาน เช่น งานนิเทศน์อย เด็กได้ความรู้ มีกิจกรรมร่วมกันเด็กได้ฝึกเขียนข่าวจะเป็นการเรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติจะทำให้การเรียนดียิ่งขึ้น นอกจากนี้การสอนเรื่องเรือ วิเคราะห์สภาพน้ำ และหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้เด็กได้ความรู้ ได้รู้ความเป็นมาของชุมชน เด็กสามารถเป็นมาของชุมชน และดีมากที่นักวิจัยได้มำทำกิจกรรมหลักสูตรของหนู กิจกรรมดังกล่าวทำให้เด็กฯในชุมชนได้มีรู้และได้รับความสนุกสนานในทุกๆเรื่องที่จัดขึ้น ไม่เครียด ทำให้เด็กจะจากยาเสพติด ไปยุ่งเรื่องคลองแทน ไม่เช่นนั้นไปเล่นเกมแทนเวลา มีการแข่งเรือเด็กช่วงกันมา
4. ถ้าเราจอมตัวอย่างชุมชนอื่น เรายังทำได้ ก่อนหน้านี้ไม่เคยทำ พօอาจารย์ทำก็เริ่มทำกันบ้าง จึงอยากให้มามาเข้าร่วมได้ตลอด เพราะได้ช่องทางและข้อมูลเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นควรจัดกิจกรรมวิจัยต่อไป

2.4 ข้อเสนอแนะทั่วไป เกี่ยวกับงานวิจัยทั้งในส่วนของโรงเรียน และส่วนของชุมชน ชาวบ้านให้ความเห็นว่า

1. ดี ถ้ามีโครงการมาป่วยฯ คนในชุมชนเห็นความสำคัญของคลองแสนแสบ
2. ให้มีหลักสูตรท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องต่อเนื่องไป ขณะโรงเรียนกับชุมชนได้มีการบริการทางการเรียน การสอน และจัดแข่งขันฟุตบอล ดีเม้น้ำจากกรากุด ทำห้องคอมพิวเตอร์หางานให้กับโรงเรียน ชุมชนอกร้านขายของให้กำไรที่ได้แก่โรงเรียน
3. การวิจัยทั้งโรงเรียนและชุมชนนั้นควรจะทำเรื่อยไปอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนและชุมชน จะได้มีส่วนร่วมด้วยกัน นอกจากรายการเผยแพร่ให้ชุมชนได้รับรู้อย่างกว้างขวาง
4. ดีอยู่แล้ว อย่างให้มีป่วยฯ ไม่มีข้อเสนอ ไม่เคยขัดแย้ง ครูเห็นมากกว่าเรา เราแค่ผู้สนับสนุน และติ่อมีการสนับสนุน ต่อด้วยวันที่ 7 กุมภาพันธ์ มีงานโรงเรียน รวมมาจัดทำแล้วสนับสนุนดังนั้นจึงอยากร้องให้โรงเรียนต่อไป ถึงแม่โครงการจะจบลงแล้ว ไม่ใช่หายไปเลย ถึงจะเป็นอิสลามถ้ามีงานวัดก็ยินดีให้ความร่วมมือ
5. มาทำก็ได้แล้ว ทำให้เด็กเข้าได้รู้สึกอบอุ่นอกม้าป่อนข้างใน
6. ยังไม่เห็นผลที่สมบูรณ์มากนัก

2.6 ศึกษาข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ชุมชนแสนแสบ (ดูในภาคผนวกที่ 4) ชาวบ้านมีความคิดเห็นดังนี้

1. เป็นหนังสือพิมพ์ให้ความรู้และเผยแพร่ในเรื่องจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์คลอง เกี่ยวกับคลองแสนแสบและการรักษาและพัฒนาคุณค่า การทำปุ๋ยชีวภาพ เกษตรธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งที่ชาวชุมชนยังไม่ทราบ และเรื่องอาชีพที่ชาวชุมชนสามารถทำได้ และเรื่องวิถีชีวิตซึ่งดีมาก
2. เป็นหนังสือพิมพ์ที่ดี ควรจะให้มีอีกต่อไป น่าจะมีให้หลายเนื้อหา เช่น ประวัติคลองแสนแสบ บุคลในชุมชน การอนุรักษ์คลองแสนแสบ และได้พัฒนาคลองดีขึ้น ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น ส่วนข่าวสารดีอยู่แล้วอย่างให้มีต่อไปจะได้มีรายสารปัจจุบัน รวมทั้งได้รู้ว่าชุมชนเป็นอย่างไรและอยากร้องเรียนเรื่องการรักษาความสะอาดของชุมชน
3. เนื้อหาดี รูปแบบแก้ไขได้ เนื้อหาลงเกษตรมาก
4. นักข่าวพูดจาดี สนใจเรื่องนาเสบดี
5. ดี พัฒนาดี ทำดี ข้อความจะลงตามเป้าหมาย ประชาชนเอาใจใส่มากขึ้น อีกทั้งเด็กยังได้รับความรู้มากกว่าก่อน แต่การออกหนังสือพิมพ์มีมากเป็นพักๆ ไม่ต่อเนื่อง จะดีต้องอาทิตย์ละครั้งหรือสองครั้ง
6. เคยอ่านทุกฉบับ บางฉบับมีสาระดี บางฉบับมีสาระน้อย ชอบเรื่องการเกษตรมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เวลาสัมภาษณ์คนใหม่ๆ ไม่เป็น น่าจะเปลี่ยนคนสัมภาษณ์บ้าง

7. ดีมีสาระในการพัฒนาคอลองแส่นแสบแต่ในบางเรื่องก็ต้องให้ตรงกับความเป็นจริงมาก

๒๕

ส่วนการนำเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ชุมชนมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านมีความเห็น

ก

1. ช่วยในการอ่อนรักษาคลองแส้นแสบ ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ
 2. ได้รับความรู้ ความคิด
 3. ได้ ตรงตามปุญญาเขตกร
 4. บางครั้งที่แนะนำอาชีพน่าสนใจ ส่วนใหญ่จะเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกดีขึ้น
 5. ได้ประโยชน์มาก รู้ในสิ่งที่ เมื่อรู้ ข่าวเด็ก น้ำเน่าหรือน้ำเสีย
 6. ส่วนมากมีเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตรน่าจะมีอย่างอื่นบ้าง
 7. เคามาใช้ได้ ยาเสพติดหายไป เพราะเด็กไปเล่นกีฬา ซึ่งหนังสือพิมพ์ช่วยปลูกฝังและสื่อสารให้เด็กไปสนใจเรื่องคลองแทนยาเสพติด

ส่วนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านชุมชนศาลาแดง หลังเข้ามาวิจัยและพัฒนา จากชาวบ้าน 43 คน บอกว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคิดร้อยละ 39.5 ไม่เปลี่ยน 16 ร้อยละ 37.2 nokannainไม่ได้ตอบคำถาม ส่วนการเปลี่ยนแปลงมีทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม ในระดับบุคคล ได้แก่ เด็กชอบโครงการที่จัดทำ เพราะเด็กๆ มาเล่าให้ฟัง พังตลอด ทำให้เด็กพัฒนาขึ้น ขยัน ชอบทำงานและชอบไปโรงเรียนมากขึ้น จากจากแต่ก่อนที่ไม่ค่อยมีอะไรดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ครอบครัวได้รับการเปลี่ยนแปลง เด็กขยันดี ขยันไปโรงเรียน จะหยุดเรียนไม่ได้ เพราะมีกิจกรรมท่องเที่ยวนะ”

ส่วนผู้ให้ได้เพิ่มวิสัยทัศน์ ได้รับความรู้และความคิดแล้วกลับมาทำหรือนำมาปรับปรุงสิ่งที่ทำไว้เดิม เช่น ในด้านการทำการเกษตรมีการทดลองใหม่ใช้ยากับข้าวและต้นไม้แต่ตอนนี้ยังทำไม่สำเร็จ ในด้านการค้าขายหลังไปทัศนศึกษาตลาดน้ำดอนหวายที่แม่ค้าพูดจาดีจึงได้นำมาปรับการขายของของตน

ในระดับครอบครัว เกิดความรัก ความสามัคคีในครอบครัวมากยิ่งขึ้น เนื่องจากครอบครัวได้ไปทศนศึกษาด้วยกัน ร่วมมือกัน พูดคุยกันมากขึ้น ไปไหนทำอย่างไรมีการพูดคุยกันในครอบครัว ในด้านปฏิบัติมีการกลับมาทำป้ายชีวภาพในครอบครัว เช่นที่กล่าวว่า

“ปลูกจิตสำนึกรักทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ (ทำให้ได้ใกล้ชิดพูดคุยกัน (ทำให้) กระตุ้นจิตสำนึกได้”

ในระดับชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น มีจิตสำนึกในการรักชุมชน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในด้านที่ดีขึ้น มีความรักและความสามัคคี มีการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่เคยเป็นเช่นนี้มาก่อน นอกจากนี้ยังช่วยกันพัฒนาพื้นที่ของชุมชนด้วย ดังที่กล่าวว่า

“(มี)ความรัก ความสามัคคี ให้ความร่วมมือกัน และมีอะไรต้องปรึกษากัน ไม่ใช่ทั่วคนเดียว ทำกันหลายคนมักจะสำเร็จ และขอบคุณนักวิจัยด้วย..”

สรุปกระบวนการสร้างความตระหนักในปัญหาคลองแสนแสบและการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบในชุมชน ด้วยกิจกรรมที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนหรือผู้อื่นๆ สามารถส่งผลได้หลายระดับดังต่อไปนี้ ระดับครอบครัวและระดับชุมชน เพราะการศึกษาดูงานดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในบุคคล (intrapersonal communication) มีการนำสิ่งที่เรียนรู้มาขับคิดและนำมายalog ปฏิบัติ ส่วนในครอบครัวได้ไปทศนศึกษาร่วมกันทั้งพ่อ แม่และลูก ทำให้ได้พูดคุยในสิ่งที่เห็นในสิ่งที่คิด และได้ลองทำร่วมกัน ส่วนชุมชนก็เช่นเดียวกันได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญเห็นความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดภาวะสมดุลย์ของระบบนิเวศน์ไม่ว่าจะเป็นน้ำในคลองแสนแสบ และดินที่ใช้ในการเกษตร

วิเคราะห์ได้ว่าวิธีคิดแบบคู่ขนานระหว่างการทำงานในโรงเรียนกับการทำงานในชุมชน เนื่องจากมองเห็นความสัมพันธ์ของการรักษาคลองที่ต้องเกิดจากทุกราย ทุกกลุ่มในชุมชน หากเด็กเกิดจิตสำนึกที่จะรักษาคลอง แต่ผู้ใหญ่ยังทึ่งขยะและสิ่งปนเปื้อนลงคลอง หรือขาดความไม่เห็นเด็กใช้เวลาและความคิดในการรักษาคลอง หลักสูตรที่ร่วมกันทำระหว่างโรงเรียนกับชุมชนก็จะไม่สามารถสถานต่อไปได้ ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมที่โยงกับการรักษาคลองแสนแสบจึงเกิดขึ้น ที่สำคัญเกิดจากวิธีคิดที่ว่าการกระตุ้นให้เกิดการขับคิดวิเคราะห์ปัญหาและมองเห็นทางแก้ไขที่มีอยู่ สามารถใช้วิธีการการดูงาน ทศนศึกษากิจกรรมของผู้อื่นได้ มักจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ ในที่นี่เป็นการจัดกระบวนการศึกษาดูงานด้วยวิธีคิดแบบองค์รวม ที่มองเห็นความเชื่อมโยงมิติด้านต่างๆ ที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ เช่น มิติด้านการเกษตร มิติด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มิติด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มิติด้านการสื่อสารในชุมชน มิติด้านเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น

บทที่ 12

มิติด้านอื่น ๆ ที่มีผลต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ และหลักสูตรท่องถิน

จากการศึกษาการศึกษาภัยต่อการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบนั้น โดยใช้วิธีคิดแบบองค์รวมที่เห็นการเชื่อมโยงระหว่างมิติต่างๆ ไม่เฉพาะทางด้านการศึกษาเท่านั้น แต่รวมถึงมิติทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม มิติทางด้านการเมือง-การปกครอง มิติทางด้านการสื่อสาร และมิติทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้การมองดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 11 ที่เห็นการเชื่อมโยงระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ในบทที่ 10 เป็นเรื่องการเชื่อมโยงระหว่างครูกับชาวบ้าน และครูกับนักเรียน ในที่นี่จะกล่าวมิติในศาสตร์ต่างๆ ดังนี้

1. **มิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม** เห็นได้ว่าชุมชนศาลาแดงมีเงื่อนไขที่ทำให้หลักสูตรท่องถินประสบความสำเร็จ เด็กเกิดจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ รวมทั้งผู้ใหญ่ที่มีจิตสำนึกรักษาลืม นั้นคือเงื่อนไขทางด้านศาสนาอิสลามที่สอนให้มุซย์รักษาธรรมชาติ เนื่องจากเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างมา การให้ความสำคัญกับน้ำที่เป็นทั้งสิ่งที่พระเจ้าสร้างและเป็นสิ่งทำให้มุซย์สามารถเข้าถึงพระเจ้าได้ด้วยการใช้ชาระร่างตนเองให้สะอาดก่อนเข้าสู่พิธีกรรมสำคัญนั้นคือการละหมาดนั้นเอง

นอกจากนี้มิติด้านศาสนาจะมีลักษณะเป็นองค์รวมอยู่แล้วที่เห็นการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ดังนั้นมีความเชื่อความศรัทธาในพระเจ้าที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นตัวนำ จึงเกิดการดำเนินการตามอย่างมีพลังและไร้ข้อสงสัย ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไม่ชุมชนศาลาแดงจึงได้ก่อตั้งชุมชนเกษตรธรรมชาติมาด้วยตัวชาวบ้านเอง ด้วยความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีแรงบันดาลใจอย่างมากในการที่แก้ไขสิ่งแวดล้อมในชุมชนศาลาแดงให้ปลอดจากสารเคมี แม้ว่าจะต้องสละแรงกาย และทรัพย์สินไปบ้างก็ตาม แต่เนื่องด้วยการทำางานด้วยใจของเครือข่ายที่ต้องการรักษาธรรมชาติทำให้ทรัพย์สินที่ใช้ไม่ต้องจ่ายไปมากเลย เช่น การจัดงานฟื้นชีวิตให้ธรรมชาติในเดือน เมษายน และกรกฎาคม 2546 โดยได้เครือข่ายและสมาชิกมาร่วมกันจัดทำ ใช้พื้นที่ที่สวนของแทนนำชมรม เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าในกลุ่มไทยพุทธมิติด้านวัฒนธรรมที่จะโยงกับการรักษาคลองแสนแสบ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันไม่มีเสียแล้ว ไม่ว่ารากของวิธีคิดที่ขอภัยแม่น้ำที่มุนชย์ได้ทำสกปรกในงานโดยกระทบเหลือไว้เพียงรูปแบบเท่านั้น การยกย่องข้าวเป็นแม่โพสพที่ต้องทำพิธีกรรมด้วยวิธีคิดที่มองว่าแม่โพสพเสียสละร่างกายของตนเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ ดังนั้นจึงไม่ควรใส่สารพิษต่างๆ ให้แม่โพสพดีมกิน หรือการมองน้ำที่ที่ชาวเคมีและดินที่ใส่ยาฆ่าหอยเชอร์เบรียบเป็นมาตรฐาน และมาตรฐานในร่างกายมนุษย์ วิธีคิดเหล่านี้ได้หายไปเนื่องจากความเร่งรีบที่ต้องใช้พื้นที่ที่เช่ามา

ผลิตข้าวให้ได้มากที่สุดเพื่อมาเลี้ยงปากห้องของครอบครัว อีกทั้งความรักในผืนดินก็มีน้อยนี้เอง จากเป็นที่ดินของผู้อื่นไม่ใช่ของตัน ทั้งนี้จะกล่าวโทษชาวบ้านไม่ได้เนื่องจากแผนพัฒนาประเทศไทยตลอดระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมาไม่ทิศทางต้องการความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นวิธีคิดแบบพออยู่พอกินที่ส่งผลดีต่อชุมชนชาติ ได้เปลี่ยนไปเป็นวิธีคิดที่ต้องการผลผลิตมากๆ อันเป็นการทำร้ายธรรมชาติทั้งดินและน้ำเป็นอย่างมาก หากถามว่าสามารถนำมิติทางด้านศาสนาพุทธ และวัฒนธรรมมาได้หรือไม่ ที่จริงแล้วสามารถทำได้หากศึกษาบทเรียนของภูมิปัญญาท้องถิ่น หลายคนในแผ่นดิน และหน่วยงานพัฒนาเอกชนหลายแห่งที่ได้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมต่างๆขึ้นมา โดยอาจจะเปลี่ยนหน้าที่ของการใช้ เช่น เรื่องผ้าป่าในศาสนาพุทธ นำมาใช้หน้าที่เพื่อความอยู่รอด ของชุมนาที่ยากจน ด้วยการทำผ้าป่าข้าว ในขณะที่ยังมีความหมายของการช่วยเหลือกันเหมือนเดิม หรือพิธีสืบชะตาแม่น้ำ ที่นำพิธีกรรมทางศาสนาพุทธที่ออกไปทางพราหมณ์ เปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากมนุษย์เป็นธรรมชาติแทน แต่ยังทำหน้าที่ของการต่ออายุ รักษาไว้ให้ยานานได้ นอกจากนี้ในด้านวัฒนธรรมที่จะนำมาช่วยในการอนุรักษ์คลองแส้นแสบต่อไปให้ยั่งยืน อาจรื้อฟื้นพิธีกรรมเกี่ยวกับแม่โพสพเพื่อให้ชาวบ้านได้เกรงใจแม่โพสพในข้าว ที่จะเอกสารพิชี้เป้าให้

2. มิติทางด้านการเมืองและการปกครอง ความหมายของการเมืองมีทั้งการเมืองที่เป็นนโยบายที่กระทบต่อชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน การเมืองในระดับท้องถิ่นและชุมชนทั้งจากสำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น พบวันโดยบ่ายของภาครัฐเรื่องกองทุนหมู่บ้านสะท้อนถึงความขัดแย้งบางประการในหมู่ 5 เขตหนองจอก ซึ่งตัวชี้วัดที่บอกได้คือการที่ไม่สามารถที่จะรวมตัวกันได้ดี ในการเสนอแผนของบประมาณดังกล่าว หากวิเคราะห์พบว่าในภาพที่เห็นที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธกับไทยมุสลิม แท้จริงยังมีอยู่ซึ่งแสดงได้ชัดเมื่อต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการรวมตัวกันของชาวบ้านในการประชุม จากการสอบถามมีเหตุผลหลายประการ ได้แก่ การไม่มีทุนทางสังคมระหว่างกันมาก่อน ขาดการเชื่อมต่อ กัน เช่น คนไทยพุทธคิดว่าโครงการที่เสนอขอทุนกลุ่มไทยมุสลิมได้คิดไว้อยู่แล้ว เช่น การทำโรงสีของชุมชน ดังนั้นจึงไม่แน่ใจในโครงการ อีกทั้งไม่อยากเป็นหนี้เพิ่มขึ้นด้วย นอกจากนี้มีแนวคิดเรื่องความเป็นอิสلام กลุ่มไทยมุสลิมที่มีฐานะดีในชุมชนก็มองกลุ่มไทยพุทธเป็นอีกกลุ่มนึง

นอกจากนี้พบว่าในชุมชนศาลาแดงบทบาทของการปกครองชุมชน ตกอยู่ที่ผู้นำทางศาสนามากกว่าผู้นำทางการปกครอง ดังนั้นพลังของการพัฒนาชุมชน หรือการที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมตอกย้ำที่ผู้นำทางศาสนาในที่นี้คืออิหม่าม ส่วนกลุ่มไทยพุทธเป็นบทบาทของผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ลุงสอย ทับทิม ที่สามารถประสานกับชาวไทยมุสลิมได้ดี ดังนั้นพลังที่จะขับเคลื่อนการรักษาคลองแส้นแสบ และสนับสนุนหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนศาลาแดง นาที่จะอยู่ที่อิหม่าม สวัสดิ์ นิกาจิ และกรรมการมัสยิด แทนนำชุมชนเกษตรกรรมชาติหน่องจาก ลุงสอย ทับทิม แต่คิดว่า การขับเคลื่อนยังคงข้างยาก เพราะยังไม่สามารถเข้าไปนั่งในใจคนไทยพุทธอีกกว่าร้อยละ 35 ได้

ดังนั้นต้องมีการทำงานร่วมกับองค์กรภายนอก เช่น สำนักงานเขตหนองจอก สถาบันราชภัฏจันทร์กฤษณ์ ชุมชนรวมใจภาคธีรักษ์ตันไม้ แม่น้ำลำคลองและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหน่วยงานพัฒนาเอกชนกลุ่มเกษตรกรรมชาติหนงจากหรือสวนดวงตะวัน อย่างไรก็ตามที่สำคัญต้องเกิดการระเบิดจากภายใน หมายความถึงต้องเกิดความตระหนักของชาวบ้านเสียก่อน ซึ่งที่ที่มีภัยได้พยายามทำคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม ด้วยรูปแบบการดูงาน ดังนั้นหากมีการสอนต่อคือแกนนำของชาวบ้านได้หากลุทธิ์ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชุมชนจะได้ประโยชน์มาก ชาวบ้านต้องรวมกันเป็นหนึ่งเดียวที่จะร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่สำนักงานเขตหนองจอก และหน่วยงานวิจัยด้านพันธุ์วิศวกรรมสนับสนุนอยู่คือการทำเกษตรอินทรีย์นั้นเอง แต่นั้นก็ยังเป็นแนวคิดที่ผลิตเพื่อขายอยู่ อาจต้องมีการทบทวนวิธีคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่มีหลายระดับนำมาใช้ในชุมชนก็ได้

สรุปมิติทางด้านการเมือง การปกครอง เป็นมิติด้านการสนับสนุนที่จะทำให้การตระหนักในการรักษาคลองแสนแสบมีขึ้น และเมื่อชาวบ้านหรือผู้ปกครองมีแนวคิดดังกล่าวก็จะสนับสนุนหลักสูตรห้องถินที่จะสร้างจิตสำนึกให้เด็กรักษาคลองแสนแสบอย่างเต็มที่

3. มิติทางด้านการสื่อสาร พบร่วมกับการสื่อสารในชุมชนส่วนใหญ่ใช้การสื่อสารแบบเผยแพร่หน้า ทั้งการสื่อสารแบบตัวต่อตัว และการสื่อสารแบบการประชุมกลุ่ม แต่การสื่อสารในรูปแบบหลังกลุ่มชาวไทยมุสลิมจะใช้มากเนื่องจากต้องทำพิธีรวมทางศาสนาทุกวัน นั้นคือการละหมาดหรือหากไม่ว่างทุกวันอย่างน้อยก็ต้องทุกวันศุกร์ การมาร่วมประกอบพิธีทางศาสนาทำให้เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน อย่างชุมชนเกษตรธรรมชาติหนงจากก็เกิดจากการมาอยู่ร่วมกันทำพิธีทางศาสนา คือพิธีศีลอดตนนั้นเอง

ส่วนชาวไทยพุทธได้ไปพบปะกันที่วัดในเขตบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากชุมชนศาลาแดงไม่มีวัด แต่ที่สำคัญกลุ่มไทยพุทธยังไม่ผู้นำความคิดด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง การขยายแนวคิดการตระหนักต่อปัญหาคลองแสนแสบและการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองจึงเข้าไม่สามารถทะลุครอบคลุมกลุ่มไทยพุทธเข้าไปได้ ดังนั้นหากมีหน่วยงานหรือมีการศึกษาที่จะทำเพิ่มเติมในจุดนี้เป็นจุดที่น่าสนใจ

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าการสื่อสารที่ใช้ในกลุ่มไทยพุทธส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารที่ใช้กับกลุ่มไทยมุสลิมมีหลายรูปแบบทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารแบบเป็นกลุ่มอย่างและกลุ่มใหญ่ การใช้หอกระจายข่าวซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การเรียก集หมาดวันละ 5 เวลา เป็นต้น ดังนั้นหากมีการวิจัยแบบพัฒนาต่อไปที่สร้างความเข้มแข็งของจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ คงต้องหากลุทธิ์ที่แตกต่างกันตามธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมาย

การทดลองใช้สื่อหนังสือพิมพ์ชุมชน ได้รับความสนใจจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก เนื่องจากส่วนใหญ่ชาวบ้านอ่านหนังสือได้ จากการสะท้อนของชาวบ้านเห็นว่าหนังสือพิมพ์แสนแสบมีความนำเสนอประดิษฐ์เดินเกี่ยวกับชุมชน โดยเฉพาะความรู้ทางด้านการเกษตร ความเคลื่อนไหวในชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะทีมวิจัยได้รับความร่วมมือจาก โปรแกรมวิชาโนเทศศาสตร์สถาบันราชภัฏจันทรเกษม ที่ส่งนักศึกษาสาขาวันนี้มาวิเคราะห์และทำข่าวในชุมชนตลอดเวลา 1 ปีที่ทำวิจัย นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่ให้นักศึกษาได้ฝึกทำหนังสือพิมพ์ด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

สรุปได้ว่ามิติทางการสื่อสารที่จะสนับสนุนให้เกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบต้องมองการสื่อสารเป็นกระบวนการ ดูปัจจัยทั้งผู้ส่งสารพยายามให้เป็นชาวบ้านที่เป็นผู้นำความคิดทั้งกลุ่มไทยพุทธและกลุ่มไทยมุสลิม เข้าใจธรรมชาติผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันในโลกทัศน์และความเชื่อ เนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมที่จะสื่อสาร และช่องทางสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งนี้ต้องพยายามให้เกิดการสื่อสารสองทางที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน พยายามให้เกิดการสื่อสารของเครือข่ายต่างๆเพื่อสร้างพลังในการรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งจากชาวบ้าน ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

4. มิติทางด้านเศรษฐกิจ ในด้านการกินการอยู่ของชาวบ้านชุมชนศาลาแดง พบร่างได้มีการใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองแสนแสบหลายประการ ได้แก่ ใช้ในด้านการเกษตรซึ่งส่วนใหญ่คือการทำนา รองลงมาเป็นการทำสวนต่างๆ นอกจากนี้มีการจับสัตว์น้ำจากคลองแสนแสบเป็นอาหารในบางบ้านที่ยังมีฐานะยากจน ในบางแห่ง เช่น ในสวนของคุณประเสริฐ สุขุมวิท ที่มีพื้นที่กว่าครึ่งทำเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ใช้เลี้ยงปลา และกุ้ง ได้ดูดน้ำจากคลองแสนแสบมาใช้ในสระน้ำอีกด้วย ดังนั้นอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณประเสริฐเห็นปัญหาจากการน้ำเสียในคลองแสนแสบ จึงเป็นหนึ่งในแกนนำที่รณรงค์ให้ชาวบ้านรักษาคลองแสนแสบรวมทั้งธรรมชาติโดยรอบ ด้วยการไม่ใช้สารเคมี แต่ใช้สารอินทรีย์แทน เป็นที่น่าสังเกตว่าชุมชนศาลาแดงไม่มีการเลี้ยงปลาในกระชังในคลองฯอย่างชุมชนกماลุลลิสลา จากการสัมภาษณ์พบว่า เหตุที่ไม่ใช้ประโยชน์จากคลองฯเพื่อการเลี้ยงปลาในกระชังเนื่องจาก ในช่วงที่มีการปล่อยน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีและยาฆ่าหอยเชอร์จากน้ำในคลองฯ ดังนั้นหากมีการเลี้ยงปลาในกระชัง มีโอกาสที่จะสูญเสียปลาเดี้ยงจำนวนมากได้ ส่วนที่ชุมชนกมาลุลลิสลาในกระชัง มีโอกาสที่จะสูญเสียปลาเดี้ยงจำนวนมากได้ จึงทำให้ชาวบ้านหดหายได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองแสนแสบในการเลี้ยงปลาในกระชังอีกด้วย นอกจากนี้การหาปลาในคลองฯของชาวชุมชนศาลาแดง จะใช้ภูมิปัญญาดังเดิม คือการทำเป็นซังหรือปักต่อไม้และใบไม้ไว้ในคลองฯ ล่อให้ปลามาอยู่บริเวณนี้ค่อนข้างมาก จากนั้นจึงใช้แนนล้อมจับปลาในซังได้ง่าย

นอกจากการใช้น้ำในคลองแสนแสบในการทำประโยชน์ด้านการเกษตรแล้ว ชาวศala แดง ส่วนใหญ่ได้ใช้น้ำในคลองฯ ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การอาบน้ำ การซักผ้า ล้างจาน วน้ำต้มน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชนยังไม่มีน้ำประปาเข้ามา ส่วนน้ำที่ใช้บริโภคเป็นน้ำบาดาล

ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองแสนแสบยังเป็นประเด็นสำคัญ ที่ทำให้ชาวบ้าน ให้ความสนใจในการที่ร่วมรักษาระบบน้ำในคลองและให้มีสารเคมีน้อยลง แต่ที่ยังไม่มีการรณรงค์ที่มาก พอกาจจะเป็นเพราะ ปัญหาน้ำเสียที่ทำให้ปลายเป็นช่วงเวลาที่มีการปล่อยน้ำจากน้ำลำคลอง หรือช่วงหน้าฝนที่น้ำทั้งหมดจากน้ำลำคลอง ซึ่งในหนึ่งปีช่วงที่ศala แดงทำงานเฉลี่ย 3 ครั้ง ดังนั้น ปัญหาจากสัตว์น้ำตายจะเกิดประมาณปีละสามครั้ง แต่ที่ชาวบ้านรู้สึกไม่กระทบมากเนื่องจากไม่ได้พึงอาหารจากสัตว์น้ำในคลองฯ เป็นหลัก และไม่ได้ใช้น้ำในคลองฯ ในการบริโภคหากแต่ใช้ใน การอุปโภคเท่านั้น ซึ่งมีปัญหาในเรื่องมีฝืนคันที่ผิวหนังในช่วงที่มีสภาพที่ปลายชี้ชาวบ้านเห็น ว่าเป็นปัญหาเล็กน้อย นอกจากนี้ปริมาณปลาที่ตายไม่ได้มีจำนวนมากมีเพียงหลักสิบเท่านั้น อีก ทั้งลักษณะทางกายภาพของน้ำที่มีสารเคมีปนเปื้อน ไม่เห็นความแตกต่างกับสภาพน้ำปกติ ดังนั้น ปัญหาของคลองแสนแสบในระยะนี้จึงเปรียบเป็นภัยที่มองไม่เห็นนั่นเอง เพราะพิษภัยจากสารเคมีเป็นการสะสมในร่างกายมนุษย์หากมีการรับประทานปลาที่ตายจากสารเคมี หรือแม้แต่ปลา และสัตว์น้ำในคลองตามปกติสามารถสะสมสารเคมีต่างๆ ได้ ซึ่งกว่าจะรู้ตัวต้องใช้เวลานับสิบปี แต่ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นอาจไม่คุ้มกับการเสี่ยงจากการไม่ได้ป้องกันได้

อย่างไรก็ตาม ในการทำวิจัยครั้งนี้ได้มีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ให้เยาวชนในพื้นที่ใน การเฝ้าระวังน้ำในคลองแสนแสบอีกด้วย เริ่มจากกิจกรรม "นักสืบสายน้ำ" ในช่วงเริ่มต้นโครงการ และกิจกรรม "การตรวจสภาพน้ำ" ในช่วงปลายโครงการ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เยาวชนเห็นว่า น้ำใน คลองแสนแสบที่ใช้หลังจากการแก่งสารส้มแล้ว ยังมีสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ที่อาจเป็นอันตรายขึ้นอยู่ ส่วนการตรวจสภาพน้ำแม้ว่าจะมีอีกชิ้นในน้ำอยู่ในค่าที่มากซึ่งแสดงถึงน้ำยังมีสภาพดี แต่เรา ยังไม่

กิจกรรมนักสืบสายน้ำ หรือการตรวจสภาพน้ำเป็นเพียงการจุดประกายให้โรงเรียนและชุมชนได้เห็นพิษภัยที่มองไม่เห็นจากสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตอย่างสารเคมี แต่ความยั่งยืนจะเกิดขึ้น ได้ก็ด้วยการสนับสนุนในกระบวนการนี้ ที่จะต้องสร้างการเฝ้าระวังน้ำในคลอง แสนแสบให้กับเด็กต่อไป ส่วนกิจกรรมในชุมชนควรจะมีการเสริมพลัง "ชุมชนเกษตรธรรมชาติ หนองจอก" ที่เกิดจากชาวบ้านตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของตนเอง ซึ่งหลังจากการทำวิจัยพบ ว่า กลุ่มชาวบ้านที่ตื่นตัวเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวยังจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ในภายหลังได้มีการประสานกับนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในกรุงเทพฯ แบบ ออนไลน์ที่ปลด躲จากสารเคมีทั้งจากน้ำและดิน ส่วนทีมงานวิจัยยังช่วยสร้างเสริมกำลังใจด้วยการ แนะนำให้สื่อมวลชนที่จัดรายการโทรทัศน์ได้สัมภาษณ์แทนน้ำหมرمฯ อีกด้วย ในขณะเดียวกันได้

นำแนวคิดในการรักษาคลองแสนแสบและธรรมชาติไปเผยแพร่ในการประชุมประจำปีของศูนย์มนุษยวิทยา เรื่อง “พลังภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาคลองแสนแสบ” อีกด้วย

นอกจากนี้พบว่าชาวบ้านชุมชนศาลาแดงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน กลุ่มคนไทยมุสลิมส่วนใหญ่จะมีฐานะดี ส่วนกลุ่มคนไทยพุทธส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ดังนั้นการที่จะเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมจริงมาที่หลังเรื่องปากท้องที่เดินตามแนวทางระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เน้นผลิตจำนวนมาก ทั้งๆที่ทรัพยากรที่มีอยู่คือคุณภาพของดินได้เสื่อมไปจากการทำนาปีละ 3 ครั้งแล้ว ดังนั้นการแก้ปัญหาด้วยการได้ปุ๋ย และใช้ยาฆ่าแมลงและหอยเชอร์จึงเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต ซึ่งจากการสัมภาษณ์ปัจจุบันชาวนาขายข้าวได้เกวียนละ 4,000 บาท ซึ่งถือว่าขาดทุนทั้งๆที่ยังไม่รวมค่าแรงงาน

ดังนั้นชาวนาในพื้นที่ได้มีโอกาสไปดูงานที่กลุ่มผู้ใหญ่วินัย เข้มเฉลิมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจของชุมชนที่สำคัญคือการเรียนรู้ตัวเอง และจัดการให้ชีวิตไม่มีหนี้ ซึ่งปกติชาวนา ชาวไร่ที่ยากจนจะมีภาวะหนี้สินแบบทั้งสิ้น การเลือกวิธีการผลิตว่าจะผลิตเพื่อยังชีพ หรือผลิตเพื่อขายด้วยวิธีการรวมกลุ่ม เป็นต้น เห็นว่ามีทางเลือกอีกหลายอย่างที่ชาวนาในชุมชนศาลาแดงต้องขับคิดแทนการทำเงินชีวิตอย่างที่เคยเป็น นอกจากนี้การทำการเกษตรที่ใช้สารพิษต่างๆจะส่งผลกระทบต่อร่างกายของผู้ใช้ในที่สุด ซึ่งเห็นได้ว่าแท้จริงแล้ว มิติทางเศรษฐกิจที่เข้มกับมิติด้านสิ่งแวดล้อม และยังโยงกับมิติอื่น เช่น สุขภาพ เป็นต้น

สรุปมิติอื่นๆที่โยงกับความตระหนักรักษาคลองแสนแสบ และหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วยมิติทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม มิติทางด้านการเมือง-การปกครอง มิติทางด้านการสื่อสาร และมิติทางด้านเศรษฐกิจ หากต้องการแก้ไขปัญหาคลองให้ได้เต็มที่นอกจากการทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นมิติทางด้านการศึกษา ต้องทำงานควบคู่ไปกับมิติด้านอื่นด้วย ดังนั้นการทำางานของทีมวิจัยจึงทำคู่ขนานระหว่างการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้เด็กเกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ และการเริ่มต้นสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ เช่นกัน แต่เนื่องจากมีเวลาจำกัดทีมวิจัยจึงเน้นไปที่โรงเรียนในภาคเรียนแรกก่อน ส่วนชุมชนจะมานั่งในช่วงหลังเดือนหลังควบคู่ไปกับการปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเป็นเพียงก้าวแรกของการทำงานในชุมชน ดังนั้นจึงต้องการให้มีการต่อยอดจากผู้สนใจอื่นที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการรักษาคลองแสนแสบต่อไป

บทที่ 13

สรุป วิเคราะห์ และเสนอแนะ

1. บทสรุป

ชุมชนศalaแดง เขตหนองจอก เป็นชุมชนชานเมืองที่อยู่ติดกับอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่ไม่สามารถครอบคลุมพื้นที่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ ได้ ความทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นวิธีคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่ยังเห็นวิถีทางวัฒนธรรมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตและการทำการเกษตรที่มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกันหรือที่เรียกว่ามีแนวคิดแบบองค์รวม การปฏิบัติของชาวบ้านที่กระทำต่อธรรมชาติทั้งการใส่สารพิชเพื่อทำลายแมลงและหอยเชอรี่ การใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์จนมากเกินไปจนกระทั่งดินเสียเพื่อเร่งผลผลิตให้ได้มากที่สุด แต่ยังผลิตมากเกินไปจนมากเท่านั้น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนส่วนใหญ่เกินจากน้ำมือของคนในชุมชนเท่านั้น เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่สีเขียวซึ่งห้ามการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและน้ำเสียจากกรุงเทพฯ ในเด็กกันด้วยประตุน้ำบริเวณเขตบางกะปิ และประตุน้ำระหว่างเขตมีนบุรีและหนองจอก ทำให้น้ำบริเวณชุมชนศalaแดงยังมีสภาพดี จากการวัดถ้วนสูดมีค่าอีกซึ่งในน้ำหรือบีโอดีประมาณ 5.4 มีบางช่วงในหน้าฝนที่น้ำจากท้องนาได้อ่อนตัวลงคล่องทำให้สารพิชในการฆ่าหอยเชอรี่ลงคลองเป็นผลให้ปลากัดสัตว์น้ำตายพอกลัวอย่างไรก็ตามแม้ว่าปัญหาน้ำเสียยังไม่เห็นชัดเจนนัก แต่หากไม่รีบแก้ไขนับวันจะยิ่งมากขึ้นทุกที่

นับว่าเป็นโอกาสอันดีที่ประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ที่มุ่งเน้นนโยบายการปฏิรูปการศึกษาเพื่อช่วยแก้ปัญหาประเทศชาติในระดับฐานราก ด้วยการเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาแทนการอบรมหัวหน้าที่ให้โรงเรียนดังที่เป็นมาหลายสิบปี ทำให้เกิดนักเรียนได้เรียนรู้และสัมผัสด้วยตนเอง ขาดความภูมิใจในห้องถิน ขาดการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถินมาแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนทั้งๆ ที่มีความเหมาะสมในบริบทของชุมชน ดังนั้นภาพของการที่โรงเรียนและชุมชนจับมือกันร่วมสร้างหลักสูตรท้องถินจึงเกิดขึ้นทั่วแผ่นดินไทย และที่ชุมชนศalaแดงเกิดหลักสูตรท้องถินอีกอันหนึ่งในตอนท้ายของการทำวิจัย ชื่อหลักสูตรของหนู ซึ่งมีแนวคิดจากแนวทางทางการศึกษาที่เน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และแนวคิดจากการสื่อสารสองทาง

หลักสูตรท้องถินเรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดงเริ่มต้นจากการระดมสมองระหว่างคณาจารย์ และชาวบ้านโดยที่มีวิจัยเป็นผู้สนับสนุนวิทยากร ในช่วงแรกยังมีชาวบ้านเข้ามามากน้อยจากชาวบ้านยังคิดว่าหน้าที่ด้านการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียน และในช่วงนั้นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนยังค่อยข้างห่างจากกัน แต่เมื่อหลักสูตรได้ลองปฏิบัติได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองเป็นอย่างดี เพราะเด็กๆ อยากรู้โรงเรียนแทนการไปทำกิจกรรมที่ไม่สร้างสรรค์อย่าง

อื่น และมองเห็นว่ามีประโยชน์เพราะสอนเรื่องชุมชน เนื่องจากวิธีคิดในการจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่ใช้แนวคิดแบบองค์ความรู้และบูรณาการ จนเห็นการเชื่อมโยงของมิติต่างๆ ความหลากหลายของกลุ่มคน ดังนั้น การขับเคลื่อนหลักสูตรจึงมีลักษณะเป็นเชิงช้อน เช่น ในภาคเรียนที่สองที่ได้ปรับเคาน์เตอร์ของหลักสูตรไปไว้ในวิชาแกนทำให้ครูไม่เสียเวลาที่ต้องมาสอนวิชาแกนและวิชาในหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งยังได้สอนตามหน้าที่และที่ได้คิดสร้างสรรค์ใหม่ นอกจากนี้ยังใช้แนวทางบูรณาการแบบบูรณาการคือสร้างจิตสำนึกของเด็กควบคู่กับผู้ใหญ่ เด็กในรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่น ผู้ใหญ่ในรูปแบบของการศึกษาดูงาน

ส่วนเงื่อนไขที่หลักสูตรท้องถิ่นประสบความสำเร็จ ที่สำคัญคือทั้งผู้เรียนที่มีความพร้อมในการเปิดรับเนื้อหาเกี่ยวกับการวิชาชีวกรรมชาติเนื่องจากมีประสบการณ์เดิมที่เติบโตมา กับคล่องแส่นแสบ ต้นไม้ และธรรมชาติที่สวยงามในชานเมือง ผู้สอนที่เปิดใจยอมรับชุมชน และมีความคิดสร้างสรรค์มีความสามารถในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับแนวทางการสอนได้ ผู้บริหารที่มีความสามารถสูงในการบริหารจัดการทั้งบุคลากร และบริหารด้านวิชาการ และชาวบ้านที่มีพื้นฐานของการวิชาชีวกรรมชาติตามคำสอนของพระเจ้า และการเปิดรับการเรียนการสอนแบบใหม่ที่มีการปฏิบัติจริง ในที่นี้ได้ใช้คล่องแส่นแสบเป็นห้องเรียนธรรมชาติ

การสร้างจิตสำนึกรักษาคดลวงแسنแสบได้มีการโยงเครือข่ายกับชุมชนกมกาลลิอิส
ตามที่ประสบความสำเร็จในการรักษาคดลวงแสนแสบมาว่ามีสิบปีเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อ
ศึกษากระบวนการถ่ายโอนภูมิปัญญาระหว่างชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลายทั้ง การศึกษาดูงาน
การเชิญผู้รู้ในชุมชนกมกาลลิอิสสามารถบรรยายให้ชาวบ้านและเด็กฯฟัง การเขียนบทความลงใน
หนังสือพิมพ์แسنแสบ ซึ่งผลิตโดยสถาบันราชภัฏจันทร์ฯ เกษม โดยการสนับสนุนของโครงการวิจัยฯ
พบว่าการเปลี่ยนแปลงในเชิงรูปธรรมไม่เห็นชัดนัก แต่น่าจะมีผลบ้างจากการเสนอวิธีคิดในการ
รักษาคดลวงแสนแสบและรวมชาติผ่านบทความ ที่เน้นเรื่องการโยงกับมิติของศาสนาอิสลามต่อ
การรักษาครรภ์ชาติ

ส่วนมิติอื่นๆที่ส่งผลต่อ ความตระหนักต่อการวิจัยคลองแส้นแสบและหลักสูตรห้องถิน มีทั้งมิติทางด้านศาสตร์และวัฒนธรรม การเมือง-การปกครอง การสื่อสารและเศรษฐกิจ

นอกจากนี้หากมองลึกลงไปในวิธีคิดในการทำหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนศาลาแดง มีแนวคิดที่สำคัญคือความเชื่อมั่นว่าภูมิปัญญาที่จะส่งผลสะเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงในที่นี่คือ การกลับมาให้คุณค่าแก่ชุมชน คลองแส้นแสบว่ามีอัตลักษณ์ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญานั้นต้องมีระบบอุดมการณ์ เชิงอำนาจ หมายถึงการมีพลังเพียงพอนั่นเอง ดังนั้นการเลือกเรื่องเรื่องในภาคเรียนแรกเป็นการปฏิรูปที่เด็กจะได้สัมผัสถกันน้ำในคลองแส้นแสบ โดยผ่านพลังอันยิ่งใหญ่นั้นคือความสนใจของ

เด็ก นั่นคือสิ่งที่เรียนควรจะมีความสนุก สร้างความสุขให้กับเด็ก อีกทั้งเปิดโอกาสให้เด็กในแสดงออกทางความคิดและการกระทำ นอกจากรูปแบบมิติเชิงซ้อนดังที่กล่าวไปแล้ว

ส่วนแนวคิดทางการศึกษาใช้ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้แบบพุทธิปัญญาที่เชื่อว่าเด็กมีความรู้เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว การสอนของครูคือการเติมเต็ม และการสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งในหลักสูตรห้องถินเด็กต้องสัมผัสกับสังคม วัฒนธรรม ลิงแวดล้อม ผู้เฝ้าผู้แก่ ผู้รู้ในห้องถิน เช่น กลุ่มคนตระพื้นบ้านนาเสบ แกนนำชุมชนเกษตรกรรมชาติหนอง กลุ่มเกษตรกรรมชาติหนองของจอกหรือสวนดวงตะวัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มีบริบทต่างกันแต่ได้รับผลกระทบจากมนุษย์เหมือนกัน เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของการรักษาธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นที่ใด

นอกจากนี้สามารถอธิบายตามกรอบแนวคิดในการวิจัยนั่นคือทฤษฎีระบบ ซึ่งสิ่งนำเข้า (input) คือสภาพของชุมชนที่มีเงื่อนไขทางศาสนาอิสลามเป็นตัวหนุน นักเรียนมีประสบการณ์ที่อ่อนโยนต่อธรรมชาติ โรงเรียนขนาดเล็กที่ขับเคลื่อนได้ง่าย เพราะไม่ซับซ้อน ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์และมีภาวะผู้นำ ผ่านกระบวนการที่มีวิจัยได้สร้างกระบวนการ (process) ของการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมสร้างหลักสูตรห้องถิน และการกระตุ้นให้ชุมชนได้เกิดความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดดูงานในชุมชนอื่นๆ ที่หลากหลายมิติทั้งด้านเกษตร สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนผลลัพธ์ (output) ที่เกิดขึ้นคือเด็กเกิดจิตสำนึกต่อการรักษาคลองแสนแสบ โรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตรห้องถินไปใช้ในวิชาแกน และชุมชนเกิดความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

บทวิเคราะห์

งานวิจัยเรื่อง การศึกษา กับ การสร้างจิตสำนึก : กรณีคลองแสนแสบ สามารถวิเคราะห์แนวคิดได้ดังนี้

1. หลักสูตรห้องถิน"เรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศาลาแดง" เป็นหลักสูตรที่เน้นการให้เยาวชนเห็นคุณค่าและแก้ปัญหาคลองแสนแสบ เน้นกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง โรงเรียนสุหร่าศาลาแดงได้ทดลองทำหลักสูตรห้องถินในเบื้องต้นด้วยการจัดเป็นรายวิชาที่มีการเรียนอย่างต่อเนื่องในภาคเรียนที่ 1/2545 และมีการปรับปรุงและได้ทดลองบูรณาการเข้าไปในวิชาแกนในภาคเรียนที่ 2/2545 ต่อมาในทุกมิติได้ทดลองบูรณาการหลักสูตรห้องถินเข้าไปสู่ทุกวิชา จากการทดลองทำหลักสูตรห้องถินดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า

1.1 การศึกษาในโรงเรียนตั้งแต่การเริ่มนำโรงเรียนเข้าไปแทนที่วัด หรือมัสยิดในชุมชน เป็นการนำความรู้จากภายนอกเข้าไปสู่ชุมชน เป็นความรู้เพื่อรับใช้การพัฒนาส่วนกลางมากกว่าห้องถินนั้นๆ ดังบทบาทของวัด หรือมัสยิดที่เคยขัดกับคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าในชุมชน นอก

จากนี่ผลที่เกิดขึ้นในระยะยาวคือการทำให้เยาวชนขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และปราศจากห้องถิ่นกลับไปนิยมความเป็นสถา流水มากกว่า ในที่สุดยิ่งเรียนสูงเท่าใด ยิ่งเป็นการดึงทรัพยากรมนุษย์ออกไปจากชุมชนเท่านั้น เป็นผลทำให้ชุมชนอ่อนแอลง

1.2 หลักสูตรห้องถิ่นเป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ด้วยการนำความรู้ในห้องถิ่นมาแก่ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องถิ่นนั้นฯ ในที่นี่คือการแก่ปัญหาของ"คลองแสบ" ซึ่งเป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมกับบริบทในแต่ละห้องถิ่นนั้นฯ จากการศึกษาพบว่า ความรู้ที่มีพัฒนาในชุมชนศala แดงเป็นความรู้ที่มาจากการศึกษาอิสลาม" ที่สอนให้คนได้รักษาธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติคือสิ่งที่อัลเลาะห์สร้างมา การทำลายแมลงต่างๆหรือที่เรียกว่าศัตรูพืช (ซึ่งที่เป็นอันตรายมีน้อยกว่าที่อยู่ร่วมกับพืชอย่างสมดุล) ด้วยการใช้สารเคมีต่างๆ จึงไม่มีความจำเป็นใดๆ ทั้งนี้ เพราะอัลเลาะห์ได้ทำให้เกิดความสมดุลย์อยู่แล้ว แนวคิดนี้เป็นหัวใจของการดำเนินกิจกรรม" ชุมชนเกษตรรวมชาติหนองจอก" ที่เกิดขึ้นโดยชาวบ้าน และเพื่อชาวบ้าน กิจกรรมสรุปบทเรียนด้วยตนเองตลอดเวลา อันจะเป็นที่มาของความยั่งยืนของกลุ่มที่เกิดขึ้นจากคนใน

ดังนั้นจะเห็นการเชื่อมต่อของ กลไกในชุมชนนั้นคือศาสนาที่สร้างความรู้ภายในชุมชนเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ ดังนั้นการที่โรงเรียนที่เป็นปัจจัยจากภายนอกสามารถที่จะดึงเอาจุดเด่นของชุมชนที่มีความศรัทธาและปฏิบัติในศาสนาที่เคร่งครัด นำคำสอนทางด้านศาสนา นำประชญาชาวบ้านมาสืบสารตัวยภาษาเดียวกับเยาวชน โดยครูเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงเข้ากับหลักสูตรห้องถิ่นที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของครูและชาวบ้าน เพื่อนำไปสู่การรักษาทรัพยากรห้องถิ่นนับว่าเป็นบทเรียนที่น่าสนใจไม่น้อย ซึ่งในชุมชนสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี

1.3 นอกจากนี้การพิจารณาเรื่องการรักษาคลองแสบ ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จะพบองค์ประกอบอยู่หรือคุณลักษณะ (Attribute) แบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ ส่วนที่รูปแบบ และส่วนที่เป็นคุณค่า ซึ่งการที่จะรักษาคลองฯ ให้yanan กระบวนการสร้างจิตสำนึกนั้นๆต้องไปให้ถึงคุณค่า อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่สามารถที่ก้าวกระโดดไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้ทันที อาจต้องมีการผ่านกระบวนการที่ง่ายไปสู่ยาก ในที่นี้นักเรียนที่ได้เรียนหลักสูตร"เรือกับวิธีวิถีของชุมชนศala แดง" ผ่านรูปแบบของการคุ้นเคยและรู้จักคลองแสบ เริ่มจาก ถ้าผู้รู้ ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนและประวัติคลองแสบ เรียนรู้ประวัติชนชาติ จำกันในคลองแสบในวิถีของเด็กๆคือการลองเล่นทั้งในอดีตและปัจจุบัน ส่วนคุณค่าที่เกิดขึ้นได้มาจาก การเพิ่มเติมจากการสรุปความหมายและคุณค่าคลองแสบจากครูและอินม่าม ทั้งในความหมายทางโลกที่คลองมีคุณค่าในแง่ของประวัติศาสตร์ที่yanan และประวัติชนที่มีต่อมนุษย์ ส่วนในทางธรรมาภิม่ำมได้ชี้ให้เห็นว่ามีความสำคัญต่อศาสนาอิสลามมากมาย ที่ใช้มากที่สุดคือการใช้น้ำสะอาดในการ"ละหมาด"ก่อนปฏิบัติศาสนพิธี ต่อมาความสำคัญของน้ำเป็นธรรมชาติสิ่งที่หนึ่งที่พระเจ้าสร้างมา จึงเป็นหน้าที่ที่มนุษย์ต้องรู้จักใช้และรู้จักรักษาคลองแสบ นอก

จากนี่คลองที่สวยงามยังเป็นร่างวัลสำหรับมนุษย์ที่ครั้งหน้าต่อพระเจ้า ในที่นี่คือการทำความดีนั่นเอง

ดังนั้นการตอบบทเรียนครั้งนี้ในการนำไปใช้กับการวิชาฯ แห่งน้ำอื่น สามารถนำแนวคิด วัฒนธรรมชนร่วมกับจิตวิทยาที่เข้าใจพัฒนาการของ การเรียนรู้ของคนจากง่ายไปยาก จากรูปแบบไปสู่คุณค่าและความหมาย วิธีการสร้างรูปแบบที่สำคัญคือการเข้าใจประสบการณ์เดิมของกลุ่มเป้าหมายและสร้างประสบการณ์ร่วม เช่น การละเล่นทางน้ำ ซึ่งอาจจะเริ่มจากสิ่งที่เด็กคุ้นเคยไม่ว่าจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงหรือเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชนก็ตาม เช่น การว่ายน้ำ การพายเรือ จากนั้นนำไปสู่ความแปลกใหม่ในความรู้สึกของเด็กนั่นคือ การละเล่นแบบตั้งเดิม เช่น การตีโป่ง หมายเหตุ หมายเหตุของห้องถินได้มากขึ้น เมื่อเด็กประจักษ์กับความสำคัญของคลองในการสร้างความสุขด้วยการละเล่นของเด็กๆแล้ว การใส่เนื้อหาที่เน้นคุณค่าที่มีความหลากหลายและลึกซึ้งจะสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวทางที่ใช้พลังจากวัฒนธรรมนี้ มิได้เป็นการย้อนไปสู่ตั้งเดิม หากแต่เน้นการผลิตข้า (Reproduction) อย่างสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม นั่นหมายถึงการนำวัฒนธรรมตั้งเดิมมาปรับใช้โดยเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมที่ยังทำหน้าที่หรือมีประโยชน์ต่อมนุษย์นั้นเอง

แต่การมองเพียงบทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรมนั้นอาจหยุดนิ่งเกินไป การสร้างให้เยาวชนเห็นการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์จากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้การนำภูมิปัญญาท้องถินในเรื่องการวิชาคอลองแสนแสบถือว่าเป็นการต่อรองทางอำนาจอย่างหนึ่ง ระหว่างผู้ที่รักษาคอลองแสนแสบและผู้ที่ไม่รักษาคอลองแสนแสบ โดยที่ผู้ที่ไม่รักษาคอลองมีความรู้ชุดหนึ่งที่หากต้องการผลิตทางการเกษตรจำนวนมาก จะต้องใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงเชอร์ซึ่งมีผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทั้งน้ำและดิน ในขณะที่กลุ่มที่รักษาคอลองแสนแสบมีความรู้อีกชุดหนึ่งว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างมา การทำลายธรรมชาติคือการละเมิดต่อพระเจ้า หรือมองว่าการทำร้ายร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติต้องเกือบหนักกันไม่ใช่ทำลายซึ่งกันและกัน มนุษย์ควรเคารพต่อกันในการดำรงอยู่ของธรรมชาติด้วย

2. หลักสูตรท้องถินเรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศala แดง มีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย (Physical Participation) ทางด้านสติปัญญา (Intellectual Participation) ทางด้านสังคม (Social Participation) และทางด้านอารมณ์ (Emotion Participation) หรืออาจกล่าวว่ามีการออกแบบกิจกรรมที่เน้นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในขณะเดียวกันได้ในสอนให้เด็กมีความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับคอลองแสนแสบ เช่น การละเล่นทางน้ำ เรือที่ใช้ในอดีต ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การตรวจคุณภาพน้ำ ความรู้ทางด้านเกษตรกรรมชาติที่ช่วยทำให้คอลองแสนแสบสะอาดได้

ต่อมาในด้านทักษะ เด็กได้เรียนรู้จากการฝึกพายเรือ ว่าyan น้ำจริง ทำให้เกิดทักษะที่ใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองแสนแสบมากขึ้น ทั้งหมดนี้อาจเรียนก่าว่ามีการเน้นพัฒนาด้าน Heart ตามด้วยพัฒนา Head และ Hand ซึ่งเป็นการกระบวนการที่จะทำให้การเรียนรู้ของเด็กเกิดประสิทธิภาพ

3. หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องกับวิชีชิตของชุมชนศาลาแดง มีการเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) จากแนวคิดที่ว่าเนื้อหามีอยู่มากมาย มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น การที่จะสอนเนื้อหาอย่างไรไม่สามารถสอนให้หมดได้ ดังนั้นการเรียนการสอนจึงเน้นที่ทักษะกระบวนการต่างๆ (Process Skill) ที่จำเป็นในการแสวงหาและศึกษาด้วยตนเอง ดังนั้นจึงเน้นที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการคิด ไปกับเนื้อหาหรือผลผลิต กระบวนการเรียนรู้ในที่นี้จึงประกอบด้วย 1) ทักษะในการแสวงหาความรู้และการศึกษาด้วยตนเอง ด้วยกิจกรรมการสำรวจข้อมูลชุมชนเบื้องต้น ซึ่งต้องใช้ทักษะในการฟัง การตั้งคำถาม การจับใจความสำคัญ การจดบันทึก การประมวลความรู้ การเขียนและได้มีการอธิบายและสรุปแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่ม 2) ทักษะในการคิดและกระบวนการคิดต่างๆ เช่น ทักษะในการคิดเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ต่างๆ จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรรมชาติ และกิจกรรมการตรวจคุณภาพน้ำ เป็นต้น 3) ทักษะในการจัดการได้แก่ การจัดการในการเตรียมอุปกรณ์มาประดิษฐ์ของที่ระลึก เป็นต้น 4) ทักษะในการทำงานกลุ่ม หรือเป็นทีม เช่น กลุ่มสำรวจข้อมูล กลุ่มต่อภาพ กลุ่มแข่งขันพายเรือและกีฬาทางน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้หากพิจารณากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการของการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิผล ซึ่งต้องกล่าวถึงทั้งกิจกรรมและวิธีการ กระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสามารถอธิบายกระบวนการเรียนรู้ในกิจกรรมย่อยๆ ได้ดังนี้

- กระบวนการวิจัยในชั้นเรียน เกิดผลการเรียนรู้คือ ได้หลักสูตรท้องถิ่นที่มาจากชาวร่วมคิดกันระหว่างครูและชาวบ้านในชุมชน
- กระบวนการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในหน่วยที่ 1 เกิดผลการเรียนรู้คือ ได้ข้อมูลของชุมชนและนักเรียนได้รู้จักผู้รู้ในชุมชน
- กระบวนการต่อภาพเกี่ยวกับชุมชนและคลองแสนแสบ ในหน่วยที่ 2 เกิดผลการเรียนรู้คือ นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและเห็นคุณค่าของคลองแสนแสบ และชุมชนของตน
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง การละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ ในหน่วยที่ 3 เกิดผลการเรียนรู้คือ นักเรียนได้เรียนรู้พัฒนาระบบการละเล่นทางน้ำในอดีต และเห็นประโยชน์ของคลองแสนแสบ
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง การเตรียมตัวก่อนลงน้ำ ในหน่วยที่ 4 เกิดผลการเรียนรู้คือ นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องการเตรียมร่างกายก่อนลงน้ำ และเรียนรู้การปฐมพยาบาลผู้ที่ตกน้ำ

- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง การว่ายน้ำและพายเรือในคลองแสนแสบ เกิดผลการเรียนรู้คือ นักเรียนเกิดทักษะในการพายเรือและว่ายน้ำ และเกิดทัศนคติที่ดีต่อคลองแสนแสบ
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง การประดิษฐ์ของที่ระลึก เกิดผลการเรียนรู้คือ นักเรียนรู้จักการนำวัสดุในธรรมชาติในท้องถิน ในที่นี่คือการมะพร้าว มาประดิษฐ์เป็นเรือเล็กๆได้
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง มัคคุเทศก์น้อย เกิดผลการเรียนรู้คือ เด็กเห็นความสำคัญในท้องถินของตน รวมทั้งเริ่มตระหนักรูบทบาทของตนเองในการอธิบายเรื่องต่างๆในชุมชนให้ผู้มาเยือน
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง “การทำเรือจิ๋ว” เกิดผลการเรียนรู้คือ เกิดทักษะและสมรรถภาพในการทำเรือจิ๋ว และได้รู้จักเรื่องหลักชนิดมากขึ้น
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เกษตรธรรมชาติ” เกิดผลการเรียนรู้คือ ทำให้เห็นการเชื่อมโยงของการทำการเกษตรที่มีผลต่อคลองแสนแสบและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ
- กระบวนการเรียนรู้เรื่อง “การรักษาแหล่งน้ำ” เกิดผลการเรียนรู้เพื่อ เกิดการเชื่อมโยงแหล่งน้ำในชุมชนของตนเองกับชุมชนอื่นๆ กระตุ้นให้เกิดการรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ไม่污染แหล่งน้ำ ที่คลองแสนแสบหรือคลองในชุมชนของตนเองอย่างเดียว หากแต่ควรมีจิตสำนึกต่อแหล่งน้ำในธรรมชาติอื่นๆ ทั้งหมด

4. จากที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การรักษาแหล่งน้ำไม่อาจจะทำเพียงจุดใดจุดหนึ่งได้ แต่ต้องเป็นเครือข่ายของการรักษาแหล่งน้ำตลอดสายน้ำ เนื่องจากต่างมีผลกระทบต่อกันและกัน ดังนั้นแนวคิดเครือข่ายการรักษาคลองแสนแสบ จึงเป็นแนวคิดตั้งแต่เริ่มต้นการวิจัยในขั้นต้นที่มีการศึกษาสภาพพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชนตลอดสายน้ำในเขตมีนบุรีและหน่องจาก ซึ่งพบว่าบทบาทในการรักษาคลองแสนแสบในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับแนวคิดของชาวบ้านและครูในโรงเรียนซึ่งผู้นำทั้งของชุมชนและผู้บริหารของโรงเรียนเป็นปัจจัยภายใต้ที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างครูและนักเรียนในโรงเรียน ระหว่างชาวบ้านด้วย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมมือกันรักษาคลองแสนแสบ โรงเรียนสตรีศรีราชนครินทร์ บำเพ็ญ เขตมีนบุรี เป็นตัวอย่างสถานศึกษาที่ให้ความสนใจในการรักษาคลองแสนแสบด้วยการบำบัดน้ำเสียและการนำไขมันจากน้ำออกก่อนปล่อยลงคลอง รวมทั้งทำให้นักเรียนเห็นประโยชน์ของน้ำในคลองแสนแสบด้วยการนำมาราชเทียร์ดักผักสวนครัวของนักเรียน โรงเรียนมีนบุรีได้เด่นเรื่องการสอนภาษาไทยด้วยการใช้ความเป็นมาตรฐานของคลองแสนแสบ โดยการให้นักเรียนเขียนเรียงความ

โรงเรียนสุเรหราทรายกองดิน โรงเรียนวัดทรัพย์สมรสได้สอนให้เด็กเห็นประโยชน์จากการเรียนในคลองแสนแสบ โรงเรียนวัดหนองจอกนำวัสดุริมคลองมาประดิษฐ์ออกไม้ต่างๆ

ในการทดลองทำหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้การมีส่วนร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เนื่องจากต้องศึกษากระบวนการภารกิจดัดแปลงและการใช้ตลอดจนการประเมินหลักสูตรทั้งจากนักเรียน ครู และชาวบ้าน โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม จึงเน้นไปที่โรงเรียนและชุมชนค่าาเดง เขตหนองจอกเท่านั้น แต่มีการมองปฏิสัมพันธ์กับชุมชนมุสลิมที่เข้มแข็งและมีลักษณะใกล้เคียงกันนั้น คือชุมชนกามลุลิสลา�หรือสุเรหราทรายกองดิน ซึ่งอยู่ต่างเขตกันซึ่งชุมชนค่าาเดงจะอยู่ติดกัน แล้วชุมชนกามลุลิสลามจะอยู่ติดกันล่าง แต่มีประตูน้ำกั้นอยู่ตรงกลาง พบร่วมกันของการโรงเรียน-ชุมชนในการรักษาคลองแสนแสบของชุมชนกามลุลิสลามที่ความเข้มแข็งอยู่แล้ว โดยชุมชนมีแนวคิดในการรักษาธรรมชาติตามหลักของศาสนาอิสลาม ส่วนโรงเรียนใช้แนวคิดของการใช้ประโยชน์จากคลองฯ แต่โรงเรียนมีการร่วมมือกับชุมชนในการร่วมกันพัฒนาเสมอมา ส่วนรูปแบบใหม่ที่ได้ทดลองทำกับโรงเรียนและชุมชนค่าาเดงคือ การร่วมมือกันระหว่างชาวบ้าน และครูในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการรักษาคลองแสนแสบ ชุมชนมีองค์กรชาวบ้านที่รักษาสิ่งแวดล้อม ด้วยตนเองเป็นทุนของชุมชนที่มีอยู่แล้ว การทำงานกับชุมชนจึงเป็นเพียงการสร้างเสริมพลังด้วยการขยายแน่วร่วมในด้านเกษตรกรรมชาติโดยเสริมบทบาทของผู้นำของ"ชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองจอก"ทั้งกับชาวบ้านที่เป็นชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม รวมทั้งขยายแนวคิดเรื่องการรักษาคลองแสนแสบและสิ่งแวดล้อมในชุมชนผ่านทางสื่อมวลชนอีกด้วย

ส่วนในด้านการขยายจิตสำนึกเรื่องการรักษาคลองแสนแสบผ่านทางหลักสูตรท้องถิ่น "เรื่อง กับวิถีชีวิตของโรงเรียนสุเรหราค่าาเดง" ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการจัดนิทรรศการด้านการศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร การนำเสนอผลงานออกแบบทางหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ การนำเสนอผลงานในการประชุมของศูนย์มานุษยวิทยาในหัวข้อ "พลังภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการรักษาคลองแสนแสบ" รวมทั้งการอนุเคราะห์ให้ผู้บริหารการศึกษาและเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยการจัดการศึกษาแห่งชาติ (National Academy of Educational Management) ประเทศไทยร่วมรับรางวัลชนะเลิศในประเทศในระดับปริญญาเอกในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนริมคลองแสนแสบ

5. ศักยภาพหรือพลังของชุมชนค่าาเดงและชุมชนกามลุลิสลา� ในการจัดการชุมชนด้วยตัวเอง ชุมชนต้องมีชุมพลังที่สำคัญคือ ความครัวเรือนต่ออัลเลาะห์ ด้วยวิถีแห่งการเกื้อกูลระหว่างคนในชุมชน การตอก ย้ำ ซ้ำเตือนวิถีปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามที่เน้นให้เป็นคนดี รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เน้นสังคมแห่งการมีชีวิตร่วมกันของคนชุมชนอย่างสมำเสมอผ่านพิธีกรรมทางศาสนา ที่เห็นได้ชัดคือการละหมาดวันละ 5 เวลา และที่การประกอบพิธีกรรมละหมาดร่วมกันทุก

วันศุกร์ การเน้นชีวิตที่พอเพียงและเรียบง่าย ไม่เน้นความฟุ่มเฟือย เน้นชีวิตที่มีสาระมากกว่าความฟุ่มเฟือย มีศรัทธาต่อคำสอนของพระเจ้าเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิต การรู้จักใช้และรักษาธรรมชาติ เป็นต้น

สิ่งที่นำสนใจอย่างยิ่งคือการเกิดขึ้นด้วยตนเองและความยืนยาวของอุดมการณ์ในกลุ่มชุมชนเกษตรกรรมชาติหนองจอก ที่ผลที่เกิดมาจากการด้านการรักษาธรรมชาติที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาตนเอง ในขณะที่ชุมชนกماลุลօิສلامเป็นชุมชนแรกที่เริ่มรักษาคลองแสนแสบและบริหารการเลี้ยงปลาในกระชังในสายน้ำแห่งนี้ ก็เกิดขึ้นมาจากการคำสอนของอัลเลาะห์ด้วยเช่นเดียวกัน และที่นำสนใจคือการมีปราชญ์ชาวบ้านอย่างอิหม่ามวินัย sage ที่ได้สร้างความเข้าใจให้ชาวบ้านรู้ว่าการที่จะมีบ้านที่มีสวารค์ไม่ต้องรอจนกระทั่งเสียชีวิต หากแต่สามารถสร้างได้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำให้เป็นจุดสำคัญของการร่วมมือกันของชาวบ้านในการช่วยกันเก็บผักคลบหวานน้ำมัสยิดและหน้าบ้านของตนออก ซึ่งนับว่าเป็นการจุดประกายการรักษาคลองแสนแสบที่มีต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมา

นอกจากมีความนำสนใจที่ความมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยหลายเชื้อชาติที่อยู่ริมคลองแสนแสบในเขตคลองสามวา มีนบุรีและหนองจอก ที่มีทั้งคนไทยพุทธ ไทยมุสลิม คนไทยที่มีเชื้อสายลาว คนไทยที่มีเชื้อสายมอญ เป็นต้น รวมทั้งการอยู่ร่วมกันของคนที่วัฒนธรรมแตกต่างกัน ตามการนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ แต่ต่างอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเข้าใจกัน ผ่านวิถีชีวิตที่มีคลองแสนแสบเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงของคนไทยที่มีความเป็นพหุลักษณ์ทางวัฒนธรรมเสมอมา

6. การวิเคราะห์กระบวนการวิจัยเรื่อง การศึกษาภัยการสร้างจิตสำนึก : กรณีคลองแสนแสบ มีดังต่อไปนี้

6.1 กระบวนการในการสร้างจิตสำนึกด้วยการศึกษา

กระบวนการในการสร้างจิตสำนึกด้วยการศึกษา เริ่มต้นจากการศึกษาชุมชนริมคลองแสนแสบตั้งแต่เขตมีนบุรีถึงหนองจอก ในการศึกษาขั้น R1 ศึกษาปัจจัย เนื่องไข่ของการรักษาหรือไม่รักษาคลอง ศึกษาความสมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จากนั้นได้ข้อสรุปว่าการทำางานร่วมกันของโรงเรียนกับชุมชนยังอยู่ในระดับที่ชุมชนให้การสนับสนุนเท่านั้น การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผลยังน้อยอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะครูไม่เชื่อมั่นชุมชน และชุมชนก็ไม่มั่นใจตัวเอง นอกจากนี้ได้ศึกษาชุมชนกماลุลօิສلامที่ประสบความสำเร็จในการรักษาคลองแสนแสบ ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุของการเลือกชุมชนศาลาแดงที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนกماลุลօิສلام คือเป็นพื้นที่ชานเมือง และชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายโอนภูมิปัญญาจากชุมชนกماลุลօิສلامมาสู่ชุมชนศาลาแดง ซึ่งชุมชนศาลาแดง และโรงเรียนสุเรรำศาลาแดงได้ศึกษาสภาพพื้นฐานในครั้ง R 1 ด้วยเช่นกัน

การทำวิจัยในขั้น R2 เริ่มต้นด้วยการไปพูดคุยกับผู้นำทางศาสนาอิสลาม ครูที่สอนวิชา สلن. , เกษตร และรองอาจารย์ใหญ่ เกษตรกรที่เป็นชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม อย่างละ 1 คน รวม 5 คน ได้สอบถามเรื่องปัญหาของคลองแสนแสบบริเวณนี้ พบร่วมกันว่าจะมีปภากรณ์ปลาย ช่วงหน้าฝนที่น้ำล้นจากที่นาลงคลอง ผู้ที่เชิญมาร่วมพูดคุยส่วนใหญ่มองว่าไม่เป็นปัญหา จากการวิเคราะห์ในขั้นตอนพบว่าชุมชนacula แต่เดิมมีความตระหนักต่อสารพิษในคลองแสนแสบในช่วงหน้าฝน ดังนั้นจึงต้องสร้างกระบวนการตระหนักในปัญหาของคลองกับกลุ่มชาวบ้าน ก่อน อย่างไรก็ตามในชุมชนมีกลุ่มที่เข้มแข็งด้านการการวิจัยฯ แล้วล้อม นั่นคือชุมชนเกษตร ธรรมชาติหนองจาก ซึ่งได้มีการประสานงานกันภายหลัง

จากข้อมูลพื้นฐานที่ได้ในชุมชน จึงได้ประเด็นการวิจัยเรื่อง การศึกษาภัยสร้างจิตสำนึก : กรณีคลองแสนแสบ ซึ่งเน้นการทำหลักสูตรห้องถินที่จะสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบให้แก่เด็กนักเรียน หรือเรียกว่าเป็นประเด็นทางสิ่งแวดล้อมนั้นเอง จานนี้ได้มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษา จึงได้วิเคราะห์ที่เป็นเสาหลักนั้นคือ แนวคิดแบบองค์รวม แนวคิดแบบบูรณาการ ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้แบบพุทธชิพิสัย และแบบปฏิสัมพันธ์กับสังคม นอกจากนั้น เป็นวิธีคิดรองคือ แนวคิดการสร้างความเข้มแข็งด้วยภูมิปัญญาที่มีระบบอุดมการณ์เชิงอำนาจ วิธีคิดเชิงช้อน และแนวคิดเกี่ยวกับน้ำของศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ งานวิจัยเรื่องบางชั้น งานเขียนเรื่องเรื่องในอดีต เป็นต้น

กระบวนการของงานวิจัยทำแบบคู่ขนานระหว่างการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบของเด็กผ่านหลักสูตรห้องถิน และการสร้างจิตสำนึกของผู้ใหญ่ผ่านการศึกษาดูงาน การทำหลักสูตรมีการประเมินผลทุกหน่วย มีการปรับแก้ไขในภาคเรียนต่อมา มีการทดสอบแนวคิดเรื่องการให้เด็กมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรห้องถินโดยใช้ฐานคิดเรื่องการสื่อสารสองทางของการสื่อสาร ซึ่งอยู่ในขั้นพื้นฐาน เพราะเป็นเรื่องใหม่สำหรับแนวทางในการศึกษา แต่เป็นสนใจของสังคม ทั้งสื่อมวลชนและคณะกรรมการศึกษาจากประเทศไทยบังคลาเทศ

เนื่องจากความห่วงเหินระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในช่วงที่ทำหลักสูตรห้องถินภาคเรียนแรก รวมทั้งครูและชาวบ้านยังติดที่ความคิดที่แยกส่วนระหว่างที่ทางการศึกษาเป็นของโรงเรียน ที่มีวิจัยจึงให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยให้นักวิจัยชาวบ้านทั้งสามคนเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างหลักสูตรห้องถิน ทั้งนี้กระบวนการคิดหลักสูตรเกิดมาจากครูและชาวบ้านอย่างแท้จริง นักวิจัยมีส่วนสนับสนุนด้วยการปูความคิดเรื่องหลักสูตรห้องถินเท่านั้น แนวทางการสร้างหลักสูตรดูจากศักยภาพชุมชนที่อยู่กับการรักษาคลองแสนแสบ จนได้หลักสูตรชื่อ เรื่องกับวิถีชีวิตของชุมชนacula แต่เดิมมีเหตุผลว่าที่ใช้เรื่องเป็นสื่อกลางก่อนที่จะลงไปที่น้ำเนื่องจากลงเนื้อหาไปที่น้ำเลยเนื้อหาจะค่อนข้างยาก ในขั้นเริ่มต้นควรให้เด็กสนุกกับการเรียนเดียวก่อน ในภาคเรียนถัดไปจึงลงลึกเรื่องศาสนาภัยการรักษาแม่น้ำ

หลักสูตรห้องถินเรือกบวิชีวิตของชุมชนศalaเดงมี 6 หน่วย แบ่งความรับผิดชอบกันไป ซึ่งครูแต่ละหน่วยได้คิดแผนการสอน ดำเนินการสอน และประเมินผลการสอนด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัย ได้เข้าไปสังเกตการณ์ทุกครั้ง และได้เสนอความคิดเห็นว่า yang ขาดการโภชนา ให้สอดคล้องกับการมีจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ ซึ่งในภาคเรียนต่อมา มีการปรับแก้ไข ส่วนบางหน่วยเนื่องจากครูผู้สอนไม่สนับสนุนแนวคิดของชุมชนฯ เวื่องการทํางาน ทำให้คลองบริเวณนี้เสียคือสารพิษจากการทำนา ดังนั้นหากสนับสนุนแนวคิดของชุมชนฯ เวื่องการทำเกษตรอินทรีย์ ก็จะเป็นผลทางอ้อมให้คลองแสนแสบสะอาด

วิธีการสอนในช่วงเริ่มต้นได้มีการแยกหลักสูตรห้องถินไว้ต่างหาก ในวิชาช่วงวันพุธสบ่าย เพื่อจ่ายต่อการดำเนินการและการประเมินผล แต่เป็นการเพิ่มภาระให้ครู ในภาคเรียนต่อมาจึงทดลองนำไปแทรกในวิชาแกนบางตัว และต่อมาในเรียนได้سانต่อโดยการวางแผนแทรกหลักสูตรห้องถินไว้ในวิชาแกนทั้งหมด และจะใช้ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ให้ความยากง่ายแตกต่างกัน

นอกจากนี้ มีการเชื่อมมิติด้านวิทยาศาสตร์กับมิติด้านวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ด้วยการใช้แนวคิดเชิงประจักษ์ทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพในการให้นักเรียนทดลองตรวจสภาพน้ำ เข้ากับมิติทางด้านสังคมในหน่วยต่างๆ ของหลักสูตรห้องถินที่เน้นการสร้างคุณค่าต่อชุมชนและคลองแสนแสบ อันส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ และการศึกษาดูงานค่ายที่แสเมสารที่อยู่ห่างไกลทางด้านสังคมวัฒนธรรมจากการศึกษาชุมชน และการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมของสัตว์น้ำ รวมทั้งสร้างจิตสำนึกด้วยการดำเนินการลูกเสียงมีชีวิตในน้ำ และการร่วมกันปลูกป่า

6.2 วิธีคิดของชาวบ้าน

ชาวไทยมุสลิมเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างธรรมชาติขึ้นมา ดังนั้นการทำลายธรรมชาติคือการลบหลู่ต่อพระเจ้า นอกจากนี้พระเจ้าสร้างใบข้าวมาให้พอกหนามะที่จะดำรงอยู่ได้ ส่วนที่เกินแท้จริงแล้วท่านสร้างมาเป็นอาหารของแมลง ซึ่งแมลงทำลายหรือตัวเบี่ยนมีน้อยกว่าแมลงที่ไม่ทำลายหรือตัวหัก และน้ำก็เป็นสิ่งสำคัญที่ศาสนាឌิลลัม เชื่อว่าในสรวงสวরุปที่เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์มีสายน้ำไหลผ่าน และน้ำยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำให้ร่างกายสะอาดก่อนทำการละหมาดซึ่งถือได้ว่าเป็นกุญแจในการเข้าพบพระเจ้า

7. ความสำเร็จของหลักสูตรห้องถินฯที่เกิดขึ้น ไม่เป็นภาพลวงตาเนื่องจากได้ใช้การประเมินตลอดเวลา ในหลายรูปแบบทั้งการสังเกต สมมติฐาน และการตอบแบบสอบถาม อีกทั้งได้เห็นตัวชี้วัดคือทางโรงเรียนมีการพัฒนาหลักสูตรห้องถินต่อด้วยตัวเอง ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการสนับสนุนการศึกษาทั้งเป็นวิทยากรและให้สถานที่ศึกษาจากที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้อย่างดี นอกจากนี้มีปรากฏการณ์หลัง

การทำวิจัย คือช้าบ้านมีการร่วมมือกันจัดงานเลี้ยงน้ำชาเพื่อหาทุนให้โรงเรียนหลังจากร่างรายงานาน ดังนั้นคิดว่า่าน่าจะเป็นก้าวแรกของความสำเร็จมากกว่า

อย่างไรก็ตาม เป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าหลังจากที่งานวิจัยได้จบลงเมื่อต้นปี พ.ศ.2546 โรงเรียนได้มีการพัฒนาหลักสูตรห้องถินโดยการบูรณาการเข้าไปอยู่ในรายวิชาต่างๆ โดยการให้ครูที่รับผิดชอบแต่ละรายวิชาจัดทำแผนการสอนของตนเอง ผู้บริหารของโรงเรียนจะหันให้ฟังว่าประลักษณ์ผลที่มีต่อการเรียนการสอน สรุกระบวนการที่จัดทำให้อยู่ในวิชาเดียวกันเลยไม่ได้ เนื่องจากขาดความต่อเนื่อง และการทำงานร่วมกันของครูจะทำให้เกิดกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันทำของครูทั้งโรงเรียน ทำให้เห็นกระบวนการและเกิดผลต่อเด็กชัดเจนกว่า การที่แยกไปไว้ในแต่ละวิชาแม้ว่าจะมีผลดีในการประหยัดเวลาเวลาต่อการเปิดงานใหม่ แต่ขาดเอกสารในการดำเนินงาน รวมทั้งยกต่อการประเมินในแต่ละรายวิชา

นอกจากนี้กระบวนการตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน ต่อนักเรียนและชาวบ้านในการร่วมกันรักษาคลองแสนแสบและบริเวณโดยรอบเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและองค์กรชาวบ้านที่มีพลังอย่างชุมชนเกษตรกรรมชาติหนองจอก รวมทั้งการร่วมมือกับกรมการน้ำสิ่งแวดล้อมและการโรงเรียน จึงจะเป็นคำตอบของการร่วมกันรักษาคลองแสนแสบให้ยืนยาวต่อไป

8. บทบาทสถาบันราชภัฏต่อการทำวิจัยในห้องถิน

สถาบันราชภัฏมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการทำวิจัยในห้องถิน เนื่องจากมีวัฒนธรรมร่วมกับชาวบ้านในห้องถินของตน ดังนั้นจึงสามารถทำการวิจัยแบบเป็นคนในได้ดี ที่เข้าใจวิธีคิด กระบวนการทำงานของชาวบ้าน และสามารถแบ่งความหมายได้อย่างถูกต้องตรงที่ชาวบ้านคิด

อย่างไรก็ตามความเป็นจริงในหลายแห่งพบว่า แม้ว่าสถาบันราชภัฏจะอยู่ในห้องถินแต่ก็เลือกที่จะอยู่ข้างนอกเมืองจำเจในห้องถิน ละเลยภูมิปัญญาที่มีค่าที่อยู่กับชาวบ้านอย่างมาก ทั้งนี้อาจจะเกิดขึ้นในระดับปัจจุบันที่เกิดมาในกลุ่มที่มีฐานะทางสังคมสูงในสังคม หรือการไม่ถูกหล่อหลอมให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถินเมื่อครั้งยังเรียนอยู่ เพราะเนื่องจากเมื่อเข้าอยู่ในระบบของสถาบันราชภัฏแล้ว ภาระกิจเพื่อชุมชนยังไม่มีระบบที่สนับสนุนและพัฒนาให้อาจารย์มีแนวคิดใหม่ๆทางเพื่อห้องถินเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะที่จะทำให้กลไกการทำวิจัยเพื่อห้องถินของสถาบันราชภัฏเกิดขึ้นจริง ต้องแก้ไขในระดับโครงสร้างของสถาบันฯ ตั้งแต่ปรับวิสัยทัศน์ผู้บริหารให้เน้นอัตลักษณ์ของสถาบันราชภัฏให้ชัดเจนว่าเน้นที่ห้องถิน สร้างเครือข่ายผู้บริหารทำให้เกิดฐานความรู้เรื่องห้องถินที่กว้างและลึกด้วยการนำจุดเด่นของสถาบันฯ คือมีเครือข่ายอยู่ทุกภาคทั่วประเทศ สร้างความมั่นใจด้านความรู้และตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน คุณภาพการณ์เพื่อห้องถิน ด้วยการพิมพ์ความรู้และแนวทางการหากความรู้อย่างต่อเนื่อง ให้ความสำคัญกับบทบาททางด้านวิชาการมากกว่าการทำงานธุรกิจ การเพื่อความเป็นเลิศ

ในด้านงานศึกษาวิจัยด้านห้องถิน ควบคู่ไปกับความตระหนักในการกิจการพัฒนาห้องถินของตนอยู่ตลอดเวลา

9. การปรับหลักสูตรห้องถินให้ในสังคมไทย

9.1 ให้ความเชื่อมั่นในการทำหลักสูตรห้องถินและกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรห้องถินให้กับครู

จากการทำหลักสูตรห้องถินจะเป็นตัวเชื่อมครูและชาวบ้านเข้าด้วยกัน เพราะต้องพึงพาอาศัยซึ้งกันและกัน เมื่อทำงานร่วมกันครูจะประจักษ์ด้วยตนเองว่าชาวบ้านมีศักยภาพสูง และต่อไปหากภาระหน้าที่ที่หนักเกินไปที่ต้องสอนเด็กจำนวนมาก บางครั้งในวิชาที่ไม่นัด อาจมีชาวบ้านที่มีภูมิรู้ในศาสตร์นั้นมาช่วยสอนได้ ทั้งนี้ครูต้องเปิดใจรับชาวบ้าน ในขณะที่ชาวบ้านต้องเห็นคุณค่าของตัวเองและเมืองเพื่อส่วนรวม โดยชาวบ้านมีความมั่นใจและเต็มใจในการเสนอตัวช่วยเหลือโรงเรียน

9.2 การประเมินผลในเชิงคุณภาพในมิติชุมชนและแนวคิดวิธีการตัวบ่งชี้เพื่อวัดกิจกรรมการเรียนรู้ (ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างไร)

การประเมินผลเชิงคุณภาพในมิติของชุมชนที่ใช้ ส่วนใหญ่จะใช้การสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบธรรมดា มีเงื่อนไขคือต้องใช้เวลาอยู่กับชุมชนให้มากที่สุด สังเกตกิจกรรมทั่วไปของชุมชน โรงเรียน และกิจกรรมที่เกี่ยวกับหัวข้อที่ทำ เพราะทั้งหมดมีความสัมพันธ์กัน นอกจากจะสร้างเที่ยงตรงให้เครื่องมือในการสังเกตแล้ว ยังทำให้มองเห็นความเป็นองค์รวมของมิติต่างๆ ทำให้ประเมินผลได้ละเอียดและถูกต้องมากกว่า

การสัมภาษณ์ทั้งเด็กหลังเล่นกิจกรรม ครู ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรม และสัมภาษณ์เรื่องทั่วไป เพื่อเห็นมิติการเชื่อมโยงของวิธีคิดของชาวบ้าน เด็กและครู

สัมภาษณ์เจ้าลีกบังคน เช่น แกนนำชุมชนเกษตรกรรมชาติ Hindong จาก ถึงที่มาของกรรณสูตรเชื่อมสิ่งแวดล้อม เพื่อหาซ่องทางเชื่อมศักยภาพของชาวบ้านที่มีอยู่กับซ่องทางที่โรงเรียนจะมาใช้ หรือตัวแทนชาวนาที่จำเป็นต้องใช้สารเคมีและยาฆ่าหอยเชอร์ลิงคลอง เพื่อศึกษาวิธีคิดปัญหาต่างๆ เพื่อหาทางใช้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบจัดการกับปัญหาดังกล่าวเท่าที่เวลาการทำวิจัยจะอำนวย

ตัวบ่งชี้ที่เป็นปรากฏการณ์ในชุมชนที่เปลี่ยนไป จากการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการร่วมคิด ร่วมทำหลักสูตรห้องถิน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ

- คณะกรรมการโรงเรียนอนุมัติงบประมาณของกองทุนไม่มีวันสายให้โรงเรียนปรับปรุงสถานที่
- คณะกรรมการโรงเรียนจัดงานเลี้ยงน้ำชา เพื่อหาทุนทรัพย์พัฒนาห้องคอมพิวเตอร์ให้โรงเรียน

- แผนนำชุมชนเกษตรธรรมชาติชนของจอกเป็นวิทยากรให้นักเรียน และเสนอให้เด็กนำไปใช้ที่ในการปลูกผักในรายวิชาเกษตร
- กลุ่มคนตระพื้นบ้านนาแบบมาเป็นวิทยากรให้เด็กหลายครั้ง และยินดีสอนนอกเวลาให้
- ลุงสอย ทับทิม และลุงอิสามาเอล มะแอได้เป็นวิทยากรเป็นครั้งแรก
- เด็กๆ ล่าที่จะบอกความต้องการที่อยากให้ครูสอนมากขึ้น

10. ข้อเสนอแนะต่อสถาบันที่มีอำนาจด้านการบริหารการศึกษา กับโรงเรียน

การพัฒนาโรงเรียนที่ดีควรเริ่มจากศักยภาพของโรงเรียน พยายามหลีกเลี่ยงคำสั่งจากส่วนกลางที่ต้องทำในรูปแบบเดียวกัน เพราะครูจะลำบากก่อน สิ่งที่ต้องทำอย่างยิ่งคือการสร้างเสริมพลังของครูที่ส่วนใหญ่มีอยู่แล้วให้เกิดมากขึ้น การดำเนินการและการประเมินครูอยู่ในพื้นที่จะรู้ดีที่สุดว่าอะไรเหมาะสม ควรฟังเสียงจากข้างล่างมากกว่าการสั่งการ ใช้แนวทางการบริหารแบบแนวรับแทนแนวดึง

11. สรุปหลักการของกลุ่มที่ทำวิจัยเรื่อง การศึกษากับการสร้างจิตสำนึกฯ

หลักการของกลุ่มที่ทำวิจัยฯ คือเริ่มต้นที่วิธีคิด เดินด้วยสายตาที่เปิดกว้างยอมรับความหลากหลาย และสรุปด้วยการโยงความสัมพันธ์มิติต่างๆ ให้ออก

ข้อเสนอแนะ

1. ความมีการจัดทำเครือข่ายโรงเรียน-ชุมชนเพื่อการรักษาคลองแสนแสบ เริ่มจากเขตคลองสามวา มีนบุรี และหนองจอก โดยการทำงานเชื่อมโยงทั้งในส่วนบุคคล หัวหน้าคณบกรรวมการศึกษา ทั้งสามเขตนำหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนศala แดงไปปรับใช้ในกรณีที่มีปัจจัยใกล้เคียงกันหรือหากไม่ใกล้เคียงกันอาจศึกษาเรื่องวิธีคิดมากกว่าเรื่องเทคนิค และการร่วมมือกันในระดับส่วนล่างคือระหว่างเครือข่ายโรงเรียนรวมทั้งชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน จากนั้นอาจมีการขยายแพร่ร่วมไปสู่กรุงเทพฯ ชั้นในที่มีปัญหาคลองแสนแสบเน่าเสียอย่างมากต่อไป

2. ความมีการทำวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ในชุมชนต่อไป สร้างพลังให้ชุมชนเกษตรธรรมชาติให้เข้มแข็งมากขึ้น ขณะเดียวกันต้องเข้าไปสร้างกระบวนการทางวัฒนธรรมในเชิงประยุกต์เพื่อเรียกจิตวิญญาณของการรักษาธรรมชาติขึ้นมาในกลุ่มไทยพุทธ

3. ควรนำแผนการบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่นไว้ในวิชาแกนที่ทางโรงเรียนได้พัฒนาต่อมา นำมาใช้ให้เกิดผลลัพธ์ และขยายแนวคิดไปใช้ในโรงเรียนอื่นๆ ต่อไป

4. นำเสนอให้ชุมชนรวมใจก้าดี รักษ์ต้นไม้ แม่น้ำลำคลองและสิ่งแวดล้อม ร่วมมือกับสถาบันราชภัฏจันทร์เกษตรมหาวิจัยหาข้อมูลพื้นฐานตลอดคลองแสนแสบในเขตมีนบุรีและหนองจอก เสริมสร้างพลังชุมชนที่เข้มแข็งอยู่แล้ว เชื่อมเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์คลองแสนแสบ

5. ความมีการต่อยอดแนวคิดหลักสูตรของหนูต่อไป เพื่อเป็นช่องทางให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรด้วยตัวเอง

บรรณานุกรม

กนกอร์ตัน ยศไกร. "Holism กับการรักษาคอลองแسنและ." วารสารวิทยาการจัดการ, ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ. 2544.

กรณิการ พรมเสาร์ บรรณาธิการ. พุทธศาสนา กับการเยียวยาธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท่องถินพัฒนา. 2536.

โภมาตรา จึงเสถียรทรัพย์. จิตวิญญาณกับสุขภาพ. เอกสารประกอบการประชุมเรื่อง "การปรับกระบวนการทัศน์ทางการแพทย์และสุขภาพของสังคมไทย." อัสดสำเนา, 22-24 สิงหาคม 2544, พระนครศรีอยุธยา.

คณะกรรมการชีวานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. การเรียนรู้ชุมชนทรัพย์ในตน. (ฉบับภาษาไทย) กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540.

ชาตรี สำราญ, คนสอนคน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตดครี-สตูดี้วิ่งค์, 2543.

ชาตรี สำราญ. คนสอนคน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตดครี-สตูดี้วิ่งค์, 2543.

ดิเรก พรสีมา. ปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส.รุ่งทิพย์อฟเช็ค. 2543.

ทิศนา แ xenmanee. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ธนู แก้วโภกาส. ศาสนาโลก. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2542.

เบญจมาศ อัญเป็นแก้ว. การสอนแบบบูรณาการ (Integrated Instruction). พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้, 2545.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. เศรษฐศาสตร์สีเขียว เพื่อชีวิตและธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ปฏิชาติ วัลย์เสถียรและคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ผู้จัดการรายสัปดาห์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 759 วันที่ 18-24 มิถุนายน 2544.

พระธรรมปีฎก (ประยุทธ์ ปญุตโต). พิธีกรรม ใครว่าไม่สำคัญ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2537.

พระไพศาล วิสาโล. "เมื่อธรรมชาติมีรูร่างใหม่ในสำนึกมนุษย์." แลขอฟ้าเชี่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โภโนลีค์, 2533.

พิทaya ว่องกุล, บรรณาธิการ. ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : โครงการวิถีทรอตน์, 2542.

ยศ ลันตสมบัติ และอรุณญา ศิริผล. "สภาพแวดล้อมนิยมในสังคมไทย." วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 ปี 2543.

ลูเชียน เอ็ม แองส์ เย็น. นกจร อิทธิจักรัส แปล. **ข้าวกับมนุษย์** : นิเวศวิทยาทางการเกษตร
ในเอเชียภาคเนย์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะกรรมการคณบดีครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **แนวทางการพัฒนา**

ประเด็นวิจัยชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน. เอกสารอัดสำเนา, 2541.

ส.พลายน้อย. เกิดในเรือ : บันทึกความทรงจำของ ส.พลายน้อย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สารคดี, 2538.

สถาบันภาษาภูมิปัญญาจันทร์. **วัฒนธรรมสองฝ่ายแคนคลองแสนแสบ.** กรุงเทพฯ : วิชาลการพิมพ์,
2537.

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. **ความหมายอัลกุรอาน เป็นภาษาไทยภาค 2 ญี่ปุ่นที่ 11-ญี่ปุ่นที่ 20.** มปป.

สัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมสองฝ่ายแคนคลองแสนแสบ” ณ ศalaการเปรียญวัดหนองจอก, วันที่ 20
กันยายน 2537.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.**
กรุงเทพฯ, 2542.

สำลี รักสุทธิ. **เทคนิคบริการเขียนหลักสูตร.** กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา, 2544.

สีลากรณ์ นาครทรรพ. “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” การศึกษากับการวิจัย เพื่ออนาคต
ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.), 2539.

สุนัย เศรษฐบุญสว่าง. บรรณาธิการ พรอมเสาร์ บรรณาธิการ. “เส้นทางแห่งการคิดค้นและสำรวจหา
ของมนุษย์.” พุทธศาสนา กับการเรียนรู้ธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่น
พัฒนา, 2536.

สุทธินันท์ ปรัชญพุทธิ. โรงเรียนบ้านนอก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตดศรี-สุนทรีวงศ์, 2544.

สริยา สมทคุปต์และคณะ. **บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก :** พิธีกรรม ข้าวและมนุษย์ใน
บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของอีสาน. ขอนแก่น : ห้องปฏิบัติการทางมนุษย์
วิทยาของอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.

เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ. ราوا บัวศรี เยียน. “การประยุกต์พิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.”
ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536.

เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ. สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ เยียน. “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้าน
วัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท.” **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1.**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **วัฒนธรรมอิสลาม.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ทางนำ, 2535.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. ครอบความคิดว่าด้วยกระบวนการทัศน์และกรณีศึกษา”กระบวนการทัศน์สุข

ภาพ". เอกสารประกอบการประชุมเรื่อง การปรับกระบวนการทัศน์ทางการแพทย์และสุขภาพของสังคมไทย. อัดสำเนา, 22-24 สิงหาคม 2544 พระนครศรีอยุธยา.

อวิรยา เศรษฐาร์. ผ้าป่าข้าว : บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) 2542
อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์. ระบบการศึกษาภัยชุมชน : ครอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.), 2540.

http://www.wa.ipaa.org.au/papers/alan_black.ppt.

The Siam society Bangkok. "Culture and Environment in Thailand." A preliminary report on a symposium of the Siam society Bangkok and Chiang Mai, August 15-22, 1987.

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1

สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรท้องถิ่น

สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องกับวิถีชีวิตชุมชนศalaแดง ชั้นมีทั้งหมด 6 หน่วย ได้แก่ เรื่องกับวิถีชีวิตชุมชนศalaแดง ประวัติชุมชน กำจัดจุดอ่อน ก่อนแข่งเรือ การแข่งขัน ว่ายน้ำ มัคคุเทศโน้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สาระการเรียนรู้หน่วยที่ 1 เรื่องกับวิถีชีวิตชุมชนศalaแดง ชั้นเป็นประเดิม เกี่ยวกับความสำคัญของคลองแสนแสบ และประเพณีของเรือ ดังนี้

1.1 คลองแสนแสบ

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่จะทำให้พاحนະทางน้ำ โดยเฉพาะเรือได้ลดบทบาทลงแต่อย่างไรก็ตามในชนบทหรือท้องถิ่นห่างไกลความเจริญ เทรื่อง ยนต์กลไกและเทคโนโลยียังเดินทางเข้าไปไม่ถึง ชีวิตของคนไทยจำนวนไม่น้อยก็ยังดำเนินไปตามแบบดั้งเดิมที่เคยเป็นมาตั้งแต่ครั้งปัฐมายุค โดยมีธรรมชาติ และแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางสันเลือดสำคัญในการดำรงชีวิต มีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายเต็มไปด้วยความสุข และความร่มเย็นในแบบฉบับของคนไทยอย่างแท้จริง

ทราบได้ที่ยังมีแม่น้ำ ลำคลอง ตرابน้ำเรือไทยซึ่งมีแต่สมัยโบราณ ก็ยังคงความสำคัญอย่างยิ่งขวดต่อชีวิตคนไทยสืบไปอีกนานา และนี่คือความยิ่งใหญ่ของพاحนະเล็ก ๆ ที่สามารถอยอยอยู่หน้าผิวน้ำได้มาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเราท่านต่างเรียกขานกันว่า เรือ

ชุมชนศalaแดงมีคลองแสนแสบไหลผ่านซึ่งมีความสำคัญในการใช้สอย เช่นการใช้ในชีวิตประจำวัน ในการประกอบอาชีพ และใช้เป็นสันทางสัญจรติดต่อค้าขาย ซึ่งในอดีตพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ 5) ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสคลองแสนแสบและได้ขึ้นประทับข้างแรมบริเวณริมฝั่งด้านทิศใต้ของชุมชนศalaแดง เพื่อตรวจราชการหัวเมืองตะวันออก

นอกจากนี้ยังมีนิยายรักของไม้มีเมืองเดิมที่บรรยายสภาพทุ่งนาและสภาพชีวิตอันร่มเย็น ของสองฝั่งคลองแสนแสบ แต่ในปัจจุบันคลองแสนแสบที่มีต้นทางอยู่ทุ่งพระสุเมรุผ่านสำนักงานเขตกรุงเทพมหานครและปลายทางอยู่ที่บางน้ำเปรี้ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ถูกผลิตโดยมีการระบายน้ำเน่าเสียและสิ่งปฏิกูล ขยาย ลงทำให้สภาพน้ำเน่าเสียตั้งแต่ต้นทางทุ่งพระสุเมรุจนถึงเขตบางกะปิ เขตลาดกระบัง และเขตมีนบุรีบางส่วน และมีรัชพีชีนแต้มคลองแสนแสบ

ประชาชนผู้รักและเห็นความสำคัญของคุณค่าของคลองได้ร่วมกันจัดตั้ง ชมรมรวมใจก้าวเดินรักษ์ต้นไม้ แม่น้ำลำคลองและสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยกันรักษาแม่น้ำโดยทั่วไปโดยเฉพาะคลองแสนแสบให้มีความสะอาดปราศจากวัชพืชโดยมีกิจกรรมในวันที่ 20 กันยายนของทุกปี

โรงเรียนสุเร่ศalaแดง ได้ร่วมมือร่วมใจที่จะรักษาคลองแสนแสบซึ่งเป็นคลองที่หล่อผ่านหน้าโรงเรียนเพื่อให้สะอาดและดำรงสภาพเดิมในการใช้ประโยชน์จากคลองแสนแสบอย่างถูกต้อง และวิจัยความสวยงามให้อยู่นานเท่าที่จะทำได้โดยได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการชุมชนคลอง โรงเรียนสุเร่ศalaแดง ตลอดจนประชาชนในชุมชนคลองแสนแสบซึ่งมีคณะกรรมการชุมชนคลองและหัวหน้าหมู่บ้านที่ร่วมกันจัดทำหลักสูตรห้องถังเพื่อจุดมุ่งหมายในการรักษาคลองแสนแสบให้สะอาดและเป็นการส่งเสริมการประยัดพลังงานจากเครื่องจักรและฟื้นฟูการเดินทางด้วยเรือและประเพณีของแม่น้ำคุคลองในหลักสูตรชุด คลองแสนแสบแข่งเรือ

1.2 เรือ

ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่ที่สุดในอาเซียน มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 5,000 ปี ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของชนในชาติผูกพันและเกี่ยวข้องกับแม่น้ำมาโดยตลอด จนอาจกล่าวได้ว่าคนไทยในอดีตมีสัญชาติภูมิปัญญาของชาวนาอยู่ในเลือดเนื้อและชีวิต

ชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับคนไทยต่างตื่นเต้นกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในแบบชาวนามากต่างบันทึกเรื่องราวอันน่าตื่นตาตื่นใจสำหรับผู้มีORITY ที่รวมบันหากิจกรรมเชิงอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมอาหารและยา ที่สามารถใช้เดินทางติดต่อได้อย่างสะดวกรวดเร็วซึ่งมีเช่นเดียวกัน

ในสมัยรัตนโกสินทร์แม่น้ำลำคลองมีประโยชน์แก่ประชาชนมากไม่แพ้ยังแต่เป็นการล่าเลี้ยงสินค้าและการคมนาคมที่สำคัญต่อการพาณิชย์และเศรษฐกิจ ชาวนาจึงมีการขุดคลองขึ้นเป็นอันมากนับตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชินีนาถปรมินทรมานฯ โปรดเกล้าให้ขุดคลองบางลำภู คลองหลอด สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าให้ขุดคลองบางลำภู คลองหลอด สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าให้ขุดคลองปากลั้ด สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ขุดคลองแสนแสบซึ่งจัดว่าเป็นคลองขุดที่ยาวที่สุด

การขุดคลองเป็นจำนวนมากก็เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของประชาชนและทำให้ชาวต่างประเทศยกย่องว่าประเทศไทยเป็น เกษตรประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีมนต์เสน่ห์ที่น่าทึ่ง

ประเภทของเรือ เรือที่ใช้กันมาแต่โบราณกาลจนถึงทุกวันนี้แข่งขันกันตามประเภทของ การสร้างได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. เรือขุด

2. เรือต่อ

1. เรือขุด เป็นเรือที่ขุดมาจากดินไม่ทั้งตัน ตันไม้ที่จะนำมาขุดเป็นเรือต้องเป็นไม้เนื้อแข็งไม่มีตาหรือโพรงหรือรอยแตกร้าว หรือเนื้อไม่ยังไม่แห้งสนิท ไม่ทนยมนำมำขุดเรือคือ ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ตะเคียน และไม้ตาล โดยเฉพาะไม้สักและไม้ตะเคียนจะนิยมนำมาขุดเรือมากที่สุด เพราะมีน้ำหนักพอเหมาะไม่หนักและเบาเกินไปสามารถลอยน้ำได้ดี และแข็งแรงในน้ำได้นาน หากได้รับการดูแลรักษาดีจะมีอายุใช้งานได้นานนับร้อยปี เช่น

1.1 เรือจะล่า เป็นเรือขุดท้องเรือกลมเกือบแบบไม่เบิกเรือให้กว้างเหมือนเรือขุดชนิดอื่น ๆ ปัดท้ายเรือให้แนบเพื่อไม่ให้ต้านลมมาก เชิดขึ้นเล็กน้อยเพื่อความสวยงามนิยมขุดจากไม้สัก ไม่ตะเคียนเรือจะล่าانبเป็นตันแบบของเรือขุดชนิดอื่น ๆ เรือจะล่ามีหลายชนิดคือ

1.1.1 เรือจะล่าผ่า คือเรือจะล่าทำจากไม้สักผ่า 3 แผ่นนำมาประกอบกัน

ให้เป็นเรือเรือจะล่าแบน คือเรือจะล่าที่เสริมกรอบ

1.1.2 เรือจะล่าประทุน คือเรือจะล่าที่ติดประทุนกันแนด

1.2 เรือมาด เป็นเรือขุดมีขนาดใหญ่ใช้เจ้าใช้สำหรับบรรทุกสินของหรือใส่เก็บเพื่อใช้เดินทางนิยมทำมาหากไม้สักหรือไม้ตะเคียนมีหลายขนาด

1.3 เรือสามเกล้า หรือเรือสามก้าว เป็นเรือขุดมีลักษณะคล้ายเรือมาดปูพื้นตลอด ตรงกลางมีเก่งด้านข้างเก่งเป็นฝาเพี้ยมมีช่องหน้าต่าง หัวและท้ายเรือยื่นออกไป หัวเรือปิดแหลมท้ายเรือมนตัดมีเจวหัวท้ายด้านละ 3 แจว

1.4 เรือสำปันนี เป็นเรือขุดลักษณะคล้ายเรือจะล่า แต่แนบและปากเรือกว้างกว่าเรือจะล่าส่วนหัวและท้ายเรือแนบติดใช้สำหรับบรรทุกสิ่งของหรือเป็นเรือค้าขายเป็นเรือที่มีน้ำหนักมากจะต้องใช้เจวหรือถือเท่านั้น

1.5 เรือพายม้า เป็นเรือขุดที่มีลักษณะรูปร่างส่งผึ้งผาย หัวและท้ายเรือเชิดขึ้น ท้ายจะเชิงอนมากกว่าหัวเรือ ใช้ไม้สักทำเป็นหูกระต่าย รับกับกรอบเรือที่เสริมขึ้นไป นอกจานนี้หัวและท้ายเรือยังปูเครื่องสูงเกือบเสมอปากเรือ ปกติจะใช้บรรทุกสิ่งของ บางครั้งใช้เป็นที่อยู่อาศัย

1.6 เรือม่วง เป็นเรือขุดลำเล็กๆรูปร่างเพียวและโคลงมากใช้พายที่มีใบพายทั้ง 2 ข้าง ตัวเรือยาวประมาณ 3 – 4 เมตร ห้องกลม หัวท้ายอนจนม้วนคล้ายเรือกอนโดยล่าของชาวอิตาเลียนใช้เป็นเรือพายสัญจรไปมาระหว่างชุมชน อาจใช้แข่งขันกันในเทศกาลทอดกฐินหรือทอดผ้าป่า

1.7 เรือแม่ปะ เป็นเรือขุดขนาดใหญ่ ห้องแนบ ปากเรือเบิกกว้าง หัวเรือต่อโขนให้สูงกว่าหัวเรือ มีลักษณะอนคล้ายหางแมงป่อง หัวเรือยื่นยาวออกไป เชิดขึ้นเล็กน้อย ส่วนเหลือจะขุดด้วยไม้สักหรือไม้ตะเคียนยาวประมาณ 12 – 14 เมตร กินน้ำตื้น ใช้บรรทุกสินค้าและผู้โดยสารขึ้นลงระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง ด้วยลักษณะของเรือบางคนเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เรือหางแมงป่อง

1.8 เรือหมู เป็นเรือขุดท้องกลม หัวท้ายเรียวเล็กน้อยส่วนท้ายจะอนมากกว่าหัวเรือ เสริมกรอบทั้ง 2 ข้างเพื่อให้บรรทุกได้มาก

1.9 เรือใบ เป็นเรือขุดจากต้นตาลใช้สำหรับเดินทางในระยะใกล้ ๆ บรรทุกของไม่หนักปกติจะน้ำได้ประมาณ 1-2 คน

2. เรือต่อ คือเรือที่ทำขึ้นโดยใช้ไม้กระดาน หรือวัสดุอื่น ๆ เช่นเหล็ก หรือไฟเบอร์กลาสฯ มากประกอบเป็นเรือ เรือต่อมีหลายขนาดตั้งแต่เล็กมากจนถึงใหญ่มาก ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะเรือต่อไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับไม้ที่จะนำมาทำเรือเหมือนเรือขุด สันนิษฐานว่าคงจะมีขึ้นหลังเรือขุด เรือ

ต่อในสมัยแรกๆ ยังใช้การพายเรือขุดต่อมามาได้วัฒนาการโดยใช้เครื่องจักรกลเข้ามาแทน แรงงานคนโดยเฉพาะเรือใหญ่ๆ ที่ต้องใช้ผู้พายมากๆ หรือบรรทุกของที่มีน้ำหนัก เรือต่อของไทยเริ่มนิยมเนื้อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปุทธเลิศหล้านภาลัย แห่งกรุงวัดโภสินทร์ ส่วนประกอบที่สำคัญของเรือต่อคือ

ก. กระดูกงู ทำด้วยไม้กระดาษที่หนักกว่าไม้ตัวเรือ มีความยาวตลอดหัวเรือถึงทวนท้ายเรือ นับว่าเป็นส่วนที่แข็งแรงที่สุด เปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของมนุษย์ หากการวางกระดูกงูไม่ได้สัดส่วน หรือผิดพลาดจะส่งผลไปถึงรูปร่างและการทรงตัวของเรือด้วย

ข. กง คือไม้กระดานที่วางไว้บนกระดูกงูตามขวางของตัวเรือ ขนาดของเรือจะใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับการวางกง ถ้าต้องการให้เรือใหญ่ต้องวางกงให้กว้าง หากต้องการเรือเล็กการวางกงให้แคบตามขนาดที่ต้องการ โดยให้ตรงกลางเป็นส่วนที่กว้างที่สุด ถ้าเปรียบกับเรือกับร่างกายมนุษย์ กงคือซี่โครงนั้นเอง เดิมไม่ทำกงจะเลื่อยจากตันไม้ออกมาเป็นแวง ๆ แล้วสักด้วยพอติดกับความกว้างที่ต้องการ

ค. หัวหัวและหัวท้าย ทำด้วยแผ่นกระดานวนไฟให้อ่อน ดัดให้งอนตามลักษณะของเรือแต่ละชนิด ซ่างจะปัดหัวเรือให้เป็นรูปสามเหลี่ยมเพื่อให้สามารถเหวากน้ำให้เรือแล่นไปได้เร็วไปตามน้ำส่วนหัวท้ายเรือจะทำเป็นรูปป้าน

การประกอบเป็นตัวเรือจะต้องวางกระดูกงูเรือเสียก่อนแล้วจึงวางกงวางขวางกับกระดูกงูหลังจากนั้นจะนำไม้กระดานที่จะประกอบเป็นเปลือกเรือตีประกอบโดยใช้ลูกประสักตอกยึดให้ติดกับกงทุกแฉล่วนท้องเรือก็จะใช้ลูกประสักตอกยึดกระดูกงูกับกระดานท้องเรือให้แน่นแล้วจึงตอกหมันยาชันเพื่อไม่ให้น้ำเข้าเรือ

เรือต่อที่พบกันในประเทศไทยโดยเฉพาะเรือที่ทำให้ในพื้นบ้านของผู้อยู่ริมน้ำพอจะร่วบรวมได้ดังนี้

2.1 เรือสำปัน บางครั้งเรียกว่าเรือข้าปัง หรือเรือสามบ้าน เป็นเรือจีนขนาดเล็กติดอยู่กับเรือสำเภาจีน สำหรับช่วยชีวิตยามฉุกเฉิน หรือพายจากเรือสำเภาเข้ามาติดต่อกับชายนั่งต่อตัวยังไม่กระดาน 3 แผ่น คือห้องเรือ 1 แผ่นและข้างเรือข้างละแผ่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สั่งซื้อเรือสำปันจีนจากเมืองตุ้งเข้ามาเพื่อให้ข้าราชการบริหารฝ่ายในได้พายเล่นต่อมาระยามนตรีสุริยวงศ์ ได้ปรับปรุงรูปแบบเรือใหม่ให้มีรูปร่างสวยงามแบบไทย ดังที่เห็นในปัจจุบัน

2.2 เรือสำปันเพรียว เป็นเรือต่อที่ใช้ไม้กระดาน 5 แผ่น ส่วนประกอบของเรือมีกระดูกงูยาวดทวนหัวทวนหัวท้าย ส่วนหัวท้ายมีแผ่นปิดคาดเป็นวงโค้งอย่างสวยงาม ตามขอบและกลางแผ่นหัวท้ายจะเลี่ยมด้วยแผ่นเหล็กเพื่อรักษาส่วนหัวท้ายเรือไม่ให้แตก ลักษณะเรือหัวท้ายเรียบ

ค่อนข้างโคลง คนพยายามต้องนั่งชันเข้าหรือห้อยเท้าขณะพาย เป็นเรือที่ประสูติใช้พายไปบินทبات และในฤดูน้ำหนาทอดกสูนหรือผ้า

ป้าเด็กวัดจะนำพาอย่างไรกัน

2.3 เรือสำปันสวน ดัดแปลงมาจากเรือสำปันเดิม มีขนาดใหญ่กว่า ใช้เจหัวและห้าย ตอนกลางมีประทุนลسانด้วยไม้ไฝ่ ภายนอกยาด้วยชันเพื่อป้องกันแಡดและฝนใช้สำหรับบรรทุกของ จากสวน

2.4 เรือเก่งพัง สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ (ดิศ บุนนาค) ได้มีคิดต่อให้ใหญ่กว่า เรือสำปันที่แปลงสำปันจากเมืองจีนมีความยาวประมาณ 14 – 15 วา ใช้เป็นเรือพระที่นั่งหรือเรือสำหรับเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่

2.5 เรือข้างกระดานหรือเรือเครื่องเทศ ยาวประมาณ 8 – 9 เมตร มีเอกหัวห้าย ห้องเรือแบนกว่าเรือสำปัน ส่วนหางเสือกว่ากว่าตระกลามมีประทุนหลังคามุงด้วยสังกะสี ข้างประทุนดีกรีด้วยไม้กระดานหัวและห้ายทำเป็นขยาย ยกขึ้นไป มีที่นั่งสำหรับคนถือหางเสือห้ายเรือด้วย เรือข้างกระดานใช้เป็นเรือขายของ หรืออยู่อาศัย

2.6 เรือกระแซง เป็นเรือขนาดใหญ่ ห้องเรือกลมป้อม คล้ายผลแตงโมผ่าซีก หากเป็นเรือใหญ่มากห้องเรือจะแบนมาก เพื่อใช้บรรทุกของให้ได้มาก ๆ และกินน้ำน้อย ดังนั้นการวางกงเรือจะต้องวางแผนกิ่มมากเพื่อให้แข็งแรง ส่วนไม้กระดานที่นำมาทำเปลือกเรือจะเป็นไม้ที่หนาและตอกยึดด้วยลูกประสาที่ทำจากไม้เสริมสาร กลางลำมีหลังคามุงด้วยกระทุนเลื่อนเข้าออกได้ หัวเรือตอนที่ปีนคาดฟ้า บุ้กดทำเป็นห้องสำหรับใส่ของ ส่วนห้ายเรือทำเป็นพื้นเปิดได้หากบรรทุกของก็จะนำพื้นออกหากไม่บรรทุกของก็จะปิด เรือนี้นอกจากบรรทุกของแล้วยังใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้เช่นกัน

2.7 เรือเอียนจุน เป็นภาษาจีนแต่จิวแปลว่าเรือเกลือ เพราะสามารถบรรทุกของหนักๆ เช่นเกลือได้ดี ลักษณะคล้ายเรือกระแซง แต่หัวหัวหานห้ายจะเอียงออกไปทางหัวและห้าย และมีลักษณะเรียวไม่ป้อมเหมือนเรือกระแซง มีไม้กระดานเสริมกราบเรือมีขยายห้ายเรือต่อด้วยไม้สัก หรือไม้ตะเคียนใช้สำหรับลำเลียงและขนถ่ายสินค้าทางเสือใช้พادหรือเขวนมีพังงาสดที่ก้านสไนรับปังคับ

2.8 เรือมอ รูปร่างคล้ายเรือกระแซง แต่เพรียกว่า ไม่มีกระดานเลียบข้างเรือ มีขยายห้ายเรือหางเสือเป็นชนิดพادหรือเขวนเหมือนเรือเอียนจุนแต่เป็นหางเสือคู่

2.9 เรือเหวด เป็นเรือห้องกลมมีทวนหัวหานห้ายสูงจากเปลือกเรือขึ้นไป แกะสลักลวดลายบางลำมีเสากลางลำมีเจหัวและห้ายบางลำมีกระหงนั่งเป็นระยะๆ นิยมใช้กันมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้สำหรับเจ้านายและมีผู้มีบรรดาศักดิ์เท่านั้นการเรียกชื่อเรือดูจากจำนวนเจหัว เช่น เรือเหวด 6 เจริญ คือมีเจหัวด้านหัวเรือ 3 เจริญ ด้านห้าย 3 เจริญ ฯลฯ เป็นต้น

2.10 เรือบด ลักษณะเพรียบเหมือนหัวทวนหัวทวนหัวยโดยคั่งเรียกว่า หงอนเรือ มี คาดฟ้าหัวท้าย มีมือลิงยึดตามข่านดของเรือต่างกลางเรือปูพื้นต่ำ เพื่อไม่ให้เรือคลงน้ำได้ 1 – 2 คน หากใช้เป็นเรือแข่ง จะมีฝีพายประมาณ 5 – 8 ฝีพาย อาจใช้พายชนิดที่มีฝีพายทั้ง 2 ด้าน ก็ได้ นอกจากนี้ยังมีเรือบดอิกชนิดหนึ่งเรียกว่าเรือบดเกล็ด ซึ่งมีห้องเรือคั่ง ไม่มีระดานที่ใช้ทำเปลือก เรือเป็นไม้มีระดานแผ่นเด็ก ๆ เรียงช้อนกันเป็นเกล็ด กันไข้มีแผ่นเด็กๆ ทابให้แน่นตามความโคง ของห้องเรือยึดด้วยตะปุสันนิชชูฐานว่าคงเลียนแบบลักษณะมาจากเรือข่ายชีวิตบนเรือรบในสมัย โบราณแต่นำมาปรับปูนแบบให้เล็กเพรียวตามความสะดวกในการใช้ เรือบดเกล็ดนี้อาจใช้สำหรับ แข่งขันในเทศกาลหน้าหนาวได้ ใช้ฝีพายประมาณ 7 – 8 ฝีพาย

2.11 เรือเข็ม ใช้เป็นเรือด่วนหรือเรือสำหรับบินนาคมจากพระภิกษุ

2.12 เรือแตะหรือเรืออีแตะ เป็นเรือเบา ห้องเรือเป็นเหลี่ยม บรรทุกคนได้ประมาณ 5 – 6 คน ใช้ในสวนเพื่อบรรทุกผลผลิตออกจากสวนหรือใช้ตามแม่น้ำลำคลองเพื่อสัญจรไปมาและจับ สัตว์น้ำ

2.13 เรือป้าบ มีลักษณะหัวท้ายเรียวยางกลางกว้าง ห้องเรือเก็บแบบพัฒนามาจากเรืออี แตะส่วนใหญ่จะต่อมาจากการเหนือใช้สัญจربไปมาหรือใช้สำหรับเกี่ยวข้าวเกี่ยวหญ้า

2.14 เรือจุด คล้ายเรืออีแตะมีรูปร่างเพรียวယว ต่อมาจากการทางภาคเหนือเช่นเดียวกัน ใช้ สำหรับบรรทุกผักผลไม้ บางครั้งใช้เครื่องยนต์กำลังหัวยานทำให้แล่นเร็วขึ้นอาจใช้เป็นเรือโดยสารได้

2.15 เรือผีหลอก เป็นเรือที่แสดงถึงภูมิปัญญาอีกชนิดหนึ่งโดยอาศัยการเรียนรู้จากธรรมชาติของปลาเรื่อนี้ยาว 5 – 6 เมตร กล่องลำโล่งมีไม้มีกระดานวางพาดพอเป็นสะพานเดินจากหัวเรือ ไปท้ายเรือมีเจ้าที่ม้ายเรือทางกราบซ้ายเป็นเสาสูงต่อขึ้นไปประมาณ 1 เมตร ซึ่งด้วยตาข่าย ด้านขามีแผ่นกระดานทาสีขาวห้อยข้างเรือให้ระน้ำ เวลาเดือนเมดในฤดูน้ำลดคนหาปลาจะเจาะเรือนี้ ไปตามชายตั้งปลาที่นอนอยู่ริมตั้ง เมื่อกระแทกกับแผ่นกระดานสีขาวก็จะตกใจกระโดดข้ามแผ่น กระดานขึ้นไปประทับกับตาข่ายด้านข่ายตกลงมาในเรือ คืนหนึ่งฯ จะสามารถจับปลาได้เป็น จำนวนมาก

2.16 เรือหางยาวย เป็นเรือรูปตัววีหัวเชิดขึ้นสูง ขับเคลื่อนด้วยเครื่องยนต์ใช้รับส่งผู้โดยสาร"

2. สารการเรียนรู้หน่วยที่ 2 ประวัติชนชาติศาลาแดง ประกอบไปด้วยเนื้อหาอธิบาย ภาพต่อจำนวน 7 ภาพ ดังนี้

1. ประวัติคลองแสนแสบ

พ.ศ. 2380 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้ พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโภษกิบดี เป็นแม่ก่องจ้างคนจีนมาขุดคลอง จากบ้านหัวหมาก กรุงเทพฯ ไปจนถึงบางขนาก เมืองฉะเชิงเทรา เพื่อขยายการคุณนาคมทางน้ำ และเป็นเส้นทางลำเลียงเสบียงอาหาร อาวุธและภัณฑ์ต่างๆ ในการไปทำสงคราม กับเขมรและญวน ขุดอยู่ประมาณ 3 ปี ถึง พ.ศ. 2338 จึงสำเร็จ

เมื่อขุดเสร็จแล้วเรียกว่า “คลองเจ๊ก” เพราะเป็นคลองที่ชาวจีนขุดขึ้น ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อคลอง ตันคลอง เรียกว่า คลองแสนแสบ ส่วนปลายคลองเรียกว่า คลองบางขนาก เป็นทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ กับแม่น้ำเมืองฉะเชิงเทราและเมืองปราจีนบุรี ซึ่งแสนแสบมากจากคลองสายนี้ผ่านที่ลุ่ม บริเวณจุดใดจุดหนึ่งระหว่างคลองตันถึงบ้านบางกะปี บริเวณนี้ยุ่งชุมมากใครโดยนุ่งกัดกีแสบเหลือแสน จนได้ชื่อทุนนี้ว่า ทุ่งแสนแสบ

2. การคุณนาคม และเรือของเราแต่ก่อน

เมื่อขุดคลองแสนแสบเสร็จและหมดภาระศึกษาความระหว่างไทยกับเขมรแล้ว ทางราชากำไรได้อพยพชาวไทยมุสลิม ซึ่งภักดีต่องามจากบริเวณ 7 หัวเมืองภาคใต้ ให้มาตั้งกรากทำมาหากินตามแนว คลองแสนแสบ และในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้นเอง ก็ได้อพยพชาวลาวที่ภักดีต่องามเป็นเซลย ให้มาทำมาหากินตามบริเวณคลองแสนแสบ เช่นเดียวกัน ริมสองฝั่งคลองแสนแสบ จึงมีผู้คนหลายเชื้อชาติอยู่รวมกันทั้ง ลาวเวียงจันทร์ คนมุสลิมซึ่งมาจากปัตตานี ไทรบุรี สตูล อินโดเนเซีย อินเดีย หรือปากีสถาน และเขมรพ旺นี้จะอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองแสนแสบปะปนกับคนไทยพุทธ ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลอง หรือลำน้ำ เป็นนิสัยอยู่แล้ว ผู้คนหลายเชื้อชาติ เหล่านี้ผูกพันและเกี่ยวข้องกันด้วยสายน้ำแสนแสบแห่งนี้

สมัยก่อนนั้น การคุณนาคมที่สะ Dagam มีอยู่ทางเดียวคือ ทางน้ำตามคลองแสนแสบ เพราะยังไม่มีถนนเมื่อตนปัจจุบัน การเดินทางไปมาจึงมีแต่เรือพายจำพวก เรืออีแปะ เรือมาด เรือม่าว เรือหมู เรือโอย่ เรือบด เรือสำปัน เรือเจว และเรือต่อ หรือเรือเอี้ยมจីน เท่านั้น

3. ประวัติชุมชนสุเหราศาลาแดง

หมู่บ้านศาลาแดงนี้เดิมเรียกว่า “ศาลาแดง” เพราะว่า เป็นเขตติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จมาประทับ ณ จุดนี้แล้วจึงเสด็จต่อไปยังอำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางขนาก จังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบันนี้ ยังมีซากปรักหักพังของศาลาที่ประทับเหลืออยู่ ซึ่งอยู่ริมคลองแสนแสบเบื้องกับโรงเรียนสุเหราศาลาแดง

พื้นฐานของชุมชนศาลาแดง เป็นชุมชนที่เก่าแก่ ที่ชาวมุสลิมอพยพมาจากทางใต้ ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชุมชนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

และมีผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน บ้านเรือนมักปลูกสร้างอยู่ริมฝั่งคลองแสนแสบ

4. ศูนย์กลางเดิม

พ.ศ. 2460 อัลมารีอุ่มอับดุลเลาะห์ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ประกอบอาชีพทำนาและดำรงตำแหน่งเป็นอิหม่าม มีนายมุซอ ภูนี่ใหญ่ เป็นครอเต็บ โดยเยาะห์มัน นิกาจิ เป็นบินหลั่น มีปวงสัปบุรุษประมาณ 100 คนรอบคิว

ในปี พ.ศ. 2467 อิหม่ามอับดุลเลาะห์ได้กลับไปสู่ความเมตตาของอัลลอห์ จึงได้แต่งตั้งนายสманะ มะแอ เป็นอิหม่ามแทน ในสมัยนั้นมัสยิด ยังไม่ได้มีการจดทะเบียน และที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งมัสยิดก็ยังคงเป็นของนายชัน ยอดชั้ง อุญ ยังไม่ได้โอนให้เป็นกรรมสิทธิ์ของมัสยิดเดือย่างไว

ต่อมาปีพ.ศ. 2492 อิหม่ามสман มะแอ ได้ขอจดทะเบียนมัสยิด และทำการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งเป็นของนายชัน ยอดชั้งให้เป็นกรรมสิทธิ์ของมัสยิด มีเนื้อที่ 6 ไร่ 4 ตารางวา ให้ปลูกสร้างโรงเรียนประชาบาล 2 ไร่ เป็นสุสานประมาณ 2 ไร่

5. อาชีพในชุมชน

เนื่องจากชุมชนศาลาแดงต้องอาศัย และมีชีวิตเกี่ยวกับพืชผักอย่างมากไม่ออก ชุมชนศาลาแดงจึงได้ใช้ประโยชน์จากการคัดลอกแสบอย่างเต็มที่ ทั้งดีมกิน ใช้สอยเพื่อการเกษตรกรรม ได้แก่ การทำงาน การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ และการค้า

ปัจจุบันคนในชุมชนยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำงาน ทำสวน และเลี้ยงสัตว์อยู่เป็นส่วนใหญ่ บางส่วนจะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นลูกจ้างโรงงาน และค้าขาย

3. สาระการเรียนรู้หน่วยที่ 3 ชีวประวัติความเป็นมาของนาเสบในชุมชน

3.1 หน่วยย่อยที่ 3.1 ประวัติความเป็นมาของนาเสบในชุมชน เนื่องจาก การละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิมในสมัยก่อนมีหลายอย่าง ได้แก่ ลิเกเรียบ ลำตัด จำ沃ด และนาเสบ ซึ่งแต่ละประเภทมีลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้

1. ลิเกเรียบ เป็นลีโอพื้นบ้านที่ใช้หลังเสร็จจากการเรียนศาสนา มีการนำภาษาอาหรับมาอ่านขับกล่อม ใส่ทำนอง ตีกลองประกอบด้วย เพื่อความคืบเครง จะได้ผ่อนคลายในเรื่องการเรียน และจะได้จดจำเนื้อหาได้ดีขึ้น

2. ลำตัด เป็นการแสดงบนเวที มีการแสดงเป็นเรื่องเป็นราوا เพื่อความสนุกสนาน

3. จำ沃ด เป็นการแสดงบนเวทีเรื่องราوات่าง ๆ ที่ได้พบเห็น นำมาแสดงควบกันในงานต่าง ๆ หรือในปัจจุบันเรารู้กว่า ละครบที่

4. นาเสบ เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิม ใช้เล่นในพิธีการต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับงานแต่งงาน และเล่นเพื่อขับกล่อม คนในโรงครัวที่มาช่วยกันทำงานบุญ ให้มีความคื้นเครงสนุกสนาน ไม่รุ่งเรือง งานเข้าสุนัต จากหลักการที่เด็กผู้ชายที่เป็นมุสลิมต้องเข้าสุนัตทุกคน จึงนำนาเสบมาเล่นเพื่อให้เด็กๆรู้สึกเพลิดเพลินลืมความเจ็บปวด ในขณะที่เข้าสุนัตนั้น นอกจากนี้ในสมัยก่อน เมื่อเสร็จจากการทำงาน หนุ่มสาวจะใช้เวลาว่างในช่วง เดือน 10 – 12 มาร่วมกันเล่นนาเสบพื้นบ้านกัน เพื่อจะได้พบปะกันในยามว่าง ก็เกิดความสามัคคีและความสนุกสนานคื้นเครง ยังเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่ม - สาว ได้มาพบปะกัน

เดิมที่ นาเสบจะใช้กลอง 2 หน้า หรือกลองแขก ตีให้จังหวะ การเล่นจะนั่งล้อมวง ปรับมือให้เข้ากับจังหวะกลอง เนื้อเพลงที่ร้องจะใช้ภาษาอักษรไทย หรือภาษาอาหรับ ปัจจุบันมีการประยุกต์เป็นนาเสบอาหรับ – มาเลย์ หรือ นาเสบประยุกต์ ซึ่งการแสดงมีนักร้องและเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง คือ กลอง ทัมมาริน ฉิ่ง ลูกชัดและหีบเพลง เพลงที่ใช้ร้องส่วนมากน่ามาประยุกต์ เป็นเพลงอาหรับมาเลย์ และมีเนื้อร้องภาษาไทยเป็นบางส่วนปนกันไป เพื่อความสนุกสนาน เช่น เพลงต้อนรับนบี (ตอลากาน) เพลงสรรูปเสริญรอชุด (บารอชูลลัลลอห์) เพลงดอกไม้ริมทาง เพลงพระคุณแม่ เป็นต้น

3.2 สารการเรียนรู้หน่วยที่ 3.2 การละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านทางน้ำที่โรงเรียนสุเรว่าศาลาแดง ประกอบด้วย พายกระทะ ตีโป่งและหมาเน่า ดังนี้

1. พายกระทะ เป็นการเล่นแข่งขันอย่างหนึ่งในชุมชนที่อยู่ริมน้ำ นิยมกันเล่นอย่างแพร่หลาย เป็นการเล่นที่นำอุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ กระทะ มาเป็นเครื่องมือในการเล่นแข่งขัน กระทะที่นำมาใช้จะเป็นกระทะขนาดใหญ่(กระทะใบบัว) ใช้หุงอาหารลี้ยงคนหมุ่นมาก ในงานนิเวงต่าง ๆ สันนิษฐานว่าเมื่อเริ่จจากกการหุงอาหารแล้ว ชาวบ้านจะนำกระทะใบใหญ่เหล่านั้นไปล้างกันที่แม่น้ำลำคลอง กระทะใบใหญ่ลอยน้ำได้ จึงเกิดความคิดจะนั่งในกระทะแล้วพายแข่งกัน นิยมเล่นแข่งกระทะกันในเดือน 12 ซึ่งเป็นเดือนที่มีน้ำมาก ส่วนมากจะเล่นกันในหมู่บ้านทั้งผู้ใหญ่และเด็ก จำนวนผู้เล่นอย่างน้อย 2 คน ขึ้นไป อุปกรณ์การเล่น ได้แก่ กระทะใบใหญ่ คนละ 1 ใบ และพายคนละ 1 อัน บางแห่งไม่ใช้พาย แต่ใช้มือพุ่ยน้ำแทน เล่นกันในแม่น้ำลำคลอง

วิธีเล่นมีดังนี้ ผู้เล่นแต่ละคนจะนั่งอยู่ในกระทะของตน มือถือพายเตรียมพร้อมอยู่บริเวณแนวเส้น เริ่มให้ต河西กัน เมื่อได้สัญญาณเริ่มเล่น ผู้เล่นแต่ละคนใช้พายจ้วงน้ำ หรือพุ่ยน้ำให้กระทะเคลื่อนที่ไปยังเส้นชัยโดยเร็ว บางแห่งไม่ใช้พายแต่ใช้มือพุ่ยน้ำพากกระทะเคลื่อนที่ไป ผู้เล่นคนใดนำกระทะไปถึงเส้นชัยก่อนจะเป็นผู้ชนะ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการหากกระทะใบใหญ่(กระทะใบบัว)ค่อนข้างหายาก หากจนน้ำแล้วจะกู้ชีวน้ำค่อนข้างลำบาก อาจารย์ที่รับผิดชอบหน่วยที่ 3.2 นี้จึงคิดว่าไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในกิจกรรมแข่งกระทะ จึงได้ประยุกต์นำย่างในรถสิบล้อมาสูบลมให้พอง แล้วนำกระละมังมาสวมใส่ลงตรงกลาง แทนกระทะ แล้วเรียกการแข่งขันนี้ว่า แข่งกระละมัง

2. ตีโปง เป็นการเล่นของเด็กที่อาศัยอยู่ในบริเวณริมน้ำในสมัยก่อน การเล่นชนิดนี้ต้องเล่นในน้ำ เหมาะสมสำหรับผู้เล่นที่เป็นหญิงและว่ายน้ำไม่เป็น ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น มีอุปกรณ์การเล่นคือ ผ้าถุงที่ผู้เล่นนุ่งกระโจนอกไว้ เมื่อลงน้ำเวลาอาบน้ำในคลอง ต้องให้ผ้าเปลี่ยนน้ำแล้วขับชายผ้าให้ห่างจากตัว และใช้มือพยุงน้ำให้เข้าในชายผ้า ผ้าถุงที่เปลี่ยนน้ำก็จะโปงพองขึ้น เพราะมีลมอัดอยู่ภายในโปง ผู้เล่นใช้มือข้างหนึ่งจับชายผ้าถุงที่อยู่ใต้น้ำและรังไว้เพื่อมิให้ชายผ้าถูกขึ้น มีขณะนั้นลมที่กักไว้จะออกจากโปงแบบหมด การตีโปงจะช่วยทำให้ผู้ที่ว่ายน้ำไม่เป็นสามารถพยุงตัวให้ลอยอยู่ในน้ำได้ ต่อไปก็จะได้หัดว่ายน้ำจนว่ายเป็น

3. หมายเหตุ เป็นการเล่นของเด็กผู้ชายที่อาศัยอยู่ริมน้ำ คล้ายกับการตีโปงของเด็กผู้หญิง อุปกรณ์การเล่นคือ ผ้าขาวม้าที่ใช้นุ่งเวลาลงอาบน้ำในคลอง ต้องให้ผ้าเปลี่ยนน้ำ แล้วผูกมัดปมที่ปลายผ้าขาวม้าทั้งสองข้าง นำไปลายเท้าทั้งสองสามที่ปมผ้าด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งให้สามที่หัวผ้าจะตึง นอนหงายโดยตัวในน้ำ และใช้มือพยุงน้ำให้เข้าในตัวผ้า ผ้าขาวม้าจะโปงพองขึ้น ผู้เล่นจะใช้มือว่ายน้ำพยุงตัวช่วยทำให้ผู้เล่นลอยตัวอยู่ในน้ำได้

4. สารการเรียนรู้หน่วยที่ 4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเตรียมร่างกายก่อนลงว่ายน้ำและพยายามเรือ และความปลอดภัยทางน้ำ ประกอบด้วยการเคลื่อนที่ในน้ำอย่างปลอดภัย ข้อควรระวังในการว่ายน้ำ การช่วยเหลือคนตกน้ำแบบต่าง ๆ และฝึกความคุ้นเคยกับน้ำ ประกอบด้วยดำเนิน – ดำเนิน ดังรายละเอียดดังนี้

4.1 การเตรียมร่างกายก่อนลงว่ายน้ำและพยายามเรือ ในที่นี้ให้เข้าใจวิธีการวิ่งเหยาะอยู่กับที่จะเข้าสุดเป็นเรือที่สุด เพื่อเป็นกรอบต้นการทำงานของหัวใจและเป็นการทำให้เกิดการยืดของกล้ามเนื้อและข้อต่ออย่างค่อยเป็นค่อยไป ก่อนที่จะลงว่ายน้ำและพยายามเรือจริงซึ่งต้องใช้กล้ามเนื้อ ข้อต่ออย่างมาก ซึ่งเป็นการป้องกันการบาดเจ็บจากการออกกำลังกายหักломได้

4.2 ความปลอดภัยทางน้ำ ประกอบด้วยการเคลื่อนที่ในน้ำอย่างปลอดภัย ข้อควรระวังในการว่ายน้ำ การช่วยเหลือคนตกน้ำแบบต่าง ๆ และฝึกความคุ้นเคยกับน้ำ ประกอบด้วยดำเนิน – ดำเนิน

5. สารการเรียนรู้หน่วยที่ 5 โรงเรียนสุเรศวราแดงฟันฟูการแข่งเรือ ประกอบด้วยเนื้อหาการว่ายน้ำและการพยายามเรือ ดังนี้

1. **การว่ายน้ำ** ทักษะว่ายน้ำเบื้องต้น ประกอบด้วยการทรงตัวในน้ำ เช่น ท่าปลาดาวคำว่า ท่าปลาดาวหมาย ส่วนการลอดตัวแบบง่าย ๆ เช่น ท่าสูนัขตกน้ำ ท่าปลากระดิ เป็นต้น รวมทั้งการเคลื่อนที่ในน้ำแบบตัวหนอน และการเคลื่อนที่แบบกบ

ส่วนการว่ายน้ำสากระดิ เป็นการว่ายน้ำที่มีความซับซ้อน เช่น การใช้มือ รวมทั้งฝึกความสัมพันธ์ของการใช้ขา การหายใจ และการใช้มือ รวมทั้งฝึกความสัมพันธ์ระหว่างการใช้มือร่วมกับการหายใจ

2. **การพายเรือ** มีประวัติที่น่าสนใจคือ ในสมัยก่อนหลังจากหัดว่ายน้ำเป็นแล้ว เมื่อโตขึ้นยังต้องเรียนรู้วิชาอย่างอื่นอีก เช่น ต้องรู้จักพายเรือ ใจเรือ อันเป็นวิชาพื้นฐานขั้นต้น และถ้าจะยืดอาชีพค้าขายทางเรือต่อไปก็ต้องถ่อมเรือ หัดผูกเชือก โยนเรือ หัดปักหลักสำหรับผูกเรือ ซึ่งแต่ละอย่างต้องเรียนให้รู้วิธีทั้งนั้น

การหัดพายเรือบดกเหมือนการหัดถีบรถจักรยานสองล้อ ถ้าประดองตัวไม่เป็น ทำเอวดีไปคดมา เรือก็ล่มหรือจักรยานก็ล้ม พายหรือไม่พายนอกจากจะใช้พยัคฆ์ให้เรือแล่นไปแล้ว ยังช่วยพยุงไม่ให้เรือล่มได้อีกด้วย คนที่หัดพายใหม่ๆ ก็จะจุ่มพายลงไปในน้ำมากเกินไป ทำให้เรือหันไปหันมาไม่ตรงทาง ถ้าเห็นว่าเรือโคลงก็ให้ใบพายแตะน้ำไว้ ก็จะช่วยพยุงไม่ให้เรือโคลงได้

ภาษาที่ใช้เกี่ยวกับการใช้พายมีอยู่ 2 คำ คือ "คัด" กับ "ວາດ" ซึ่งคัดเป็นการกดด้านพายลง จะเรียกว่าເຄີພາຍັດກັບຂ້າງເຮືອກໄດ້ คัดทางซ้ายหัวເຮືອກหันไปทางซ้าย ถ้าคัดไปทางด้านขวาหัวເຮືອກຈະหันไปทางขวา ที่กล่าวนี้เป็นการคัดของคนถือหায়ເຮືອຫຼືພາຍຄົນເດືອກ ແຕ່ถ้าเป็นการพายຄົນເດືອກຈະคัดทางซ້າຍໂດຍມາກ ແລະ ถ้าต้องการจะให้หัวເຮືອແບນໄປທາງขวา ກົງຈະວາດຫຼືປາດໃນພາຍໄປທາງຊ້າຍ ມັກເຮືອກຈະหันໄປທາງขวา ວິທີນີ້ໄມ້ຕ້ອງຍົກພາຍຊ້າມເຮືອ

ส่วนการพายเรือสองคน คือพายทางหัวເຮືອຄົນหนึ่ง และพายทางท้ายເຮືອຄົນหนึ่ง คนที่พายทางซ้ายເຮືອจะມີໜັນໜຳທີ່คັດຫຼືວາດເພື່ອໃຫ້ເຮືອຕຽນທາງ ຄົນພາຍຫຼົງມີໜັນໜຳທີ່ພາຍຍ່າງເດືອກ ຈະຊ່ວຍຄັດຫຼືວາດບ້າງກີ່ຕ່ອມເອົາຄົນພາຍທ້າຍຄັດຫຼືວາດໄໝໃຫ້ເຮືອຕຽນທາງຫຼືພາຍເມື່ອບັດເກັ່ງມາກໄມ້ຕ້ອງຄັດເລີຍ ໂດຍຈະພາຍທາງຊ້າຍທີ່ໜຶ່ງ ພາຍທາງຂວາທີ່ໜຶ່ງສັບກັນໄປສິ່ງວິຊີພາຍແບບນີ້ໄມ້ເນື່ອຍ ໄມ່ເໜືອນພາຍຊ້າງເດືອກ ແຕ່ກາງທຽບຕ້ອງດີ ເວລາເປີ່ຍືນຊ້າງພາຍກີ່ຕ້ອງຈະເວົ້າ ການພາຍແບບນີ້ແລ້ວແຕ່ຄວາມເຄຍຊືນ

คนที่พายເຮືອຂໍານາມຢູ່ແລ້ວ ໄມ່ຕ້ອງຄອຍຄັດວາດກັນມາກ ແຕ່ຈະຄັດວາດໄປໃນຕັ້ງໝາຍຄວາມວ່າ ຂະນະທີ່ຈຸ່ມພາຍລັງໃນນຳ ຈະບິດໃນພາຍເລັກນ້ອຍເມື່ອຕ້ອງກາງວາດ ແລະ ກະຕິກປລາຍໃນພາຍເມື່ອຕ້ອງກາງຄັດ ເປັນການທຳໄປໂດຍເຄຍຊືນແລະ ຕາມຈົງໜະ ຄລ້າຍກັບການເຂົ້າເກີຍວິຊາຍົນຕົ້ນ ບາງຄົນພາຍເຮືອບັດເກັ່ງມາກໄມ້ຕ້ອງຄັດເລີຍ ໂດຍຈະພາຍທາງຊ້າຍທີ່ໜຶ່ງ ພາຍທາງຂວາທີ່ໜຶ່ງສັບກັນໄປສິ່ງວິຊີພາຍແບບນີ້ໄມ້ເນື່ອຍ ໄມ່ເໜືອນພາຍຊ້າງເດືອກ ແຕ່ກາງທຽບຕ້ອງດີ ເວລາເປີ່ຍືນຊ້າງພາຍກີ່ຕ້ອງຈະເວົ້າ ການພາຍແບບນີ້ແລ້ວແຕ່ຄວາມເຄຍຊືນ

สรุปที่จะสอนนักเรียนให้พำนัยเรื่องเป็น คือการฝึกการคัดเรื่อและการวาดเรื่อ พร้อมฯไปกับการรู้จักรวงตัวที่ดี นอกจากรู้นึกการพำนัยเรื่อหอยลายคนยังต้องรู้จักรวงของการคัดและการวาดเรื่อที่ประสานกันอีกด้วย

6. สาระการเรียนรู้หน่วยที่ 6 มัคคุเทศน์อย มีหน่วยย่อย 3 หน่วย ได้แก่

หน่วยย่อยที่ 6.1 **สาระสำคัญ** คือ คลองแสนแสบเป็นคลองที่มีความสำคัญต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ริมคลองเป็นอย่างมาก เพราะประวัติประชาชนต้องอาศัยน้ำที่อยู่ในคลองแสนแสบใช้เพื่ออุปโภคและบริโภคและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้แต่ในปัจจุบันประชาชนไม่สามารถที่จะใช้น้ำในคลองแสนแสบเพื่ออุปโภคและบริโภคได้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาคลองแสนแสบให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

หน่วยย่อยที่ 6.2 โดยนำมัคคุเทศก์น้อยเป็นวิชาพื้นฐานสำหรับให้เด็กฯได้знакомรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพมัคคุเทศก์เพื่อแนะนำให้คนอื่นหรือผู้ที่มีความสนใจได้รู้จักระลอกท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง และ ทำให้เด็ก กล้าพูด กล้าทำ และกล้าแสดงออก

หน่วยย่อยที่ 6.3 **สาระสำคัญ** กล่าวถึงการอบรมพัฒนาเป็นของเหลือใช้ที่คุณมองผ่านไม่เห็นความสำคัญแต่จริงๆแล้วถ้าเรา numeric ตามมาประดิษฐ์เป็นของใช้เพื่อมอบให้เป็นของขวัญหรือของชำร่วยได้เป็นอย่างดี เช่น ประดิษฐ์เป็นเรือกาบมะพร้าว และอื่นๆอีก มากมาย เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปเปลี่ยนเป็นรายได้เสริมได้อีกด้วย

7. สาระการเรียนรู้เรื่องเกษตรกรรมชาติ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545

1) แนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติ

1.1 เกษตรกรรม: บทเรียนจากธรรมชาติ จากแนวคิดที่ว่า พืชผัก ข้าวที่สมบูรณ์ ต้องเกิดจากดินดี หากดินเสื่อมโทรม ผลผลิตจะลดลง โรคแมลงรบกวน ส่วนการบำรุงดินให้ดูดูด สมบูรณ์ โดยการย่อยสลายของเศษใบไม้ ต้นไม้และมูลจากสัตว์ภายในดิน ทั้งนี้เป็นไปตามวัฒนธรรมชาติที่ พืชได้รับน้ำ และแร่ธาตุจากดิน ลังเคราะห์แสงจากพลังงานจากดวงอาทิตย์ เป็นอาหารและให้ออกซิเจนให้แก่สัตว์ ในขณะที่สัตว์หายใจออกเป็นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ให้แก่พืช นำไปแปรรูปเป็นอาหารต่อไป นอกจากนี้ในทรัพยากรากจากพืชและสัตว์ จะมีจุลินทรีย์ เชื้อรา และเชื้อแบคทีเรียเป็นตัวย่อยสลาย ทำให้เกิดไขมันและแร่ธาตุ ซึ่งเป็นอาหารของพืช หากพืชจะดูดซึมน้ำมาพร้อมกับน้ำในดิน นำมาสังเคราะห์ที่ใบสร้างความเจริญเติบโตเป็นวงจรธรรมชาติของพืช

เห็นได้ว่างธรรมชาติ เป็นความสมดุลอย่างพอดีมาก เช่น หากมีการล่าเขี้ยดมากๆ แมลงจะทรีจำนวนเพิ่มขึ้น ผลผลิตข้าวจะลดลง เนื่องจากระบบธรรมชาติกำหนด หรือการใช้

ยาปราบศัตรูพืชก็ไม่ได้กำจัดแต่แมลงศัตรูพืชเท่านั้น แต่ยังฆ่าแมลงมุน กบ เกี้ยด นา ซึ่งเป็นศัตรูธรรมชาติของพวงแมลง ไม่นานนักแมลงศัตรูพืชจะเริ่มดื้อยาและทวีจำนวน เพราะไม่มีศัตรูธรรมชาติค่อยควบคุม ในที่สุดศัตรูพืชก็จะแพร่ระบาด การสร้างความสมดุลในระบบธรรมชาติจึงเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาศัตรูพืช

นอกจากนี้การทำเกษตรกรรม ต้องทำไปคิดไป เช่นหากมีปัญหาแมลงศัตรูพืชระบาด อย่าด่วนแก้ปัญหาด้วยการใช้ปุ๋ยเคมี หรือยาฆ่าแมลง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ ให้หยุดได้ต่อรองว่าต้นเหตุอยู่ตรงไหน ใช้ประสบการณ์ตัวเองคิดค้นปรับปรุงการทำเกษตรให้ดีขึ้น

1.2 ดินดีด้วยปุ๋ยหมัก จากแนวคิดที่ว่าพืชผักในสวนที่องค์การแข็งแรง ต้องให้อาหารบำรุงดินด้วยปุ๋ยเคมี เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่ปุ๋ยเคมีมีข้อเสียหลายอย่าง ได้แก่ มีราคาแพง ต้องใช้เพิ่มขึ้นทุกปีเพื่อให้ได้ผลผลิตเท่าเดิม ทำให้ดินแข็งกระด้าง และปุ๋ยเคมีให้ธาตุอาหารเพียง 1-5 ชนิดเท่านั้น แต่ดินดีมีธาตุอาหารถึง 50-60 ชนิด ดังนั้นการบำรุงดิน สามารถนำวัสดุในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ด้วยการนำมาราบปุ๋ยหมัก โดยหวัสดุในท้องถิ่น เช่น ใบไม้หรือหญ้าหักแห้งและสด ขี้วัว ขี้ควายแห้งหรือสด ดิน น้ำ โดยวางสลับกันเป็นชั้นๆ ประกอบด้วย วัสดุแห้ง วัสดุเปียก ขี้วัว ดิน ใบเรือยาและให้ดินอยู่ชั้นบนสุดเพื่อป้องกันปุ๋ยหมักจากแผลและฝน ทิ้งไว้ 20 วัน แล้วกลับกองครั้งที่ 1 อีก 20 วันกลับครั้งที่ 2 แล้วรออีก 20 วัน ปุ๋ยหมักจะย่อยสลายโดยสมบูรณ์

1.3 รักดิน ต้องคลุ่มดิน เนื่องจากมีข้อดีที่ มีการปกป้องหน้าดินไม่ให้หากัดตามผน รักษาความชุ่มชื้นในดิน ป้องกันวัชพืชไม่ให้ขึ้นรบกวนพืชผักที่ปลูก วัสดุที่ใช้คลุ่มจะย่อยสลายโดยเป็นปุ๋ยให้ดิน ทำง่ายๆโดยใช้ชาพืชทุกชนิดที่มีอยู่รอบๆตัว เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ เศษหญ้าฯลฯ ใส่ขี้วัวแล้วหัววัสดุคลุ่มดินอีกที ความหนาในการคลุ่มเท่ากับ 5-10 เซนติเมตร โดยวัสดุที่ใช้คลุ่มจะย่อยสลายจากข้างต้นมา

1.4 ปรับปรุงดินนา ด้วยปุ๋ยพืชสด โดยการไถกลบ ต้นสาบเสื่อในนา เป็นวิธีทำนาแบบดั้งเดิม เพราะเป็นการบำรุงดินนาฝืนให้ญ่าได้ในครั้งเดียว นอกจากนี้การปลูกพืชทึ่งไว้ 1-2 เดือน แล้วไถกลบเป็นปุ๋ยเรียกว่าปุ๋ยพืชสด ซึ่งพืชตระกูลถั่วเป็นปุ๋ยพืชสดที่ดีที่สุด ได้แก่ ถั่วฟูม ถั่วเขียว ถั่วแระ โสน คราม เป็นต้น ขั้นตอนการใช้ปุ๋ยพืชสด ได้แก่ การหัววนเมล็ด พอกพืชตระกูลถั่วเติบโตได้ 1-2 เดือน กิ่งไถกลบ จากนั้นหมักไว้ 2-3 สัปดาห์ แล้วจึงปักชำข้าว ข้าวดีของปุ๋ยพืชสด คือ ทำได้ง่ายในพื้นที่ใหญ่ๆ ถ้าปลูกพืชสด ไถกลบ และปักชำข้าว ให้เหมากับช่วงเวลา

1.5 การปลูกพืชผสมผสาน มีหลักการที่ว่าต้นไม้ พืชพรรณต่างๆ แมลงและสัตว์น้อยใหญ่อยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืนและมีความสมดุล ซึ่งความสมดุลทำให้มีเกิดโรคแมลงศัตรูพืชระบาด และการปลูกพืชหลายชนิดร่วมกัน เรียกว่าการปลูกพืชผสมผสาน ซึ่งข้อดีของการปลูกพืชผสมผสาน คือ 1) ช่วยลดปัญหาการระบาดของโรคแมลงศัตรูพืช 2) รากพืชแต่ละชนิดมีความลึก

ต่างกัน ทำให้มีการดูดซึมธาตุอาหารในดินต่างระดับไม่เกิดการแข็งขันและธาตุอาหาร 3) ความสูงที่ต่างกัน ทำให้พืชแต่ละชนิดได้รับแสงเดดอย่างเหมาะสมสมทั่วถึง

นอกจากนี้การปลูกพืชหมุนเวียนก็มีความสำคัญ เพราะการปลูกพืชที่ไม่ใช้กันในแต่ละครั้ง (crop) เป็นการหลีกเลี่ยงการดูดซึมธาตุอาหารชนิดเดิมๆ จนทำให้ดินขาดธาตุอาหารนั้น และเกิดโรคหรือศัตรูพืชบางชนิดระบาด ตัวอย่างการปลูกพืชหมุนเวียน จากปลูกแตงกวามาเป็นถั่วพุง ข้าวโพด มันเทศ ผักกาดเขียว แล้วย้อนมาปลูกแตงกวาใหม่เป็นวงจรต่อไป ทั้งนี้มีหลักการคือ รัญพืช มีคุณสมบัติต้านทานโรค แต่ใช้ธาตุอาหารมาก ส่วนถั่วมีคุณสมบัติบำรุงดินโดยสามารถตอใจในต่อเจน ส่วนพืชกินผลและผักใบมีคุณสมบัติอ่อนแอต่อโรค

สรุปว่าภูมิปัญญาดั้งเดิมสอนไม่ให้ปลูกพืชชนิดเดียว เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน แต่ทุกวันนี้คนปลูกแต่พืชเศรษฐกิจที่เป็นพืชเชิงเดียวจึงทำให้ธาตุอาหารหมดไปเรื่อยๆ ดังนั้นหากต้องการจะใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างยั่งยืน ควรรักษาผืนดินให้อุดมสมบูรณ์ ในเบื้องต้นจะต้องมีความเข้าใจในระบบธรรมชาติแล้วจึงนำไปปฏิบัติ¹

2) ศาสนา กับการรักษาธรรมชาติ ซึ่งศาสนาในที่นี้คือศาสนาอิสลาม ที่เน้นว่าพระเจ้าเป็นคนสร้างและควบคุมปรากฏการณ์แห่งจักรวาล สร้างและกำหนดความเป็นไปของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นแต่ละวัน ลำน้ำและพืชผล ดังรายละเอียดดังนี้

“...พระองค์คือผู้ทรงแผ่แผ่นดิน และในนั้นทรงทำให้มันมีกฎเข้ามั่นคง และลำนำมายากลาย และจากพืชผลทุกชนิดทรงให้มีจำนวนคู่ ทรงให้กลางคืนครอบคลุมกลางวัน”

นอกจากนี้พระเจ้ายังเป็นผู้สร้างความสมดุลของธรรมชาติอีกด้วย เช่น แม้ว่ากำหนดให้ในข้าวมีสิบกว่าใบ แต่ที่จริงแล้วเพียง 9 ใบข้าวก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้แล้ว ดังนั้นหากมีใบส่วนเกินถึง 4-5 ใบก็สามารถเป็นอาหารให้แก่แมลงได้ ซึ่งก็เป็นอีกสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาโดยอยู่รอดได้ด้วยการอาศัยการเกี้ยวกูลกัน

นอกจากแมลงที่เราพบเห็นในแปลงข้าว แยกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ตัวห้าและตัวเปลี่ยน ซึ่งตัวห้าที่มีอยู่จำนวนมากนั้นไม่ได้ทำร้ายพืช มีเพียงตัวเปลี่ยนที่มีไม่มีคุณค่าที่ทำลายพืช ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ยากำจัดแมลงมาใช้เพราasm ในปริมาณที่มาก หากจะกินใบข้าวพระเจ้ายังสร้างให้มีใบข้าวส่วนเกินมาเป็นอาหารให้พวกสัตว์อีกด้วย

ดังนั้นหลักการทำเกษตรธรรมชาติที่ไม่สารเคมี แต่เน้นเรื่องความสมดุลของธรรมชาติ จึงเหมาะสมสำหรับที่จะนำมาใช้ในชุมชนศาลาแดงของเราที่มีอาชีพหลักคือการทำนา

¹ ศูนย์เกษตรกรรมธรรมชาติหนังสือก สำนักงานเขตฯ จังหวัดเชียงใหม่ ลาว. คุณอุ่นเกษตรกรรมธรรมชาติ. JVC : Thailand, 2543, หน้า 1-59.

8. สาระการเรียนรู้ในการทำเรื่อง ภาคเรียนที่ 2/2545 มีดังนี้ เรื่องที่เคยมีในชุมชน ศala แดง ได้แก่ เรื่องอีแปะ (เรื่องที่ใช้งานทั่วไปตามบ้าน) เรื่องเข็ม (เรื่องชุดจากชุงทั้งตัน ส่วนมากจะใช้ตามวัด) เรื่องสำปัน (เรื่องที่ใช้งานทั่วไป และคำขายตามแม่น้ำลำคลอง) เรื่องสำปันจัง (เรื่องที่ใช้รับจ้างข้ามฟาก และรับจ้างทั่วไป) เรื่องแท (เรื่องที่ใช้ในการออกหาปลา โดยการทอดแห) เรื่องผีหลอก (เรื่องที่ใช้ออกหาปลาต่อนกลางคืนที่พระจันทร์เต็มดวง แล้วพยายามล่อให้คนไปน้ำในแม่น้ำลำคลองจะกระหบแผ่นไม่สีขาวข้างเรือ ทำให้สะท้อนแสง ปลา ก็จะกระโดดขึ้นมาเล่น ทำให้เข้าไปในเรือ) และเรื่องหางยา (เรื่องโดยสารทั่วไป) ส่วนเรื่องที่น่าสนใจแต่ไม่มีในชุมชน ได้แก่ เรื่องสำเกาไทย (เรื่องที่ใช้ค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้าน สมัยต้นรัตนโกสินทร์) เรื่องใบมด (เรื่องใบที่พระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงออกแบบเพื่อให้คนไทยได้เล่นเรือใบ) และเรื่องอีกาเกะล่ม (เรื่องที่ใช้ในการแส่น้ำเชี่ยว สามารถพายทยน้ำขึ้นไปได้)

การประดิษฐ์เรื่องจิต เป็นการย่อส่วนการต่อเรื่องใหญ่ ซึ่งในอดีตชาวบ้านที่เป็นซ่างต่อเรื่องจะมีความรู้ที่จะทำเองในชุมชนหรือในชุมชนใกล้เคียงได้ เรื่องที่จำเป็นต้องใช้กันทุกหลังเรือนคือ เรื่องอีแปะเป็นเรื่องขนาดเด็กนั่งได้ประมาณ 2 คน ดังนั้นในการสอนครั้งนี้จะสอนการต่อเรื่องอีแปะขนาดย่อ

เรื่องอีแปะจัดว่าเป็นเรื่องต่อซึ่งนิยมใช้กันมากในภาคกลางและภาคใต้ ส่วนเรื่องชุดนิยมใช้กันในภาคเหนือ คำว่า "เรือต่อ" หมายถึงการนำแผ่นกระดานมาต่อประกอบเป็นรูปเรือขึ้น ซึ่งเรือประกอบด้วย กระดานกระดูกงู ซึ่งใช้ไม้หนากว่าแผ่นกระดานที่มาประกอบเรือ มีความยาวตลอดไปจนถึงทวนหัวและทวนท้าย ซึ่งจะเชิดขึ้นตามลักษณะเรือแต่ละชนิด เรือจะมีขนาดกร้างใหญ่เท่าไหรอยู่ที่กงเรือที่วางบนกระดูกงู จะกางออกมากหรือน้อยเมื่อวางลงเป็นโครงแล้ว ก็เสริมกระดานต่อจากกระดูกงูเรียงขึ้นไปตามลำดับ กระดานเหล่านี้จะติดอยู่กับกง รายึดแผ่นกระดานให้ติดกับกงนั้น ใช้ลูกประสาทซึ่งทำด้วยไม้แสมสารซึ่งเนื้อไม้เป็นสีดำเนื้อแข็งมาก ส่วนทวนหัวและทวนท้ายของเรือต่อ จะเป็นแผ่นกระดานดัดให้อ่อนนุ่มนิ่นด้วยวิธีลินไฟ ปลายทวนที่จะเป็นหัวเรือจะปิดให้มีรูปทรงสามเหลี่ยม ส่วนปลายทวนท้ายเรือจะเป็นรูปมนป้าน ส่วนหางเสือของเรือต่อจะคงเข้ากับรูปท้ายเรือ และมีเดือยเหล็กสองเดือยสอดเข้าไปในห่วงที่ติดอยู่กับทวนเรือ ทำให้หางเสือเป็นไปมาได้คล่อง ท่อนบนของหางเสือมีไม้พังงาสอดไม้ เมื่อจะบังคับให้หางเสือบิดไปทางซ้ายหรือขวา ก็ตันไม่พังงาไปตามทิศที่ต้องการ²

² ส. พลายน้อย. เกิดในเรือ. หน้า 72.

ภาคผนวกที่ 2

วิธีการจัดทำหลักสูตรห้องถิน

การทำหลักสูตรห้องถินเป็นเรื่องที่ทุกคนให้ความสำคัญ แต่คำถามที่จะเกิดขึ้นสำหรับโรงเรียนที่คิดจะทำหลักสูตรห้องถิน คือจะทำอย่างไร การออกแบบกระบวนการเรียนต้นทำหลักสูตรห้องถินของชุมชนศalaแดง อาจจะเป็นตัวอย่างที่ชุมชนอื่นนำไปปรับใช้ได้ ซึ่งวิธีการที่เลือกใช้คือการสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างเสริมพลังขับเคลื่อนให้เกิดหลักสูตรห้องถินในขั้นเริ่มต้นด้วยการใช้วิทยากร ซึ่งขั้นตอนต่างๆ มีดังนี้

1. บรรยายที่มาของหลักสูตรห้องถินและความสำคัญของการทำหลักสูตรห้องถิน ว่าเป็นภาระแสวงคิดใหม่ของการศึกษาไทยที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาห้องถินแทนการเลียนแบบแนวทางการศึกษาแบบประเทศยุโรปหรือเมริกาโดยเน้นให้ชุมชนสอนชุมชนเอง นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการฯ ได้กำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสอนโดยเน้นการมีมาตรฐาน จึงมีการคิดหลักสูตรใหม่ที่เน้นการบูรณาการ ซึ่งแท้จริงแล้วหลักสูตรเดิมก็มีหลักสูตรบูรณาการที่ชุมชนออกแบบอยู่แล้วแต่มีเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น อีกทั้งยังมีกิจกรรมอิสระและพัฒนาตนกับวิชาบูรณาการที่ให้ความสนใจกับสิ่งที่มีอยู่ในห้องถินอยู่แล้ว แต่ความต่างของการบูรณาการตามแนวคิดใหม่คือพยายามบูรณาการจากหลายวิชา เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาการงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) เป็นต้น

2. การลงในรายละเอียด เนื่องจากส่วนใหญ่ครุในโรงเรียนจะมีหลักเกณฑ์ในการทำหลักสูตรอยู่แล้ว แต่ขาดวิธีการซึ่งควรหาวิธีการของตัวเอง ได้แก่ การกำหนดจำนวนคาบ วิธีการใช้หลักสูตร ซึ่งเป็นหลักสูตรของทั้งโรงเรียนแต่ครุแต่ละคนจะมีกิจกรรมของตนเอง จากนั้นต้องลงรายละเอียดว่า การบูรณาการวิชาต้องมีวิชาหลัก วิชารอง เช่น กิจกรรมนักสืบส่ายน้ำแม้จะเป็นวิชาบูรณาการ แต่ให้วิทยาศาสตร์เป็นตัวนำ วิชาอื่นเป็นตัวรอง ส่วนกิจกรรมการจัดการรังษัยจะให้วิชาสุขศึกษาเป็นตัวนำ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการเริ่มทำหลักสูตรห้องถินเป็นครั้งแรกของโรงเรียนสูงหร่าศalaแดงได้มีการเลือกไปลงที่วิชาการพัฒนาตน เพราะวิชาต่างๆ จะอยู่เป็นกลุ่มง่ายๆ ต่อการจัดการ ซึ่งในภาคเรียนถัดไปเมื่อก็ได้ทำการเรียนรู้การจัดทำหลักสูตรห้องถินมากขึ้นแล้ว จึงค่อยไปบูรณาการเข้ากับวิชาต่างๆ ซึ่งจะยกในการติดตามประเมินผล

วิธีการคิดหลักสูตร มีหลักการคือนำสิ่งที่มีอยู่แล้ว มาคิดใหม่ ทำใหม่ โดยจะเรียบเรียงเป็นกิ๊คaba ก็ได้ จัดลำดับความสำคัญของเรื่องที่จะเลือกทำโดย ทำเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วตัว เลือกสิ่งที่ชุมชนสนใจและมีความเหมาะสม เพื่อให้ง่ายต่อการคิดหลักสูตรในช่วงแรก ให้ใช้วิธีประเมินผลง่ายๆ ก่อนคือผ่านหรือไม่ผ่านเท่านั้น แต่เมื่อเริ่มเป็นเค้าโครงหลักสูตรในวิชาพัฒนาผู้เรียน อาจ

กำหนดว่าจะต้องค่านหนังสือที่กำหนดแล้วจะได้กี่หน่วย

หรือเด็กมีวิธีการกระโดดน้ำในคลอง

เสนอแบบได้กี่แบบจะคิดให้กี่หน่วย เป็นต้น

การนำของเก่ามาปัจฉนและใช้เหล่งเรียนรู้ธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในชุมชนศala แดง นั่นคือ คลองเสนแสน ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการพายเรือ หรือการล่องพื้นบ้าน ทางน้ำ เช่น ตีโปง หมาเน่า เป็นต้น ซึ่งจะเป็นกิจกรรมที่มีสีสรรเพواเด็กมีการเคลื่อนไหว ได้สนุก ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้และภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน แต่อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญมากใน เรื่องการสอนจากห้องเรียนธรรมชาติดังกล่าว ต้องมีการจัดการเรื่องความปลอดภัย ทั้งสถานที่ เช่น มีการเก็บเศษแก้ว ก้อนหินบริเวณที่เด็กต้องยืนในน้ำ ดูความลึกของน้ำ ดูความสะอาดของน้ำ เป็นต้น ส่วนการเตรียมความพร้อมของร่างกายนักเรียน เช่น ออกกำลังยืดกล้ามเนื้อและข้อก่อนที่ จะพายเรือ หรือต้องฝึกหัดว่ายน้ำก่อนที่จะเล่นการล่องพื้นบ้าน เป็นต้น

3. การคิดหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน ระหว่างครูกับ

ชาวบ้าน ตั้งวัดถupa ประสงค์และเป้าหมายของหลักสูตรร่วมกัน การหาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียน ในหลักสูตรเรื่องกับวิถีชีวิตของชุมชนศala แดงนี้ ชาวบ้านได้ช่วยหารือเพื่อมาให้เด็กได้เรียนโดย การรีบูตตามบ้านต่างๆ การออกแบบการสอนเรื่องการพายเรือเนื่องจากชาวบ้านมีความรู้เรื่องนี้อยู่ แล้ว สามารถที่จะร่วมกับครุในการคิดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

4. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับหลักสูตรท้องถิ่น ในการทำหลักสูตรแรกอาจให้เด็กอยู่ในชั้น การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน แต่ในหลักสูตรภาคเรียนต่อไปควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดและ วางแผนในหลักสูตรมากขึ้น จะทำให้เกิดหลักสูตรที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง หลักสูตรเรื่องกับวิถีชีวิตของชุมชนศala แดงนี้ กำหนดให้เด็กมีส่วนร่วมในการสำรวจสภาพของชุม ชน การเลือกผู้รู้ที่จะมาถ่ายทอดให้เพื่อนๆ ในโรงเรียนต่อไป

5. ตั้งหัวข้ออย่างของหลักสูตรเป็นประเด็นคร่าวๆ ตามมาด้วยการเจรจารายละเอียดในแต่ ละหัวข้อ ดังนี้

5.1 หัวข้อประวัติ ควรประกอบด้วยเรื่องใดบ้าง ประเด็นใด เครื่องเขียนอะไรบ้าง เช่น เกี่ยวข้องกับวัสดุ คน และความรู้สึกของคนในชุมชน เป็นต้น

5.2 คุณค่าของน้ำอยู่ที่ไหน คุณค่าของน้ำในชุมชนในปัจจุบันเป็นอย่างไร การ สำรวจเส้นทางมีหลักคือ ประเด็นแรกมีอะไรบ้างที่น่าสนใจ หากไม่มีอะไรน่าสนใจเราจะทำอย่างไร ให้น่าสนใจ จากนั้นมองไปที่ตัวเด็ก แยกตามระดับอายุว่าระดับใดเหมาะสมกับกิจกรรมที่จะจัด ตัว อายุ่กิจกรรม เช่น แวงเกียนเยี่ยมบ้านเด็กหรือครุที่อยู่ริมคลอง หรือกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อน เป็นต้น

5.3 เวลาทำงานต้องมีการเก็บหลักฐานโดยโดยแฟ้มหรือ Portfolio เพื่อรับรวม

ผลงานเด่นที่ทำมาอย่างต่อเนื่อง มีการทำสกิติจานที่ทำแล่นำมาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย เช่น สกิติที่คุณไปเยี่ยมบ้านเด็ก และวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของการไปเยี่ยมเด็ก จะเป็นการประเมินได้ส่วนหนึ่งว่าครูมุติธรรมสำหรับเด็กเพียงใด

สรุปขั้นตอนการทำหลักสูตรท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

1. ลิงแกรกที่ต้องคิดคือชื่อเรื่อง ชื่อเรื่องอาจทำเป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมด หรือจะทำเป็นชุดเรื่องก็ได้
2. คิดหัวข้ออย่างหรือสารบัญ เป็นแนวทางการคิดหลักสูตรท้องถิ่นที่ง่ายที่สุดคือ คิดสารบัญออกมา ก่อนนั้นคือหัวข้อ จากนั้นมาหาว่าภายในหัวข้ออย่างๆ จะหาข้อมูลจากที่ไหน เอกสาร กิจกรรมเป็นตัวตั้ง เช่น เรื่องเรื่อง ให้เด็กไปสำรวจเรื่องที่บ้านตนเองและบ้านใกล้เคียง หรือโครงการกรุณาเริ่มมีอยู่ที่ไหนให้เป็นหัวข้อมูลมาโดยมีการสอนวิธีการการสัมภาษณ์ การจดบันทึกหรือวิเคราะห์ นำข้อมูลที่ได้มาจัดลำดับ
3. มีการประเมินผลว่าหลังการทำหลักสูตรท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงที่นักเรียน ครูและชุมชนอย่างไร

ภาคผนวกที่ 3

สรุปประเมินผลหลักสูตรห้องถินฯ

หน่วยที่ 1 เรื่องกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดง

การประเมินผลการเรียนหน่วยที่ 1 แบ่งการประเมินออกเป็น 3 ส่วนคือ ประเมินจากตัวผู้สอน ประเมินจากตัวผู้เรียน และประเมินจากชาวบ้าน ได้ผลดังนี้

ผู้สอนประเมินว่ามีทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง ดังนี้ ครุคิดว่า 1) กิจกรรมที่จัดในครั้งที่ 1 ไม่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับชั้น ป.3 – ป.4 เนื่องจากนักเรียนในกลุ่มนี้ยังไม่ค่อยมีทักษะในการสื่อสารภาษาอังกฤษ การสัมภาษณ์ และนักเรียนในระดับ ป.5 – ป.6 ยังมีพื้นฐานความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษ สรุป และนำเสนอข้อมูล ไม่เพียงพอ 2) เวลาในการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอ 3) ขาดสื่อหรืออนุภัตกรรมบางประเภท 4) ขาดแหล่งค้นคว้า เช่น หนังสือเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน 5) ครุยังขาดความเข้าใจในเนื้อหาและแนวทางในการดำเนินการ ทำให้สื่อสารกับนักเรียนได้ไม่ตรงกัน และ 6) นักเรียน ยังขาดทักษะพื้นฐานในการทำงานด้านข้อมูล เช่น การค้นคว้า การนำเสนอ และการสรุปข้อมูล

นอกจากนี้ยังได้ทำแบบประเมินการเรียนการสอน แบ่งเป็น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นการเตรียมความพร้อม ขั้นดำเนินงานและขั้นตรวจสอบ โดยระดับคะแนน 3 หมายถึงดี 2 หมายถึง พอกใช้ และ 1 หมายถึง ควรแก้ไข ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการประเมินผลหน่วยที่ 1 เรื่องกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดง

รายการประเมิน	1	2	3
1. ขั้นการเตรียมความพร้อม			
1.1 การตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้			✓
1.2 การเตรียมแผนการจัดการเรียนรู้			✓
1.3 การรับรวมข้อมูล แหล่งค้นคว้า		✓	
1.4 การจัดเตรียมบุคลากร		✓	
1.5 การจัดเตรียมงบประมาณ		✓	
1.6 สถานที่ในการจัดกิจกรรม		✓	
2. ขั้นดำเนินการ			
2.1 ครุ			
2.1.1 การปฏิบัติตามแผนงาน			✓
2.1.2 การแนะนำแหล่งข้อมูล		✓	
2.1.3 การเป็นที่ปรึกษาแก่ผู้เรียน		✓	

2.2 นักเรียน			
2.2.1 การทำงานเป็นกระบวนการกรากลุ่ม		✓	
2.2.2 การค้นคว้า / สืบหาข้อมูล		✓	
2.2.3 การสรุปข้อมูล	✓		
2.2.4 การนำเสนอข้อมูล	✓		
2.2.5 ความสนใจในการร่วมกิจกรรม			✓
2.2.6 การประเมินตนเอง	✓		
2.3 วิทยากร			
2.3.1 คุณสมบัติของวิทยากร			✓
2.3.2 ความรู้เรื่องเรื่อง			✓
2.3.3 การถ่ายทอดข้อมูล			✓
3. ขั้นตรวจสอบ			
3.1 นักเรียนบอกความสำคัญของเรื่องได้			✓
3.2 นักเรียนเล่าความเป็นมาเกี่ยวกับการใช้เรื่องในชุมชนศalaแดงได้		✓	
3.3 นักเรียนรู้แหล่งข้อมูลในท้องถิ่นและสืบหาข้อมูลได้		✓	

จากตารางที่ 1 พบร่วมกันว่าการประเมินในระดับการเตรียมความพร้อม ครูที่รับผิดชอบหน่วยที่ 1 คิดว่ามีการตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้และมีการเตรียมแผนการจัดการเรียนรู้ในระดับดี ส่วนการรับรวมข้อมูลและแหล่งค้นคว้า การจัดเตรียมบุคลากร การจัดเตรียมงบประมาณ และสถานที่ในการจัดกิจกรรมในที่นี้คืออาคารเรือนกประสงค์โรงเรียนสุหร่าศalaแดง ทั้งหมดอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนการประเมินการดำเนินงานสอนแยกเป็นคนที่มีส่วนร่วม 3 กลุ่ม ได้แก่ ครู นักเรียน และวิทยากร โดยครูมีการปฏิบัติตามแผนดี ส่วนการแนะนำแหล่งข้อมูลและการเป็นที่ปรึกษาแก่ผู้เรียนยังอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนนักเรียนมีความสนใจในการร่วมกิจกรรมในระดับดี มีการทำงานเป็นกระบวนการกรากลุ่ม การค้นคว้าและสืบหาข้อมูล การประเมินตนเองอยู่ในระดับพอใช้ ส่วนการสรุปและนำเสนอข้อมูลอยู่ในระดับต้องแก้ไข ส่วนวิทยากรมีคุณสมบัติของวิทยากร มีความรู้เรื่องเรื่อง และมีการถ่ายทอดข้อมูลอยู่ในระดับที่ดี ส่วนการประเมินขั้นตรวจสอบพบว่า นักเรียนสามารถบอกความสำคัญของเรื่องได้อยู่ในระดับดี แต่ถ้าหากเล่าความเป็นมาเกี่ยวกับการใช้เรื่องในชุมชนศalaแดง และรู้แหล่งข้อมูลในท้องถิ่นและสืบหาข้อมูลได้อยู่ในระดับพอใช้

นอกจากนี้การประเมินโดยทั่วไป มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ

ผลการประเมินหน่วยที่ 2 ประวัติความเป็นมา

หน่วยย่อยที่ 2.1 – 2.2 เรื่อง คลองแสนแสบและชุมชนศalaแดง

ในหน่วยย่อยที่ 2.1 และ 2.2 ที่เป็นเรื่องประวัติความเป็นมาของคลองแสนแสบและชุมชนศalaแดง ได้มีการประเมินออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นดำเนินงาน และขั้นตรวจสอบ

ขั้นเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาและข้อมูลที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน สถานที่ที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ขั้นดำเนินงาน ประกอบด้วย ขั้นนำสู่บทเรียน ที่ประกอบด้วยกิจกรรมสลายพฤติกรรม และการจัดกลุ่มโดยการเล่นเกม ขั้นดำเนินการสอนด้วยการเล่นเกมต่อจิกซอ และขั้นสรุปการเรียน การสอน ประกอบด้วยการอภิปรายภาษาในกลุ่ม การนำเสนอผลงานหน้าชั้น และการถามตอบของนักเรียนหลังนำเสนอผลงาน

ขั้นตรวจสอบ ประกอบด้วย นักเรียนส่วนใหญ่สามารถ เล่าประวัติคลองแสนแสบและชุมชนศalaแดงได้ บอกได้ว่าชุมชนศalaแดงมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร บอกสถานที่น่าสนใจของชุมชนศalaแดงได้ บอกอาชีพในชุมชนที่สำคัญของชุมชนศalaแดงได้ บอกความสำคัญของคลองแสนแสบในด้านการคมนาคมได้ ให้ความสนใจและสนุกสนานกับกิจกรรม ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงการประเมินผลหน่วยที่ 2 ประวัติความเป็นมาของคลองแส้นແسبและชุมชน

ศalaแดง

รายการประเมิน	1	2	3
1. ขั้นเตรียมความพร้อม			✓
1.1 จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้		✓	
1.2 แผนการจัดการเรียนรู้		✓	
1.3 เนื้อหา ข้อมูล ที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน		✓	
1.4 สถานที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน		✓	
2. ขั้นดำเนินงาน			
2.1 ขั้นนำสู่บทเรียน		✓	
- กิจกรรมสลายพฤติกรรม		✓	
- การจัดกลุ่มโดยการเล่นเกม		✓	
2.2 ขั้นดำเนินการสอน		✓	
- เล่นเกมต่อจิ๊กซอ			
2.3 ขั้นสรุปการเรียนการสอน		✓	
- การอภิปรายภายในกลุ่ม		✓	
- การนำเสนอผลงานหน้าชั้น		✓	
- การถามตอบของนักเรียนหลังนำเสนอผลงาน		✓	
3. ขั้นตรวจสอบ			
3.1 นักเรียนส่วนใหญ่เล่าประวัติคลองแส้นແسبและชุมชนศalaแดงได้			✓
3.2 นักเรียนส่วนใหญ่บอกได้ว่าชุมชนศalaแดงมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร			✓
3.3 นักเรียนส่วนใหญ่บอกสถานที่นำเสนใจของชุมชนศalaแดงได้			✓
3.4 นักเรียนส่วนใหญ่บอกอาชีพในชุมชนที่สำคัญของชุมชนศalaแดงได้			✓
3.5 นักเรียนส่วนใหญ่บอกความสำคัญของคลองแส้นແسبในด้านการคุณภาพได้			✓
3.6 นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจ และสนับสนานกับกิจกรรม			✓
3.7 นักเรียนแต่ละกลุ่มรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม		✓	

จากตารางที่ 2 พบร่วมกันว่าการประเมินผลหน่วยที่ 2 ประวัติของชุมชนศalaแดงและคลองแส้นແسب ขั้นการเตรียมความพร้อมเฉลี่ยอยู่ในขั้นพอใช้ ขั้นดำเนินการอยู่ในขั้นพอใช้ และขั้นตรวจสอบอยู่ในขั้นดี

นอกจากนี้จากการสังเกตและสัมภาษณ์นักเรียนของทีมวิจัย พบร่วมกันว่าเด็กมีความกระตือรือล้นในช่วงแรกของการรวมกลุ่มและช่วงการต่อภาพ เนื่องจากมีการกระตุ้นให้ตื่นเต้นด้วยการแข่งขันกัน แต่เมื่อต้องนาบร้อยภาพเด็กยังใช้วิธีการอ่านตามรายละเอียดที่ครูจัดไว้ให้ ทำให้

กระบวนการเรียนรู้ซึ่งหลังชีวิตร่วมกันที่สำคัญที่จะโยงกับเนื้อหาจึงขาดความน่าสนใจจากการเพื่อนร่วมชั้นเรียนไป

สรุปการประเมินผลหน่วยที่ 2 ประวัติของชุมชนศalaแดงและคลองแสลงแบบ จากการประเมินของครูและทีมวิจัย อยู่ในระดับพอใช้

ผลการประเมินหน่วยที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรม

ผลการประเมินหน่วยย่อยที่ 3.1 เรื่อง ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการบูรณาการประเมินผลจากการสังเกตความสนใจของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียนให้ความสนใจ ร่วมกิจกรรมกันอย่างสนุกสนาน ร่วมกับการสัมภาษณ์นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม ในประเด็นความน่าสนใจ การให้ความรู้ และการมีประโยชน์อย่างไร ผลการประเมินพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ชื่นชอบกิจกรรมนี้ อย่างให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อีก เพราะได้ทั้งความรู้ และความสนุกสนาน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงการประเมินหน่วยที่ 3.1 ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

รายการประเมิน	1	2	3
ขั้นเตรียมความพร้อม			
1. จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้			✓
2. แผนการจัดการเรียนรู้		✓	
3. เนื้อหา ข้อมูล ที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน			✓
4. สถานที่ที่ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน			✓
ขั้นดำเนินงาน			
5. ขั้นนำสู่บทเรียน		✓	
- กิจกรรมร้องเพลงและประกอบท่าทาง			
ขั้นดำเนินการสอน			✓
6. การดำเนินการสอน			
- วิทยากรท่องถิ่นเล่าประวัติความเป็นมาของการเล่นนาเสบ			
- สาธิตการเล่นนาเสบ			
ขั้นสรุปการเรียนการสอน			✓
7. ขั้นสรุปการเรียนการสอน			
- การถามตอบของนักเรียนและวิทยากร			
ขั้นตรวจสอบ			
8. นักเรียนส่วนใหญ่เล่าประวัติความเป็นมาของการเล่นนาเสบได้			✓
9. นักเรียนส่วนใหญ่ตระหนักรึ่งความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนศาลาแดง			✓
10. นักเรียนทุกคนเขื่นชอบกิจกรรมนี้			✓
11. นักเรียนทุกคนรู้สึกสนุกสนานไปกับการสาธิตการเล่นนาเสบ			✓
12. นักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจที่จะฝึกหัดการเล่นนาเสบ			✓
13. นักเรียนส่วนใหญ่อยากให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อีก เพราะให้ทั้งความรู้และความสนุกสนาน			✓

จากตารางที่ 3 พบร่วมกันในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมความพร้อม การดำเนินการ และการตรวจสอบ เปลี่ยนรูปแบบในระดับดีทุกขั้นตอน และจากการสังเกตและสัมภาษณ์นักเรียน

หน่วยย่อยที่ 3.2 การละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ

1.2 หน่วยย่อยที่ 3.2 การละเล่นพื้นบ้าน มีการประเมินทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ ขั้นเตรียมความพร้อม ซึ่งประกอบด้วยจุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ เนื้อหา ข้อมูล อุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน และสถานที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนขั้นดำเนินงาน ได้แก่ การจัดทำอุปกรณ์ คืออย่างในรถสิบล้อ และกระลังมัง การประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนแต่ละคนนะสี การจัดสถานที่สาธิตและแข่งขันแข่งกระลังมัง ตีโปง และหมาเน่า วิทยากรสาธิตการพยายาม การตีโปง และหมาเน่า ตัวแทนนักเรียนแต่ละคนจะสิ่งแข่งขัน แข่งกระลังมัง ตีโปง และหมาเน่า และขั้นการตรวจสอบประกอบด้วย นักเรียนส่วนใหญ่บอกประเกท ของการละเล่นพื้นบ้านทางน้ำของชุมชนศาลาแดงได้ ระหว่างนักเรียนก็ถือความสำคัญของการละเล่นพื้นบ้านทางน้ำของชุมชนศาลาแดง นักเรียนทุกคนชื่นชอบกิจกรรมนี้ นักเรียนทุกคนรู้สึกสนุกสนานไปกับการสาธิตและแข่งการละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ นักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจที่จะฝึกหัดการเล่นแข่งกระลังมัง การตีโปง และหมาเน่า และนักเรียนส่วนใหญ่พยายามให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อีก เพราะให้ทั้ง ความรู้และความสนุกสนาน ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงประเมินหน่วยย่อยที่ 3.2 การละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ

รายการประเมิน	1	2	3
1. ขั้นเตรียมความพร้อม			
1.1 จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้			✓
1.2 แผนการจัดการเรียนรู้		✓	
1.3 เนื้อหา ข้อมูล อุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน		✓	
1.4 สถานที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน			✓
2. ขั้นดำเนินงาน			
2.1 การจัดทำอุปกรณ์ คืออย่างในรถสิบล้อ และกระลังมัง		✓	
2.2 การประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนแต่ละคนนะสี		✓	
2.3 การจัดสถานที่สาธิตและแข่งขันแข่งกระลังมัง ตีโปง และหมาเน่า			✓
2.4 วิทยากรสาธิตการพยายาม การตีโปง และหมาเน่า			✓
2.5 ความพร้อมในด้านอุปกรณ์ของตัวแทนนักเรียนที่ลงแข่งกระลังมัง ตีโปง และหมาเน่า (ไม่พาย ผ้าถุง ผ้าขาวม้า และเข็มขัด)		✓	
2.6 ตัวแทนนักเรียนแต่ละคนจะสิ่งแข่งขัน แข่งกระลังมัง ตีโปง และหมาเน่า			✓

3.ขั้นตรวจสอบ			
3.1 นักเรียนส่วนใหญ่บอกประเทาของการละเล่นพื้นบ้านทางน้ำของชุมชน ศalaแดงได้			✓
1.3 นักเรียนส่วนใหญ่ตระหนักรึถึงความสำคัญของการละเล่นพื้นบ้านทาง น้ำของชุมชนศalaแดง			✓
1.4 นักเรียนทุกคนชื่นชอบกิจกรรมนี้			✓
1.5 นักเรียนทุกคนรู้สึกสนุกสนานไปกับการสาธิตและแข่งการละเล่นพื้น บ้านทางน้ำ			✓
1.6 นักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจที่จะฝึกหัดการเล่นแข่งกำลังมัง การตี โปง และหมาเน่า			✓
1.7 นักเรียนส่วนใหญ่อยากให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้อีกเพรำะให้ทั้ง ความรู้และความสนุกสนาน			✓

จากตารางที่ 4 พบร่วมกับขั้นการเตรียมการและขั้นดำเนินการครุภูรับผิดชอบจัดประเมินให้
ก้าวสู่การประเมินผลจากการสัมภาษณ์นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนให้ความเห็นว่า

ส่วนการประเมินผลจากการสัมภาษณ์นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนให้ความเห็นว่า
กิจกรรมที่จัดขึ้นน่าสนใจและมีประโยชน์หรือไม่ พบร่วมกับนักเรียนชอบ อยากร่วมไปเล่นกิจกรรมทางน้ำ
ด้วยตนเอง และอยากร่วมกิจกรรมนี้โดยเพิ่มตัวแทนผู้แข่งขันมากกว่านี้ ที่มีวิจัยเห็นว่าการสอนใน
หน่วยนี้น่าสนใจ และค่อนข้างได้ผลดีในเรื่องความสนใจของเด็กได้ดี แต่สิ่งที่ยังขาดคือความ
พยายามอย่างเรื่องการละเล่นพื้นบ้าน เข้ากับเรื่องความภูมิใจในชุมชน และพยายามเข้ากับเรื่องความ
พยายามในการรักษาคลองแสนแสบเพื่อเด็กๆ จะได้มีห้องเรียนธรรมชาติแห่งความสุขไปถึงรุ่น
น้องๆ ในอนาคต

สรุปผลการประเมินหน่วยที่ 3.2 ในภาพรวมอยู่ในระดับดี

นอกจากนี้ผลประเมินภาพรวมของหน่วยที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วย
หน่วยที่ 3.1 ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 3.2 การละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ มีดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงการประเมินผลภาพรวมของหน่วยที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรม

รายการประเมิน	1	2	3
1. หน่วยที่ 3.1 ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน			✓
2. หน่วยที่ 3.2 การละเล่นพื้นบ้านทางน้ำ			✓

จากตารางที่ 5 แสดงให้เห็นว่าครูที่รับผิดชอบหน่วยที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรมได้ประเมินผลภาพรวมของการเรียนการสอนอยู่ในระดับดี แต่อย่างไรก็ตามได้พบข้อบกพร่องบางประการที่จะเสนอแนะเพื่อการพัฒนาในภาคเรียนถัดไป

แบบประเมินผลหน่วยที่ 4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ

หน่วยที่ 4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ มีการประเมินทั้งสามขั้นคือขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นดำเนินการ และขั้นตรวจสอบ ซึ่งขั้นเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาและข้อมูลที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน สถานที่ที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ขั้นดำเนินงาน ประกอบด้วย ขั้นนำสู่บทเรียน ได้แก่ การกล่าวถึงความสำคัญของการเตรียมร่างกายก่อนออกกำลังกาย และความสำคัญของการปฐมพยาบาลช่วยคนตกน้ำ ขั้นดำเนินการสอน ได้แก่ การวิงออกกำลังกายเตรียมความพร้อมของร่างกาย และการปฐมพยาบาลคนตกน้ำ และขั้นสรุปการเรียนการสอน ได้แก่ การตอบคำถามของนักเรียนหลังการวิงและหลังการฝึกการปฐมพยาบาล

ขั้นตรวจสอบ ประกอบด้วย นักเรียนสามารถ อธิบายความสำคัญและขั้นตอนของการเตรียมร่างกายก่อนออกกำลังกายได้ อธิบายความสำคัญและขั้นตอนการปฐมพยาบาลคนตกน้ำ ได้ ให้ความสนใจและสนุกสนานกับกิจกรรม ฝึกวิ่งเพื่อเตรียมตัวก่อนลงว่ายน้ำและแข่งเรือได้ ฝึกการปฐมพยาบาลคนตกน้ำได้ ดังตารางที่ 6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงการประเมินผลหน่วยที่ 4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ

รายการประเมิน	1	2	3
ขั้นการเตรียมความพร้อม			
1. จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้		✓	
2. แผนการจัดการเรียนรู้		✓	
3. เนื้อหา ข้อมูล ที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน		✓	
4. สถานที่ที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน			✓
ขั้นดำเนินงาน			
5. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน			
- การกล่าวถึงความสำคัญของการเตรียมร่างกายก่อนออกกำลังกาย		✓	
- ความสำคัญของการปฐมพยาบาลช่วยคนตกน้ำ		✓	
6. ขั้นดำเนินการสอน			

- การวิ่งออกกำลังกายเต็มความพร้อมของร่างกาย - การปฐมพยาบาลคนตกน้ำ			☒ ☒
7. ขั้นสูงการเรียนการสอน - การตอบคำถามของนักเรียนหลักการวิ่งและหลังการฝึกการปฐมพยาบาล			☒
ขั้นตรวจสอบ 8. นักเรียนอธิบายความสำคัญและขั้นตอนของการเต็มร่างกายก่อนออกกำลังกายได้			☒
9. นักเรียนอธิบายความสำคัญและขั้นตอนการปฐมพยาบาลตนตกน้ำได้			☒
10. นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและสนุกสนานกับกิจกรรม			☒
11. นักเรียนฝึกวิ่งเพื่อเตรียมตัวก่อนลงว่ายน้ำและแข่งเรือได้			☒
12. นักเรียนได้ฝึกการปฐมพยาบาลคนตกน้ำได้		☒	

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่ขั้นเตรียมความพร้อมอยู่ในระดับพอใช้ ขั้นการดำเนินงานและขั้นตรวจสอบอยู่ในขั้นดี ที่เป็นเช่นนี้เพราะด้วยบุคลิกภาพของอาจารย์ที่รับผิดชอบในหน่วยนี้ส่วนใหญ่จะสนับสนุนการสอนได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้เรียนมีความสนุกที่จะเรียนพร้อมกับได้ความรู้ แต่ไม่สนับสนุนการเรียนและสรุปเป็นบทเรียน ทำให้คะแนนส่วนของการเตรียมความพร้อมไม่สูงมาก ดังนั้นภาพรวมของหน่วยนี้จะอยู่ในระดับดี

นอกจากนี้จากการสังเกตและสัมภาษณ์นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม พบร่วมนักเรียนมีความพึงพอใจการเรียนนอกห้องเรียนครั้งนี้มาก เพราะสนุกและได้ความรู้ด้วย

แบบประเมินผลหน่วยที่ 5 โรงเรียนสุเรศานาถเดงฟื้นฟูการแข่งเรือ

การประเมินผลหน่วยที่ 5 โรงเรียนสุเรศานาถเดงฟื้นฟูการแข่งเรือ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นเตรียมความพร้อม ซึ่งประกอบด้วย จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาและข้อมูลที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน และสถานที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน ขั้นที่สองเป็นการดำเนินงานประกอบด้วย ขั้นนำเสนอที่เรียน (กล่าวถึงความสำคัญของการว่ายน้ำ และความสำคัญของการพายเรือ) ขั้นต่อมาคือขั้นดำเนินการสอน (เทคนิคการทรงตัวในน้ำ และการว่ายน้ำแบบพريสต์ล์ เทคนิคการพายเรือ ได้แก่ ทรงตัว คัดเรือและภาคเรือ การแข่งขันพายเรือแบ่งตามคณะลี) ขั้นสรุปการเรียนการสอน (การตอบคำถามของนักเรียนหลังว่ายน้ำและพายเรือ) ขั้นที่สามที่เป็นขั้นตรวจสอบ ประกอบด้วยนักเรียนส่วนใหญ่สามารถ อธิบายความสำคัญและขั้นตอนของการว่ายน้ำได้ อธิบายความสำคัญและขั้นตอนการพายเรือได้ ให้

ความสนใจและสนุกสนานกับกิจกรรม ฝึกปฏิบัติการทรงตัวและว่ายน้ำได้ ฝึกปฏิบัติการพายเรือได้ และฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม ผลดังตารางที่ 7 ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงการประเมินผลหน่วยที่ 5 โรงเรียนสุเรว่าศalaแดงฟืนฟูการแข่งเรือ

รายการประเมิน	1	2	3
ขั้นเตรียมความพร้อม			
1. จุดประสงค์ประจำหน่วยการเรียนรู้		✓	
2. แผนการจัดการเรียนรู้		✓	
3. เนื้อหา ข้อมูล ที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน		✓	
4. สถานที่ที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน			✓
ขั้นดำเนินการ			
5. ขั้นนำสูบทเรียน		✓ ✓	
- การกล่าวถึงความสำคัญของการว่ายน้ำ - ความสำคัญของการพายเรือ			
6. ขั้นดำเนินการสอน			✓ ✓ ✓
- เทคนิคการทรงตัวในน้ำ และการว่ายน้ำ - เทคนิคการพายเรือ (ทรงตัว คัดเรือ และภาคเรือ) - การแข่งเรือแบ่งตามสี			
7. ขั้นสรุปการเรียนการสอน			✓
- การตอบคำถามของนักเรียนหลังว่ายน้ำและพายเรือ			
ขั้นตรวจสอบ			
8. นักเรียนอธิบายความสำคัญและขั้นตอนของการว่ายน้ำได้			✓
9. นักเรียนอธิบายความสำคัญและขั้นตอนการพายเรือได้			✓
10. นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและสนุกสนานกับกิจกรรม			✓
11. นักเรียนฝึกปฏิบัติการทรงตัวในน้ำ และว่ายน้ำได้			✓
12. นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติการพายเรือได้			✓
13. นักเรียนได้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มได้			✓

จากตารางที่ 7 การประเมินผลหน่วยที่ 5 โรงเรียนสุเรว่าศalaแดงฟืนฟูการแข่งเรือ แสดงให้เห็นว่าครูที่รับผิดชอบในหน่วยนี้มีความสามารถในการสอนภาคปฏิบัติในที่นี่คือการว่ายน้ำและการพายเรือได้เป็นอย่างดี สามารถดำเนินการสอนให้อย่างเข้าใจและมีความปลอดภัย และเมื่อตรวจขอบเขตเด็กเกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี แต่จุดอ่อนของผู้รับผิดชอบในกลุ่มนี้ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับผู้รับผิดชอบหน่วยที่ 4 ที่ไม่สนับที่จะเขียนโครงการหรือหลักสูตร ทำให้การเขียนจุด

ประสังค์ แผนการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาที่จะสอน ไม่ลงในรายละเอียด ทำให้ขั้นการเตรียมความพร้อมจึงอยู่ในขั้นพอกใช้ ในขณะการดำเนินการและขั้นตรวจสอบอยู่ในระดับดี

แบบประเมินผลหน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อย

การประเมินผลหน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์ ในตอนแรกแบ่งเป็น 3 หน่วยอย่างได้แก่ 6.1 หลักการของมัคคุเทศก์ หน่วยที่ 6.2 สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน และหน่วยที่ 6.3 ของที่ระลึก แต่เนื่องจากเวลาจำกัดและเนื้อหาบางอย่าง เช่น การสอนการพูดสำหรับเป็นมัคคุเทศก์ ครูผู้รับผิดชอบยังไม่สันทัด ได้พยายามหาวิธีการแต่เนื่องจากเวลากระชั้นจึงหาไม่ได้ ดังนั้นในหน่วยที่ 6.1 จึงปรับให้เป็นการไปศึกษาสถานที่ในหน่วยงานที่มีการจัดงานเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์อยู่แล้ว กิจกรรมเกี่ยวกับการพูดและเรื่องมารยาทหรือการวางแผนตัวจึงถูกปรับไป ส่วนหน่วยอย่างที่ 6.2 สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ให้ไปสอนในห้องเรียนที่พร้อมทั้งเวลาและผู้สอน ส่วนในหน่วยที่ 6.3 ของที่ระลึก ครูผู้รับผิดชอบมีความสันทัดและได้โง่เรื่องของที่ระลึกที่ทำจากวัสดุตามธรรมชาติในชุมชน กับหัวข้อของหลักสูตรที่เกี่ยวกับเรื่อง “จังหวัดเด็กทำ” “เรื่องราว” ซึ่งนักศึกษาจะถูกยังทำไม่ยากอีกด้วย ผลการประเมินดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงการประเมินผลหน่วยที่ 6.1 หลักการของมัคคุเทศก์

รายการประเมิน	1	2	3
ขั้นเตรียมความพร้อม			
1.1 การเตรียมเนื้อหาหลักการของมัคคุเทศก์		✓	
1.2 มีความสนใจกระตือรือร้นที่จะเรียน			✓
ขั้นดำเนินการ			
2.1 นักเรียนมีความสนใจและร่วมกิจกรรม			✓
2.2 ปฏิบัติกิจกรรมอย่างพร้อมเพียง			✓
2.3 กล้าแสดงออก		✓	
ขั้นตรวจสอบ			
3.1 บอกหลักการของมัคคุเทศก์น้อยได้		✓	
3.2 บอกหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้		✓	
3.4 สามารถเขียนโดยเนื้อหาจากการทัศนศึกษากับการทำท่องเที่ยวในชุมชน	✓		
3.7 กล้าแสดงออก		✓	

จากตารางที่ 8 แสดงให้เห็นว่าเมื่อเปลี่ยนเป็นกิจกรรมที่หลักมัคคุเทศก์ด้วยการเปลี่ยนสถานที่เรียนโดยไปเรียนที่สถาบันราชภัฏจันทร์ เปลี่ยนวิธีการสอนที่ครูเป็นผู้บอกลายเป็นให้เด็กเรียนรู้จากนิทรรศการ เรียนรู้จากรุ่นพี่ที่เป็นนักศึกษานิเทศศาสตร์ เห็นได้ว่าเด็กมีความสนใจ

ใจที่มาร่วมกิจกรรม และเมื่อมาร่วมกิจกรรมก็สนุกกับการเรียนรู้ด้วยตัวเอง แต่อ่านไปรักตามในขั้นตอนที่ได้

สำหรับการประเมินในหน่วยที่ 6.3 ของที่ระลึก มีการประเมินทั้งสามระดับคือขั้นการเตรียมความพร้อม ขั้นดำเนินงานและขั้นการตรวจสอบ โดยขั้นการเตรียมความพร้อมประกอบด้วย การให้ความรู้ขั้นตอนการปฏิบัติงาน การให้ความรู้ขั้นตอนการปฏิบัติงาน และมีความสนใจในกิจกรรม ส่วนขั้นดำเนินงานประกอบด้วย เข้าใจขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน และรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ส่วนขั้นการตรวจสอบประกอบด้วย ประดิษฐ์เรือกาบมะพร้าวได้สวยงาม มีความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ตกแต่งเรือ มีความสามัคคีและทำงานเป็นกลุ่มและมีความภูมิใจในผลงาน ซึ่งแสดงผลได้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 แสดงการประเมินผลงานหน่วยที่ 6.3 ของที่ระลึก

รายการประเมิน	1	2	3
ขั้นเตรียมความพร้อม			
1.1 การให้ความรู้ขั้นตอนการปฏิบัติงาน			✓
1.2 นักเรียนเตรียมอุปกรณ์ได้ครบถ้วน	✓		
1.3 มีความสนใจในกิจกรรม		✓	
ขั้นดำเนินงาน			
2.1 เข้าใจขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติ			✓
2.2 ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน		✓	
2.3 รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย	✓		
ขั้นตรวจสอบ			
3.1 ประดิษฐ์เรือกาบมะพร้าวได้สวยงาม		✓	
3.2 มีความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ตกแต่งเรือ		✓	
3.3 มีความสามัคคีและทำงานเป็นกลุ่ม	✓		
3.4 มีความภูมิใจในผลงาน		✓	

จากตารางที่ 9 พบร่ว่างแต่ขั้นเตรียมความพร้อมแม้จะว่าครุณจะมีแจงในรายละเอียด แต่ปรากฏว่ามีการเตรียมอุปกรณ์มาไม่พร้อม ความสนใจที่จะประดิษฐ์ของอยู่ในระดับพอใช้ และเมื่อถึงขั้นดำเนินงานก็ติดขัดเรื่องการรวมกลุ่ม และเรื่องความรับผิดชอบการทำงาน ส่งผลให้พบว่าในขั้นตรวจสอบสิ่งที่เด็กประดิษฐ์ออกแบบมาอยู่ในระดับพอใช้ รวมทั้งความภูมิใจก็อยู่ในระดับพอใช้ ความสามัคคีในการทำงานกลุ่มอยู่ในขั้นน้อย

นอกจากรายการที่ได้แสดงผลภาพรวมของหน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อยที่ประกอบด้วย หน่วยย่อยที่ 6.1 หลักการของมัคคุเทศก์ และ 6.3 ของที่ระลึก ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 แสดงการประเมินผลภาพรวมของหน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อย

รายการประเมิน	1	2	3
1. หน่วยที่ 6.1 หลักการของมัคคุเทศก์		✓	
2. หน่วยที่ 6.3 ของที่ระลึก		✓	

จากตารางที่ 10 พบร่วมกับการสอนหน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อยอยู่ในขั้นพอกใช้ทั้งหน่วยย่อยที่ 6.1 หลักการมัคคุเทศก์ และหน่วยย่อยที่ 6.3 ของที่ระลึก ที่เป็นเช่นนี้ทีมวิจัยคิดว่ามีปัจจัยเงื่อนไขจากความไม่แน่นของผู้สอนที่ปกติสอนด้านเกษตรแต่ต้องมาสอนหลักการมัคคุเทศก์ ส่วนการที่จะหาวิทยากรมาแทนอาจจะไม่ยังยืน ดังนั้นน่าจะปรับเนื้อหาในหน่วยนี้เป็นไปดังที่ครูสันทัดจะเกิดประโยชน์กับเด็กมากขึ้น

ส่วนหน่วยที่ 6.3 การทำของที่ระลึกจากการวัดในชุมชน เป็นความคิดที่ดี แต่ติดปัญหาเรื่องการดำเนินงานทั้งในเรื่องปัญหาเรื่องการทำงานกลุ่ม การขาดงบประมาณในการซื้ออุปกรณ์ของโรงเรียน เวลาที่สอนมีจำกัด นอกจากนี้พบว่าเด็กขาดความภูมิใจในวัสดุที่ประดิษฐ์

จากข้อมูลของหลักสูตรห้องถินเรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดง ซึ่งมีอยู่ 6 หน่วย ได้แก่ หน่วยที่ 1 เรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดง หน่วยที่ 2 ประวัติของชุมชนศalaแดงและคลองแสนแสบ หน่วยที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยที่ 4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ หน่วยที่ 5 โรงเรียนสุヘル่ศalaแดงพื้นฟูการแข่งเรือ หน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อย สามารถประเมินภาพรวมได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 แสดงการประเมินผลภาพรวมของหลักสูตรเรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดง

รายการประเมิน	1	2	3
1. หน่วยที่ 1 เรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศalaแดง			✓
2. หน่วยที่ 2 ประวัติของชุมชนศalaแดงและคลองแสนแสบ		✓	
3. หน่วยที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรม			✓
4. หน่วยที่ 4 กำจัดจุดอ่อนก่อนแข่งเรือ			✓
5. หน่วยที่ 5 โรงเรียนสุヘル่ศalaแดงพื้นฟูการแข่งเรือ			✓
6. หน่วยที่ 6 มัคคุเทศก์น้อย		✓	

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรห้องถินเรือกับวิชิตของชุมชนศalaแดงที่อาจารย์โรงเรียนสุ่มหร่าศalaแดงประเมินในภาพรวมว่าส่วนใหญ่อยู่ระหว่างดับดี และเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขในภาคเรียนต่อไป เช่น เพิ่มเวลาให้มากขึ้น (ซึ่งที่มีวิจัยเห็นว่าอาจารย์จะแก้ไขโดยให้มีเวลาต่างหากดังที่ทำในภาคเรียนที่ 1/2545 ในขณะเดียวกันให้บูรณาการเข้าไปในวิชาแกนที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยาศาสตร์ เกษตร การงานพื้นฐานอาชีพ ภาษาไทย และคิดปะ เป็นต้น)

หลักสูตรห้องถินชุมชนศalaแดง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545 ผลการประเมินหน่วยที่ 1-3

จากการสังเกตพบว่า นักเรียนให้ความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมมาก จากการประเมินตามใบงานพบว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประเภทของเรื่องมากขึ้น เนื่องจากได้เห็นภาพเรือชนิดต่างๆที่เคยใช้ในชุมชนศalaแดงจากป้ายนิเทศฯ นอกจากนี้ยังสามารถถ่ายทอดเรื่องที่ชอบออกมาเป็นภาพได้อย่างสวยงาม

มีความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนศalaแดงกับคลองแสนแสบมากขึ้น จากการศึกษาภาพรวมของชุมชนศalaแดงกับคลองแสนแสบในแบบจำลองเรือกับวิชิตของชุมชนศalaแดง และได้สังท้อนออกมารูปภาพของชุมชนศalaแดงกับคลองแสนแสบได้เป็นอย่างดี

จากการใช้แบบสอบถามเพื่อวัดความรู้ และทัศนคติของนักเรียน ด้วยคำถาม 20 ข้อ และจัดระดับความคิดเห็นออกเป็น 4 ระดับคือ มากที่สุด (ค่าคะแนน = 4) หาก (ค่าคะแนน = 3) น้อย (ค่าคะแนน = 2) และน้อยที่สุด (ค่าคะแนน = 1) และกำหนดค่าช่วงคะแนน 1-124 = น้อยที่สุด 125-248 = น้อย 249-372 = หาก 376-496 = หากที่สุด ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 แสดงการประเมินหน่วยที่ 1-3 คลองแสนแสบ เรือและวัฒนธรรมห้องถินชุมชนศalaแดง

กิจกรรม	ระดับความคิดเห็น					
			น้อย (2)	น้อยที่ สุด (1)	รวม คะแนน	ระดับ คะแนน
1. เล่าความเป็นมาของกรุงเรือได้	10 (40)	48 (144)	44 (88)	22 (22)	294	มาก
2. บอกนิพัทธ์ของเรือที่เคยใช้ในชุมชนศาลาแดงได้	9 (36)	60 (180)	39 (78)	16 (16)	310	มาก
3. ได้รับความรู้จากวิทยากรเรื่องเรือกับวิถีชีวิตในชุมชน	18 (72)	65 (195)	30 (60)	11 (11)	338	มาก
4. เล่าประวัติคลองแสนแสบได้	19 (76)	53 (159)	34 (68)	18 (18)	321	มาก
5. เล่าประวัติ ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนศาลาแดงได้	16 (64)	53 (159)	32 (64)	23 (23)	310	มาก
6. บอกสถานที่ที่น่าสนใจของชุมชนศาลาแดงได้	25 (100)	45 (135)	42 (84)	12 (12)	331	มาก
7. บอกอาชีพในชุมชนที่สำคัญของชุมชนศาลาแดงได้	21 (84)	48 (144)	39 (78)	16 (16)	322	มาก
8. ได้รับความรู้จากวิทยากรความสัมพันธ์ของคลองแสนแสบกับชุมชนศาลาแดง	29 (116)	50 (150)	34 (68)	11 (11)	334	มาก
9. บอกเล่าประวัติความเป็นมาของกรุงเร่นนาเสบได้	39 (156)	32 (96)	35 (70)	18 (18)	340	มาก
10. รู้สึกสนุกสนานไปกับการสาธิตการเล่นนาเสบ	50 (200)	40 (120)	25 (50)	9 (9)	379	มากที่สุด
11. มีความสนใจ อยากรู้เล่นนาเสบให้เป็น	40 (160)	56 (168)	23 (46)	5 (5)	379	มากที่สุด
12. อยากรู้มีการจัดการเล่นนาเสบอีก	62 (248)	39 (117)	16 (32)	7 (7)	404	มากที่สุด
13. ได้รับความรู้จากวิทยากรเรื่องการเล่นนาเสบ	40 (160)	48 (144)	32 (64)	4 (4)	372	มาก
14. เข้าใจและตระหนักรึ่งความสำคัญของน้ำกับศาสนา	41 (164)	44 (132)	26 (52)	13 (13)	361	มาก
15. ได้รับความรู้จากวิทยากรเรื่องความสำคัญของน้ำกับศาสนา	38 (152)	43 (129)	27 (54)	16 (16)	351	มาก
16. วิทยากรมีความสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างน่าสนใจ	38 (152)	46 (138)	26 (52)	14 (14)	356	มาก
17. ได้รับความรู้จากป้ายนิเทศ และแบบจำลองคลองแสนแสบกับวิถีชีวิตของชุมชนศาลาแดง	28 (112)	54 (162)	38 (76)	4 (4)	354	มาก

18. รู้สึกภูมิใจที่ได้มาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนศalaแดง	50 (200)	46 (138)	17 (34)	11 (11)	384	มากที่สุด
19. มีความพึงพอใจในการจัดนิทรรศการ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในครั้งนี้	48 (192)	43 (129)	24 (48)	9 (9)	378	มากที่สุด
20. ชอบแบบบันทึกกิจกรรมการเรียนรู้ในครั้งนี้	48 (192)	49 (147)	17 (34)	10 (10)	383	มากที่สุด

จากตารางที่ 12 พบร้านักเรียนได้ประเมินผลความรู้หลังทำกิจกรรมอยู่ในระดับมาก เช่น เล่าความเป็นมาของการใช้เรือได้ บอกชนิดของเรือที่เคยใช้ในชุมชนศalaแดงได้ เล่าประวัติคลองแสนแสบได้ เล่าประวัติชีวิตความเป็นอยู่ บอกสถานที่ที่น่าสนใจ และบอกอาชีพในชุมชนที่สำคัญของชุมชนศalaแดงได้ ส่วนทัศนคตินักเรียนประเมินว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเรือ เรื่องน้ำกับศาสนา ตัววิทยากร ป้ายนิเทศ์ แบบจำลอง แต่ที่น่าสนใจว่าเด็กมีทัศนคติกับคนต่างด้วยกัน เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นความสนุกสนานที่ได้รับ ความสนใจที่อยากจะเล่นนาเสบเป็น อยากให้มีการเล่นนาเสบอีก นอกจากนี้ในเรื่องอื่นๆ เด็กมีความพึงพอใจกับการสอนด้วยนิทรรศการในระดับมากที่สุด และที่น่าสนใจมากคือเด็กๆ มีความรู้สึกภูมิใจที่ได้มาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนศalaแดงในระดับที่มากที่สุด

นอกจากที่กล่าวไปแล้ว นักเรียนมีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า 1) อยากให้จัดกิจกรรมแบบนี้อีก 2) อยากให้มีนาเสบของโรงเรียน อยากดู อยากเล่น 3) อยากให้มีนาเสบมาเล่นบ่อยๆ 4) อยากให้ครูพาไปเก็บขยะในคลอง 5) อยากให้มีการว่ายน้ำ เล่นเกมทางน้ำ แข่งขันกัน 6) ควรมีรางวัลแจกนักเรียนทุกคน โดยเฉพาะคนที่ชนะ 7) ดีใจที่อยู่ในชุมชนศalaแดง มีคลองแสนแสบ 8) มีแข่งขันพายเรือในวันเด็ก และ 9) พาไปทัศนศึกษาบ่อยๆ

สรุปหลักสูตรห้องถินในภาคเรียนที่ 2/2545

ผลการประเมินหลักสูตรห้องถินในภาพรวมใน 3 กลุ่ม "ได้แก่ กลุ่มนักเรียน กลุ่มครู และกลุ่มชาวบ้าน

1. ประเมินผลกลุ่มนักเรียน ในที่นี้ได้ประเมินผลกับเด็ก ชั้น ป.4- ป.6 จำนวน 62 คน จากประมาณ 100 คน โดยได้มีการประเมินผลภาพรวมหลักสูตรห้องถินในภาคเรียนที่ 1/2545 และ 2/2545 ในด้านความรู้และทัศนคติของนักเรียน ดังนี้

1.1 ด้านความรู้ ผลปรากฏว่านักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมหลักสูตรห้องถิน มีความรู้

ระดับ 8.91 จากคะแนนเต็ม 14 จัดว่าอยู่ในระดับปานกลางค่อนไปทางมาก (แบ่งช่วงค่าคะแนน 12-14 หมายถึงมาก คะแนน 9-11 หมายถึงดี คะแนน 6-8 หมายถึงคะแนนปานกลาง คะแนน 3-5 หมายถึงคะแนนน้อย และคะแนน 0-2 หมายถึงคะแนนน้อยมาก)

คะแนนอยู่ในระดับปานกลางค่อนไปทางมาก เนื่องจากหลักสูตรห้องถินที่จัดขึ้นมีเป้าหมายหลักอยู่ที่กระบวนการสร้างจิตสำนึก ส่วนเรื่องของความรู้เป็นส่วนรองลงมา ดังนั้นจึงไม่เน้นให้เกิดการท่องจำ ไม่เร่งรัดให้เด็กต้องจำได้ แต่หากในเวลาที่มากกว่านี้กระบวนการสอนจะมีการพูดซ้ำหลายครั้ง เมื่อนั้นระดับความรู้จะสูงขึ้นเอง แต่ผู้วิจัยคิดว่าความรู้ที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรห้องถินจะเป็นความรู้ที่ยั่งยืน แม้กระทั่งโตไปแล้วเด็กก็ยังระลึกได้ เรียกได้ว่าการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตัวเด็กของกระบวนการหลักสูตรห้องถินเปรียบเหมือนกับคำพังเพยไทยที่ว่า “ช้าๆ ได้พัร่าเล่นงาน” แต่ที่น่าสนใจคือระดับของจิตสำนึกที่เป็นเป้าหมายหลักของหลักสูตรดังกล่าวจะอยู่ในระดับไหน ซึ่งประเมินได้จากทัศนคติ ดังจะกล่าวต่อไป

1.2 ทัศนคติเกี่ยวกับหลักสูตรห้องถิน”เรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศาลาแดง และหลักสูตรของหนู” ซึ่งนักวิจัยได้ทำแบบสอบถามเพื่อประเมินผลแบ่งระดับทัศนคติออกเป็น มาก ปานกลาง น้อย ส่วนรายการการประเมินประกอบด้วยคำถามที่มีทั้งคำถามเชิงบวกและเชิงลบ เพื่อให้ได้คำตอบที่มีความเที่ยงตรงมากที่สุด เนื้อหาของคำถาม เป็นการโยงกับเรื่องหลักสูตรห้องถินกับการรักษาคลองแสนแสบ ตลอดจนโยงกับมิติของสิ่งแวดล้อม เช่น การทำการเกษตรรวมชาติ โยงกับมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้นเรียน ครูและผู้ใหญ่ในชุมชน รวมถึงความภูมิใจในชุมชน โยงกับแนวคิดเรื่องการบูรณาการวิชาเรียนต่างๆเข้าด้วยกัน เช่น โยงวิชาหลักสูตรห้องถินไปไว้ในวิชาเกษตรฯ วิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ เป็นต้น

ต่อจากแบบประเมินทัศนคติ มีคำถามปลายเปิดที่จะประเมินแนวโน้มพฤติกรรมของนักเรียนซึ่งจะมี 3 ประเด็น ได้แก่ การประยุกต์ใช้ความรู้ในหลักสูตรห้องถินมาใช้ในชีวิตประจำวัน มาใช้ในการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอยู่คือชุมชนศาลาแดง และมาใช้ในการรักษาคลองแสนแสบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 13 แสดงทัศนคติของนักเรียนต่อหลักสูตรห้องถิน”เรือกับวิถีชีวิตของชุมชนศาลาแดง” และ”หลักสูตรของหนู”

รายการประเมิน	มาก	ปานกลาง	น้อย	คะแนนรวม	
1. หนูอย่างให้คลองแสนแสบสะอาด	186	0	0	186	มาก*
2. หนูไม่สนใจว่าใครทิ้งของลงคลองแสนแสบ	2	40	123	165	มาก*

3. หนูไม่ร่าอาไว หากใครทิ้งยาจากห้องนอนหรือลังคลอง	5	40	111	156	มาก*
4. หนูเห็นด้วยที่ผู้ใหญ่หลายคนทำเกษตรกรรมชาติ	153	18	2	173	มาก*
5. ถ้าหากทำเกษตรกรรมชาติจะทำให้คลองแส้นแสนสะodaดีขึ้น	72	66	5	143	มาก
6. หนูอยากริบก์ให้คลองแส้นแบบน้ำบ้านเราใสกว่านี้	162	12	2	176	มาก*
7. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูสนใจในชุมชนมากขึ้น	51	78	6	130	มาก
8. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูขัดและกับเพื่อนมากขึ้น	13	20	117	150	มาก
9. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้พวงหนูรักกันและสามัคคีกันมากขึ้น	90	50	7	147	มาก
10. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูได้ใกล้ชิดกับคุณครูในโรงเรียนมากขึ้น	60	72	6	138	มาก
11. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูเลี้ยงเวลาเรียนวิชาแก่น	14	24	108	146	มาก
12. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูอย่างรู้เรื่องเกษตรกรรมชาติมากขึ้น	102	44	6	152	มาก
13. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูสนใจวิชาชีวภาพมากขึ้น	99	48	3	150	มาก
14. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูสนใจเรื่องเรื่องการว่ายน้ำมากขึ้น	111	24	13	148	มาก
15. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูรู้จักและภูมิใจในชุมชนมากขึ้น	117	40	3	160	มาก*
16. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูอยากเปลี่ยนไปเรียนโรงเรียนอื่นๆ เวลา	16	30	93	139	มาก
17. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูอยากรีบมาโรงเรียนบ่อยขึ้น	105	42	6	153	มาก
18. หนูมีความสุขกับการเรียนหลักสูตรท้องถิ่น	108	40	6	154	มาก
19. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูเป็นใจโรงเรียนมากขึ้น	13	18	120	151	มาก
20. หลักสูตรท้องถิ่นทำให้หนูมีความชำนาญในแบบเรื่องที่สำคัญได้ดี จำแนกแมลงได้ดี ว่ายน้ำได้ เป็นต้น	84	58	5	147	มาก

หมายเหตุ * หมายถึง ระดับคะแนนมากในระดับสูง คือตั้งแต่ 155-186 ที่เป็นคะแนนเต็ม

จากตารางที่ 13 พบร่วงนักเรียนมีทัศนคติต่อห้องเรียนที่ต้องกินไม่ว่าจะเป็นประเดิม เกี่ยวกับการเรียน เช่น สนุกกับการเรียน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน ครู มีความชำนาญในบางเรื่องมากขึ้น และประเดิมเกี่ยวกับบริบทเกี่ยวกับชุมชน เช่น มีความภูมิใจในชุมชนของตัวเองมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ในชุมชนมากขึ้น เห็นด้วยกับการทำเกษตรกรรมชาติของผู้ใหญ่ในชุมชน และที่สำคัญคือเรื่องทัศนคติที่ต้องการให้คลองแส้นแสนสะodaดีขึ้น

จากตารางพบอีกว่าเด็กได้ให้คะแนนบางข้อในระดับมากในระดับสูง ซึ่งสรุปได้ดังนี้ เด็กอย่างให้คลองแส้นแสนสะodaดี ใส่ใจว่าใครจะทำลายคลองแส้นแล้วเมื่อว่าจะทิ้งของหรือปล่อยยาฆ่าหอยหรือลังคลอง ในขณะเดียวกันก็เห็นด้วยที่ผู้ใหญ่หลายคนในชุมชนทำเกษตรกรรมชาติและประรรณำจะให้คลองแส้นแบบน้ำบ้านใสกว่านี้ ลงท้ายด้วยการกล่าวถึงหลักสูตรท้องถิ่นว่า ทำให้ตนเองรู้จักและภูมิใจในชุมชนมากขึ้น

จากการศึกษาที่เด็กสะท้อนออกมาระดับสูงให้เห็นว่า เด็กมีทัศนคติเชิงบวกต่อหลักสูตรท้องถิ่น และมีทัศนคติต่อห้องเรียนที่ต้องการรักษาคลองแส้นและ ซึ่งน่าสนใจต่อไปว่าเมื่อมีทัศนคติต่อห้อง

บวกต่อการรักษาคลองแส่นและเปลี่ยน แนวโน้มพฤติกรรมจะเป็นอย่างไร ซึ่งดูได้จากการสิงที่เด็กเขียนขึ้นมาจากการสอบถามปลายเปิดว่า นักเรียนจะนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน การพัฒนาชุมชนและการรักษาคลองแส่นอย่างไร

ตอบที่ 2 ทัศนคติเกี่ยวกับหลักสูตรห้องถินและงานวิจัย

ตอบที่ 2 เป็นการประเมินทัศนคติเกี่ยวกับหลักสูตรห้องถินและงานวิจัย โดยใช้คำถามทั้งด้านบวกและด้านลบ จากนั้นรวมคะแนนที่แสดงให้เห็นคะแนนในด้านบวกต่อการอนุรักษ์คลองแส่นและจากนั้นตั้งค่าช่วงคะแนนเป็นสามช่วง ได้แก่ คะแนน 29-36 เท่ากับมาก คะแนน 20-28 เท่ากับปานกลาง และคะแนน 0-19 เท่ากับน้อย

คำถามประกอบด้วยการให้ความสนใจต่อความต้องการของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนตามคำอธิบายรายวิชาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ ดูว่าคิดอย่างไรกับหลักสูตรห้องถินว่าไปกวนวิชาแน่หรือไม่ เห็นความสำคัญของหลักสูตรห้องถินหรือไม่ จากนั้นเป็นการถามที่โยงไปถึงชุมชน เช่น ใกล้ชิดกับชุมชน เห็นศักยภาพของชุมชนมากขึ้น เขื่อมโยงเนื้อหาที่สอนกับเนื้อหาที่มีในชุมชน และชุมชนได้ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรห้องถินหรือไม่ จากนั้นเป็นคำถามที่โยงการบูรณาการหลักสูตรคือการนำไปประยุกต์ไว้ในวิชาแทนหลายวิชา การใช้วิทยากรชุมชน วิธีการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เป็นการปฏิบัติจริง ความเชื่อมั่นในศักยภาพของเด็กที่สามารถคิดและตัดสินใจได้ อันจะเป็นที่มาของการสร้างหลักสูตรของหนูอย่างแท้จริง แนวโน้มพฤติกรรมที่จะมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนให้ดีขึ้น และความเชื่อมั่นว่าหลักสูตรห้องถินจะสร้างความภูมิใจให้ห้องถินและที่สำคัญสำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือหลักสูตรห้องถินมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกของเด็กให้ช่วยกันรักษาคลองแส่นแบบ ดังรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 14 แสดงความคิดเห็นของอาจารย์ต่อหลักสูตรห้องถินเรื่องฯและหลักสูตรของหนู

รายการประเมิน	มาก	ปานกลาง	น้อย	คะแนนรวม	ระดับคะแนน
1. หลักสูตรและการสอน ควรให้ความสนใจความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ	33	2	0	35	มาก
2. ท่านเห็นว่าสิ่งสำคัญที่สุด คือการจัดการเรียนการสอนตามคำอธิบายรายวิชาอย่างเคร่งครัด	3	14	6	23	ปานกลาง
3. ท่านเห็นว่าหลักสูตรห้องถินทำให้ท่านสอนวิชาแทนไม่ทัน	1	12	15	28	ปานกลาง
4. ท่านเห็นความสำคัญของการจัดทำหลักสูตรห้องถิน	30	2	1	33	มาก
5. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมาทำให้ท่านได้ใกล้ชิดชุมชนมากขึ้น	24	8	0	32	มาก
6. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมาทำให้ท่านเห็นศักยภาพของชุมชนมากขึ้น	27	4	1	32	มาก

7. หลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่านมาทำให้ท่านเห็นความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาในวิชาที่สอน กับเนื้อหาที่ได้จากชุมชน	24	8	0	32	มาก
8. หลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ กับโรงเรียน	0	8	24	32	มาก
9. ไม่ควรนำเสนอหานในหลักสูตรมาแทนในวิชาแกนทั้ง 8 วิชา	0	8	24	32	มาก
10. ท่านไม่เขื่องว่าหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องเรือและหลักสูตรของหมู่จะสร้างจิตสำนึกให้เด็กรักษาคลองแสนแสบ	1	4	27	32	มาก
11. ท่านชอบการสอนในชั้นเรียน มากกว่าการสอนนอกห้องเรียน	1	12	15	28	ปานกลาง
12. ท่านเห็นด้วยกับการสอนด้วยการปฏิบัติจริง	36	0	0	36	มาก
13. ท่านได้เรียนรู้วิธีการสอนจากวิทยากรที่เชิญมาในหลักสูตรท้องถิ่น	27	6	0	33	มาก
14. แนวการสอนของวิทยากรไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงที่โรงเรียนของเรามาก	1	6	24	31	มาก
15. การประเมินผลการเรียนการสอนมีความสำคัญเท่ากับวิธีการสอน	18	12	0	30	มาก
16. ต่อจากนี้ไป ชีวิตการสอนน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พัฒนาขึ้น	18	12	0	30	มาก
17. ท่านรู้สึกเหนื่อยกับการที่ต้องสอนตามวิชาหลักและต้องมาสอนหลักสูตรท้องถิ่นเพิ่มเติม	3	14	6	23	ปานกลาง
18. ท่านรู้สึกเจริญที่สื่อมวลชน และนักวิชาการสนใจหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน	2	4	24	30	มาก
19. ตนเองมีความเชื่อมั่นศักยภาพของเด็กนักเรียนโรงเรียนของเรียน สุ่มร่าคาล่าแดงมากขึ้น	24	8	0	32	มาก
20. ตนเองตั้งใจไว้ จะพัฒนาการสอนให้นักเรียนมีความภูมิใจชุมชนศาลาแดงมากขึ้น	30	4	0	34	มาก

จากหลักสูตรที่ 14 พบร่วมกัน พบว่าส่วนใหญ่อาจารย์มีความเห็นด้านบวกต่อการใช้หลักสูตรท้องถิ่น แต่ที่ก้าวไปอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ความเคร่งครัดต่อคำอธิบายรายวิชา หมายถึงยึดหยุ่นการสอนได้ในขณะเดียวกันก็พยายามยึดแนวทางจากคำอธิบายรายวิชา หลักสูตรท้องถิ่นทำให้สอนวิชาแกนไม่ทันหมายถึงบางส่วนก็ทันแต่บางส่วนก็ไม่ทัน ก้าวไประหว่างความพอใจในการสอนในและนอกห้องเรียน รู้สึกเหนื่อยที่ต้องหั่งสอนวิชาแกนกับวิชาในหลักสูตรท้องถิ่น

ส่วนที่ให้ความเห็นด้วยอย่างมาก ได้แก่ การสอนด้วยการปฏิบัติจริง การให้ความสนใจกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ตั้งใจว่าจะสอนให้เด็กมีความภูมิใจชุมชนมากขึ้น เห็นความสำคัญของการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรียนรู้วิธีการสอนหลักสูตรท้องถิ่นจากวิทยากรที่เชิญมา รองลงมาเป็นประเด็นเกี่ยวกับชุมชน เช่น ใกล้ชิด เห็นศักยภาพ การใช้วิทยากรชุมชน สามารถแทรกวิชาหลักสูตรท้อง

กิ่งลงในวิชาแกนได้ และที่สำคัญเชื่อว่าหลักสูตรห้องถินที่สอนจะทำให้เด็กเกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบ ท้ายสุดด้วยความเชื่อมั่นในตัวนักเรียนมากขึ้น

ในตารางที่ 15 เป็นการวัดความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อหลักสูตรห้องถิน ประกอบด้วยคำกล่าวที่ 15 ทั้งเรื่องของความคิดเห็นต่อเด็กในชุมชนต่อการอย่างไรไปโรงเรียนมากขึ้นหรือไม่ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลกระทบต่อวิชาแกน การสอนเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชน การใช้เวลาในการสอนหลักสูตรห้องถิน ความสุขของเด็กต่อการเรียน วิธีการสอนด้วยการปฏิบัติจริง และเขาเต็กเป็นศูนย์กลาง การเกิดความภูมิใจต่อชุมชนของเด็ก พฤติกรรมต่อการเล่นและการทำงานบ้าน มุนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียนด้วยกันและกับผู้ใหญ่ ดังรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงการวัดความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อหลักสูตรห้องถินเรื่องเรื่องรักษาริมแม่น้ำชีวิตของชุมชน และหลักสูตรของหนู

รายการประเมิน	ทัศนคติ				
	มาก	ปาน กลาง	น้อย	รวม คะแนน ด้านบวก	ระดับ คะแนน
1. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมาดั้งแต่ก่อนที่แล้วทำให้เด็กฯ ในชุมชนอยากรีบโรงเรียนมากขึ้น	90	26	0	116	มากที่สุด
2. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมาดั้งแต่ก่อนที่แล้วทำให้เด็กฯ ในชุมชนอยากรีบโรงเรียนมากขึ้น	0	18	102	120	มากที่สุด
3. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมา ทำให้เด็กเสียเวลาในการเรียนวิชาที่ควรจะเรียน	2	28	81	111	มากที่สุด
4. ท่านเห็นด้วยโรงเรียนได้สอนให้เด็กใช้รู้เรื่องเกี่ยวกับชุมชน	108	12	1	121	มากที่สุด
5. ท่านคิดว่าเนื้อหาที่สอนเกี่ยวกับชุมชนมีความเหมาะสมดีแล้ว	84	30	0	114	มากที่สุด
6. ท่านคิดว่าโรงเรียนใช้เวลาในการสอนหลักสูตรห้องถินมากเกินไป	2	54	42	98	มาก
7. ท่านคิดว่าหลักสูตรห้องถินที่ผ่านมาทำให้เด็กสนุกที่จะเรียน	102	16	1	119	มากที่สุด
8. ท่านคิดว่าลูกหลานของท่านมีความสุขที่ได้เรียนหลักสูตรห้องถิน	93	24	0	117	มากที่สุด
9. ท่านคิดว่าในก่อนที่ผ่านมา หลักสูตรห้องถินทำให้ลูกหลานหรือเด็กฯ ในชุมชนเครียดมากขึ้น	0	14	108	122	มากที่สุด
10. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมา ทำให้เด็กได้ปฏิบัติจริง	90	26	0	116	มากที่สุด
11. ท่านอยากรีบเด็กเรียนในห้องเรียนมากกว่าการเรียนด้วยการปฏิบัติจริงนอกห้องเรียน	11	36	42	89	มาก
12. หลักสูตรห้องถินที่ผ่านมา ทำให้ลูกหลานของท่าน หรือเด็กฯ ในชุมชนเกิดจิตสำนึกรักษาคลองแสนแสบมากขึ้น	90	24	1	115	มากที่สุด

13. หลักสูตรท้องถินที่ผ่านมา ทำให้ลูกหลานของท่าน หรือเด็กๆในชุมชนขัดแย้งกับท่านมากยิ่งขึ้น	0	8	117	125	มากที่สุด
14. หลักสูตรท้องถินที่ผ่านมา ทำให้ลูกหลานของท่าน หรือเด็กๆในชุมชนขาดความภูมิใจในชุมชนศalaแดง	5	10	99	114	มากที่สุด
15. ตั้งแต่เด็กเรียนหลักสูตรท้องถินตั้งแต่เทอมที่ผ่านมา ทำให้ลูกหลานของท่าน หรือเด็กๆในชุมชนอาสาช่วยงานบ้านมากขึ้น	60	40	3	103	มาก
16. ตั้งแต่เด็กเรียนหลักสูตรท้องถินตั้งแต่เทอมที่ผ่านมา ทำให้ลูกหลานของท่าน หรือเด็กๆในชุมชนเกียจคร้าน เอาแต่เล่น	1	36	72	109	มากที่สุด
17. หลักสูตรท้องถินที่ผ่านมา ทำให้เด็กๆในชุมชนมีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนน้อยลง	1	34	75	110	มากที่สุด
18. หลักสูตรท้องถินที่ผ่านมา ทำให้เด็กๆในชุมชนมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ดีขึ้นมาก	63	44	0	107	มาก
19. ท่านไม่เห็นด้วย ที่โรงเรียนจะฟังเสียงความต้องการของนักเรียนเรื่องเนื้อหาที่สอน และวิธีการสอน	4	40	57	101	มาก
20. ท่านต้องการให้มีการจัดหลักสูตรท้องถินเข้มข้น ทุกภาคการเรียน	99	20	0	119	มากที่สุด

(หมายเหตุ : ช่วงคะแนนที่ผู้วิจัยกำหนดมีดังนี้ ช่วงคะแนน 107.50-129 เท่ากับ มากที่สุด, ช่วงคะแนน 86-107 เท่ากับมาก, ช่วงคะแนน 64.50 - 85.50 เท่ากับ ปานกลาง, ช่วงคะแนน 43-64 เท่ากับน้อย และช่วงคะแนน 0-42.50 เท่ากับน้อยที่สุด)

จากตารางที่ 15 พบร่วชาวนบ้านชุมชนศalaแดงต่างให้การสนับสนุนหลักสูตรท้องถินในระดับมากถึงมากที่สุด รายการประเมินที่ให้คะแนนมากที่สุดในลำดับต้นๆ ได้แก่ หลักสูตรท้องถินที่ผ่านมาทำให้เด็กๆ และโรงเรียนขัดแย้งกับชุมชนน้อยลง เห็นด้วยที่โรงเรียนได้สอนให้เด็กได้รู้เรื่องเกี่ยวกับชุมชน เด็กๆมีความสุข สนุกสนานในการเรียนอย่างไปโรงเรียนมากขึ้น เด็กได้ปฏิบัติจริงเด็กมีความภูมิใจในชุมชนมากขึ้น เกิดจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบมากขึ้น เนื้อหามีความหมายสมดีแล้ว มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อน ดังนั้นอยากจะให้จัดหลักสูตรท้องถินทุกภาคเรียน

ส่วนรายการประเมินที่อยู่ในระดับมากหรือเป็นคะแนนที่อยู่ในระดับที่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับรายการประเมินอื่น ได้แก่ อยากรู้เรียนด้วยการปฏิบัติจริงแทนการเรียนในห้องเรียน บริโภค การใช้เวลาในการเรียนหลักสูตรท้องถิน การที่โรงเรียนจะฟังเสียงความต้องการของนักเรียนเรื่องเนื้อหาและวิธีการสอน การช่วยงานบ้านมากขึ้นตั้งแต่มีการเรียนหลักสูตรท้องถินเด็กๆ และมนุษยสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ดีขึ้น แสดงถึงความยังไม่เห็นด้วยเต็มที่ในประเด็นที่ให้เด็กมีส่วนในการกำหนดเนื้อหาและหลักสูตร การเรียนปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนในห้องเรียน และการใช้เวลาในการเรียนหลักสูตรท้องถินอาจมีผลต่อการเรียนวิชาแก่น ส่วนพฤติกรรมของเด็กที่เห็นคุณค่าของชุมชนมากขึ้น แต่ยังไม่ถึงขั้นที่อยาจจะอาสาช่วยงานอย่างเต็มที่ นอกจากนี้จากหลักสูตรที่ต้องมีการเรียนรู้กับผู้ใหญ่ในชุมชน จนกระทั่งเกิดความสัมพันธ์ที่ดีอันเป็นที่มาของความมีมนุษยสัมพันธ์ของเด็กต่อ

ผู้ใหญ่ต้องกระทำปอยครั้งกว่านี้จึงจะเกิดการเปลี่ยนผ่านพุทธิกรรมถึงขั้นการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใหญ่ในชุมชนได้